

รายงานวิจัย

เรื่อง

ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร :
กรณีศึกษาสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม
กับการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร

นักวิชาการผู้ชำนาญการ

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสนอ

สถาบันพระปกเกล้า

กันยายน 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหารกลุ่มสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอันประกอบด้วยการวิเคราะห์เอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรองเกี่ยวกับ ภูมิหลังชีวประวัติซึ่งเป็นรากฐานและองค์ประกอบสำคัญที่อาจสร้างสรรค์และผลักดันให้บุคคลก้าวสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว ทั้งนี้ความสำเร็จในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กระตุ้นให้ผู้วิจัยค้นหาคำตอบเกี่ยวกับภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของผู้นำคณะราษฎรกลุ่มสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามว่าส่งผลอย่างไรบ้างต่อความสำเร็จของพวกเขา

ผลจากการศึกษาวิจัยและการวิเคราะห์เอกสารข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยค้นพบ ดังนี้

1. นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรสายทหาร ภูมิหลังครอบครัวของท่านมาจากนายทหารระดับขุนนางผู้ใหญ่ เป็นนักเรียนเรียนดีได้ทุนการศึกษาไปเรียนต่อต่างประเทศเยอรมนี ท่านผู้นี้มีบุคลิกภาพเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตนและยึดมั่นต่อเกียรติยศศักดิ์ศรีของตนเองและวงศ์ตระกูลจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

2. นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) หัวหน้าฝ่ายยุทธศาสตร์ ผู้วางแผนการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ท่านผู้นี้เป็นอาจารย์โรงเรียนนายร้อยทหารบก ภูมิหลังครอบครัวของท่านมาจากนายทหารสัญญาบัตรชั้นผู้น้อย ท่านได้รับทุนเล่าเรียนหลวงและจบการศึกษาจากประเทศเยอรมนี ท่านเป็นผู้มีความฉลาดหลักแหลมแต่เชื่อมั่นตนเองสูง เกรตตรง โผงผางทำให้ขาดเสน่ห์จนนำภัยวิบัติมาสู่ตนเอง ซ้ำยังถูกกล่าวหาว่าใช้อำนาจทางทหารเพื่อครอบงำฝ่ายพลเรือน หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองและการทหารในปีพ.ศ. 2476 ต่อมาได้กลับเข้ารับราชการอีกครั้ง พ.ศ. 2479 แต่บั้นปลายก็ถูกให้ออกจากราชการในข้อหากบฏพระยาทรงสุรเดช พ.ศ. 2481 มีชีวิตที่ยากลำบาก

3. นายพันเอก พระยาฤทธิอัคนย์ (สละ เอมะศิริ) ภูมิหลังเป็นบุตรขุนนางผู้ใหญ่ เป็นนายทหารหนึ่งในสี่ทหารเสือผู้เดียวที่ไม่ได้ศึกษาต่างประเทศแต่คุมกำลังรบในคณะราษฎร เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในด้านการทหารคนหนึ่งในกองทัพ การตัดสินใจเข้าร่วมกับคณะราษฎรเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบใหม่ เป็นผู้ประสานรอยร้าวระหว่างอำนาจเก่ากับอำนาจใหม่ เป็นผู้กล่าววลีว่า “ในหลวงเราต้องเอาท่านไว้”

4. นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) ภูมิหลังเป็นบุตรขุนนางผู้น้อยฝ่ายพลเรือน เป็นทหารเสือคนหนึ่งในสี่ที่มีอายุน้อยที่สุดทั้งวัยวุฒิ ยศและบรรดาศักดิ์ ได้รับคำสั่งให้ไปจับกุมสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิตที่วังบางขุนพรหม ท่านมีความใกล้ชิดกับพระยาทรงสุรเดช

5. นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตะสังคะ) ภูมิหลังเป็นบุตรชาวสวนจากจังหวัดนนทบุรี ท่านมีบุคลิกภาพนุ่มนวล สุขุมใจเย็น มีเสน่ห์ ประกอบด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีวาจาหลักแหลมได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่างประเทศฝรั่งเศส ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นนายทหารระดับกลางที่ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจที่ละน้อยภายหลังกบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 จนต่อมาเป็นผู้นำสูงสุดในประเทศ

Abstract

Four Musketeers and Major Luang Pibulsongkram and 1932 Siamese Revolution.

Biography backgrounds play a significant role in the person chances of successes or failure in later life. The Khana Radsadorn's 1932 success in carrying out the change in reform of government motivates this researcher to examine in depth the backgrounds and political thoughts of its leading members. This research study focuses on the so called "Four Musketeers", namely Colonel Phraya Bhahol Phonpayuhasena (Phoj Bhaholyodhin), Colonel Phraya Zhong Suradej (Tep Phanthumasan), Colonel Phraya Rithi Ackanay (Sala Amsiri), Lieutenant Colonel Prasart Phitayayudh (Wan Chaotin) and Major Luang Pibul Songkram (Plaek Khitasanka). The Findings from documentary research are as follows:

1. Colonel Phraya Bhahol Phonpayuhasena (Phoj Bhaholyodhin) The leader of the Military's Leader of the Khana Radsadorn. His background started from being a smart student in the family of senior military officer and nobleman, then, he got the Royal Scholarship and graduated from Germany. He always being humbled and adhered the honor of himself and family until the last day.

2. Colonel Phraya Zhong Suradej (Tep Phanthumasan) an Instructor of the Royal Military Academy. His background was also started from being a smart student, but, of a family of junior officer armforce without noble ranking. He got the Royal Scholarship and graduated from Germany. The character of honesty, outspoken and high confidence deprived him lack of charm, and push into the crisis of life at last.

3. Colonel Phraya Rithi Ackanay (Sala Amsiri) a son of senior civil nobleman, Commander of the 1st Artillery Regiment (Royal Guard). Even he was not graduated from the abroad, but he was the only member of the Four Musketeers whom controlled the combat force. During the Revolution, he demonstrated clearly to sustain the position of the King.

4. Lieutenant Colonel Phra Prasart Phitayayudh, (Wan Chaotin) a son of junior civil nobleman whom got the Royal Scholarship and graduated from Germany. He was the instructor of Royal Military Academy and the youngest amongst the Four Musketeers. He was very intimately with Phraya Zhong Suradej.

5. Luang Pibul Songkram, (Plaek Khitasanka) a son of fruit farmer from Nonthaburi. He had a soft, calm and charming personality, whom composed of intelligence, and shrewd speech. He got the Royal Scholarship and graduated from France. His position in the army during the Revolution was not so important until a year later.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร: กรณีศึกษา สี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ในปีงบประมาณ 2563 ในฐานะพนักงานวิชาการและวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีภาระงานการศึกษาวิจัยเป็นหน้าที่สำคัญยิ่งอันหนึ่ง นอกเหนือจากการปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้และนำชมพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนการจัดสัมมนาวิชาการเรื่องพระปกเกล้าศึกษา รวมทั้งการประเมินผลความพึงพอใจของผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ฯ ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาวิจัยไม่มากนักของแต่ละวันในการถกทวงงานวิจัยขนาดย่อมชิ้นนี้ขึ้นมา โดยได้รับคำแนะนำปรึกษาจากผู้รู้หลายท่านและได้รับกำลังใจจากครอบครัวที่อบอุ่นอย่างต่อเนื่อง ผู้เขียนหวังว่าคำอธิบายในเนื้อหาของโครงการวิจัยจะสามารถให้ข้อมูลเรื่องราวที่เกี่ยวกับภูมิหลังและแนวคิดของสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์(พิเศษ)นรนิติ เศรษฐบุตร ศาสตราจารย์(พิเศษ)ธงทอง จันทรางศุ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย กรรมการกำกับโครงการวิจัยที่กรุณาให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ รวมถึงกรุณาตรวจทานงานวิจัยเล่มนี้ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า นายวิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า นางกาญจนา ศรีปัดถา ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ช่วยให้งานวิจัยเรื่องนี้ลุล่วงได้ด้วยดี

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร

25 กันยายน 2563

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 กรอบความคิดและความสำคัญของโครงการวิจัย	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านเวลา	2
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	3
1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	3
1.6 การวางแผนการวิจัย	3
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	4
1.8 นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 ว่าด้วยคณะราษฎร : เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ว่าด้วยคณะราษฎร	5
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.2.1 หนังสืออนุสรณ์งานศพพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา	12
2.2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของพระยาทรงสุรเดช	13
2.2.3 หนังสืออนุสรณ์งานศพนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์	14
2.2.4 หนังสืออนุสรณ์งานศพนายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ	15
2.2.5 หนังสือเกี่ยวข้องกับภูมิหลังของจอมพลป.พิบูลสงคราม	16
2.2.6 หนังสือที่อ้างอิงถึงบทบาทและภูมิหลังของคณะราษฎรสายทหาร	16
2.2.7 หนังสือที่สะท้อนความซื่อสัตย์ของพระยาพหลพลพยุหเสนา	17
2.2.8 หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยสะท้อนสภาวะด้านการเมืองไทยก่อนการปฏิวัติ 2475	19
2.2.9 หนังสือรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติ 2475	19
2.2.10 หนังสืออธิบายความหมายของคำว่า “เชษฐบุรุษ”	19
2.2.11 หนังสืออธิบายความหมายคำว่า “สี่ทหารเสือ”	20
2.2.12 หนังสือสรุปบทเรียนประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์	21
บทที่ 3 การศึกษาชีวประวัติ บทบาทและความขัดแย้งของสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม	
3.1 ชีวประวัตินายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน)	23
3.2 ชีวประวัตินายพันเอกพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน)	28
3.3 ชีวประวัตินายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ)	31
3.4 ชีวประวัตินายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)	33
3.5 ชีวประวัตินายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ)	35
3.6 ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร	39

**บทที่ 4 แนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร : สี่ทหารเสือและบริบทที่ส่งผลกระทบต่อการ
ตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475**

4.1 ความหมายของแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง	42
4.2 แนวคิดและอุดมการณ์ของสี่ทหารเสือ	42
4.3 บูรณาการแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎร	43
4.4 แนวคิดทางการเมืองของผู้นำคณะราษฎรสายกลุ่มสี่ทหารเสือ	46
4.4.1แนวคิดของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา	46
4.4.2 แนวคิดของนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช	47
4.4.3 แนวคิดของ นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์	47
4.4.4 แนวคิดของ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ	47
บทสรุปข้อเสนอแนะ	57
บรรณานุกรม	60
ภาคผนวก 1	63
ภาคผนวก 2	65
ภาคผนวก 3	66
ภาคผนวก 4	69
ภาคผนวก 5	70
ประวัติผู้วิจัย	72

บทที่ 1

กรอบความคิดและความสำคัญของโครงการวิจัย

1.1 หลักการและเหตุผล

พิพิธภัณฑิ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพันธกิจสำคัญในด้านส่งเสริมและพัฒนาพิพิธภัณฑิ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านพระปกเกล้าศึกษาและพัฒนาการทางการเมืองการปกครองไทย งานวิจัยเรื่อง “ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร : กรณีศึกษาสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” เป็นส่วนหนึ่งของชุดวิจัยทางด้านรากความคิดหรือแนวคิดทางการเมืองการปกครองไทย

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนผ่านของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตยให้ความสำคัญแก่บทบาทของคณะราษฎร¹ เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เป็นผลสำเร็จและผูกขาดอำนาจในการปกครองในเวลาต่อมา นานกว่า 14 ปี² (นับตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จนถึง วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490) สมาชิกของคณะราษฎรที่เข้าร่วมคณะรัฐบาลมีจำนวนประมาณ 30 คน โดยส่วนหนึ่งเป็นทหารและอีกส่วนหนึ่งเป็นพลเรือน โดยเฉพาะในสมัยที่พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หัวหน้าคณะราษฎรสายทหารบกขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่างพ.ศ. 2476-2481 สมาชิกคณะราษฎรสายทหารที่ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี คือ หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) เป็นผู้ที่สามารถสร้างอำนาจทางการเมืองอย่างแข็งแกร่งจนมีบทบาทโดดเด่นเหนือกว่าผู้นำคณะราษฎรคนใด จนเป็นปัจจัยให้ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทยเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481³ ตลอดระยะเวลาที่หลวงพิบูลสงครามได้เข้าขึ้นมานั้นต้องเผชิญกับการต่อต้านจากฝ่ายปรปักษ์ทางการเมืองหลายพวกหลายกลุ่ม⁴ สำคัญที่สุดคือสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งภายในคณะราษฎร คือความต้องการในอำนาจทางการเมืองจึงเกิดการแก่งแย่ง

¹ ศึกษารายละเอียดได้จาก วิณา มโนพิโมกษ์, “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

² วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์.(ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง) “รัฐบาลคณะราษฎร พ.ศ. 2476-2490” ใน นิตยสาร ศิลปวัฒนธรรม ฉบับกุมภาพันธ์ 2561. (เผยแพร่ออนไลน์วันเสาร์ที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2562)

³ ศึกษารายละเอียดได้จาก เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ,2520. และ แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2469-2481” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

⁴ ศึกษารายละเอียดจาก สุรพันธ์ บุญมานพ, “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2481” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง, 2521.

แข่งขันตลอดจนการกำจัดซึ่งกันและกัน⁵ ทั้งในรูปแบบที่กระทำอย่างเปิดเผยในเหตุการณ์กบฏบวรเดช⁶ กบฏนายสิบ⁷ และรูปแบบที่ไม่เปิดเผย กรณีการถูกลอบสังหารของหลวงพิบูลสงครามถึงสามครั้งสามครา เช่น การถูกลอบยิงโดยนายพุ่ม ทับสายทอง การถูกจ่าจ้างให้ลอบยิงโดยนายยัง ประไพศรี การถูกยิงโดยนายลี บุญตา และการถูกลอบวางยาพิษ

การศึกษาภูมิหลัง พื้นฐานทางครอบครัว การศึกษา และสถานะทางสังคมและแนวคิดของคณะราษฎรสายทหารระดับผู้นำทั้ง 4 คน กับทหารระดับกลางอีก 1 คน ภายหลังก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญ จึงอาจจะช่วยให้เข้าใจถึงแนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างและเหมือนกันของบุคคล 5 คน ได้ชัดเจนมากขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาภูมิหลัง การศึกษาและชีวิตครอบครัว ประวัติการทำงาน ตำแหน่งผลงานสำคัญ และรวมถึงสถานะทางการเมืองและเศรษฐกิจของคณะราษฎรสายทหารระดับหัวหน้าจำนวน 4 คน กับหัวหน้านายทหารระดับกลางอีก 1 คน ซึ่งต่อมามีบทบาทเป็นผู้นำประเทศ

2. ศึกษาแนวความคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหารจำนวน 5 คนว่ามีความแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไรบ้าง

3. ศึกษาถึงหลัก 6 ประการอันเป็นหลักการ หรือเข็มทิศของคณะราษฎรว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดของผู้ก่อการสายทหารมากน้อยเพียงใด

1.3 ขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านเวลา

1. ต้องการศึกษาภูมิหลัง การศึกษาและชีวิตครอบครัว ประวัติการทำงานและตำแหน่งและผลงานที่สำคัญ และสถานะทางเศรษฐกิจของคณะราษฎรสายทหารระดับหัวหน้าจำนวน 4 คน กับหัวหน้านายทหารระดับกลางอีก 1 คน

⁵ วิธนา มโนพิโมกษ์ , 2520 ,เรื่องเดิม จากข้อค้นพบหน้าบทคัดย่อของงานวิจัยเรื่องความขัดแย้งภายในคณะราษฎร

⁶ กบฏบวรเดช เกิดขึ้นในกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 นายพลเอกพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้นำกำลังทหารจากต่างจังหวัดเข้าล้อมพระนครเพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ลาออก หนังสือพิมพ์ประชาชาติปีที่ 2 ฉบับที่ 318 ฉบับวันพุธที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พาดหัวข่าวว่า “ศรีสิทธิสงครามตาย ในการรบตะลุมบอนกบฏจะขึ้นไปทางอุดรแต่ถูกตีขับไล่” และลงภาพและรางวัลนำจับที่หน้าปกหนังสือพิมพ์ เช่น พระองค์เจ้าบวรเดช หนึ่งพันบาท พระเทพสงคราม ห้าพันบาท พระยาศรีสิทธิสงคราม ตายแล้ว พระยาเสนาสงคราม ห้าพันบาท พระยาสุรพันธ์เสนี หนึ่งพันบาท พระยาไชยณรงค์ฤทธิ์รงค์ หนึ่งพันบาท พระยาศรีสุรศักดิ์ หนึ่งพันบาท เป็นต้น

⁷ แผนการของกบฏนายสิบ คือ การควบคุมตัวผู้นำคนสำคัญของรัฐบาลตามแผนต้องการให้ “จับตาย” นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม,นายพันตำรวจเอกหลวงอดุลเดชจรัส,อธิบดีตำรวจมือขวาหลวงพิบูลฯ,พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการ และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองของนายกรัฐมนตรี (พระยาพหลพลพยุหเสนา) กบฏนายสิบวางแผนที่จะลงมือในวันที่ 5 สิงหาคม 2478 แต่สุดท้ายแผนดังกล่าวก็ไม่เคยเกิดขึ้นเนื่องจาก หลวงพิบูลสงครามมีคำสั่งให้จับตัวผู้ต้องสงสัยทั้งหมดตั้งแต่วันที่ 3 สิงหาคม ก่อนหน้าทีกลุ่มนายสิบจะลงมือยึดอำนาจ

2. ขอบเขตด้านเวลาในการศึกษาแนวความคิดในช่วงระยะเวลาระหว่างก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยการตีความเอกสารและข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้ทั้งหนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร รวมไปถึงเอกสารหายากจากศูนย์ข้อมูลพระปกเกล้าศึกษา หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องหนังสือหายากที่หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ หอสมุดแห่งชาติและหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.5 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

โครงการวิจัย “ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร: กรณีศึกษาสี่ทหารเสือและพันตรีหลวงพิบูลสงครามกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยรวม 9 เดือน ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2563

1.6 การวางแผนการวิจัย

กิจกรรม	ระยะจัดทำแบบเสนอโครงร่างและรายงานวิจัย											
	พุทธศักราช 2563											
	มกราคม	กุมภาพันธ์	มีนาคม	เมษายน	พฤษภาคม	มิถุนายน	กรกฎาคม	สิงหาคม	กันยายน	ตุลาคม	พฤศจิกายน	ธันวาคม
ที่มาและความสำคัญ	←→											
คำถามวิจัย	←→											
ทบทวนวรรณกรรม	←→											
ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล		←→										
วิเคราะห์ข้อมูล			←→									
สรุปผลการวิจัย							←→					
จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์									←→			

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้คาดว่าจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึง ภูมิหลัง การศึกษาและชีวิตครอบครัว ประวัติการทำงานแนวคิดทางการเมืองและตำแหน่งและผลงานที่สำคัญและสถานะทางเศรษฐกิจของคณะราษฎรสายทหารระดับหัวหน้าจำนวน 4 คน กับหัวหน้านายทหารระดับกลางอีก 1 คน ซึ่งการย้อนรอยศึกษาภูมิหลังและแนวความคิด “สี่ทหารเสือและหนึ่งผู้นำทางการเมือง” ในความสัมพันธ์แห่งมิตรภาพนั้นมีเรื่องของอำนาจทางการเมือง และความขัดแย้งซ่อนอยู่เป็นแง่มุมทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่น่าสนใจ แม้ว่าการก่อการในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จะลุล่วงไปด้วยดี แต่เหตุใดภายหลังจากหนึ่งปีของการปฏิวัตินั้นเต็มไปด้วยความขัดแย้ง แดกแยกกันในคณะราษฎรด้วยตนเองจนนำไปสู่การเป็นอริและกวาดล้างศัตรูทางการเมืองอย่างรุนแรง

1.8 นิยามศัพท์

“สี่ทหารเสือ”⁸ คือ ฉายา หรือคำเรียกนี้หมายถึง นายทหารผู้ใหญ่สี่ท่านที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเช้าของวันศุกร์ที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งได้แก่ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้เป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการฯ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการวางแผนใช้กำลังทหารที่มีอยู่จำนวนไม่มากทำการยึดอำนาจได้สำเร็จ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการหน่วยทหารปืนใหญ่อันเป็นกำลังหลักของทหารบกที่ใช้ในการยึดอำนาจในวันที่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ผู้นำกำลังทหารไปควบคุมสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่วังบางขุนพรหมได้สำเร็จ

“คณะราษฎร” เป็นชื่อคณะบุคคลที่วางแผนปฏิวัติสยามทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นระบอบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) แกนนำประกอบด้วยบุคคลสำคัญในหน่วยงานราชการทั้งสายทหารบก ทหารเรือ และฝ่ายพลเรือน ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรัฐธรรมนูญการปกครองสยามชั่วคราว วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475

“นายทหารนักเรียน” เป็นคำเรียกอย่างเป็นทางการสำหรับนายทหารที่ได้รับอนุมัติให้เข้ารับการศึกษอบรมในหลักสูตรต่างๆของกระทรวงกลาโหม

“เค้าโครงเศรษฐกิจ พ.ศ. 2475” รู้จักกันในนาม “สมุดปกเหลือง” ของหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นร่างแผนเศรษฐกิจเพื่อการปฏิรูปที่ดินและรัฐสวัสดิการแก่ประชาชน สมาชิกคณะราษฎรเผยแพร่เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2476 ในเวลาต่อมาสมุดปกเหลืองถูกนำไปใช้ในข้อกล่าวหา นายปรีดี พนมยงค์ว่า เป็นคอมมิวนิสต์ และทำให้เกิดปัญหาแตกแยกในรัฐบาลอย่างรุนแรงเป็นที่มาของรัฐประหารครั้งแรกในประเทศไทย

⁸ นรนิติ เศรษฐบุตร. ศาสตราจารย์พิเศษ เรียบเรียงบทความ “สี่ทหารเสือ” ใน Wiki.kpi.ac.th.

บทที่ 2

ว่าด้วยคณะราษฎร : เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองมีความสำคัญต่อการศึกษาเรียนรู้ความเป็นมาและการก้าวไกลไปสู่นาคตของประเทศไทยอย่างลึกซึ้ง ปัจจุบันมีการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 อย่างหลากหลายจากนักเขียนและนักวิชาการจำนวนมาก ในงานวิจัยนี้จะเน้นกล่าวถึงเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและภูมิหลังของสี่ทหารเสือคณะราษฎรและนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นสำคัญ

2.1 ว่าด้วยคณะราษฎร

ช่วงเวลากว่า 40 ปีที่สยามอยู่ในระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จนกระทั่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองได้แผ่ขยายออกไป โดยเฉพาะกับนักเรียนไทยที่ศึกษาอยู่ในยุโรปต่างมีความคิดและวิสัยทัศน์เท่าทันโลกตะวันตกมากยิ่งขึ้น

คณะราษฎรคือใคร

หนังสือข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทยโดยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยอธิบายว่า คณะราษฎร หมายถึง กลุ่มบุคคลผู้ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเปลี่ยนเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ เนื่องจากประเทศไทยประสบปัญหาร้ายแรงทางเศรษฐกิจ และภัยคุกคามจากจักรวรรดิอังกฤษและฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังประสบปัญหาสังคม เมื่อปัญญาชนและชนชั้นกลางแสดงความต้องการสิทธิเพิ่มมากขึ้นจากรัฐบาลและวิจารณ์ว่ารัฐบาลไร้ประสิทธิภาพจากข้อความตอนหนึ่งในประกาศของคณะราษฎร⁹

คณะราษฎรเป็นคณะบุคคลที่ทำการปฏิวัติวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 องค์กรณ์นี้เริ่มก่อตั้งในประเทศไทยฝรั่งเศสราว ปีพ.ศ. 2469 โดยเริ่มต้นจาก นายปรีดี พนมยงค์ และนายประยูร ภมรมนตรี ต่อมา ร.ท. แปก ชิตตะสังคะ (ต่อมาคือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม) หรือหลวงพิบูลสงครามเข้าร่วมด้วย เปิดประชุมเป็นทางการครั้งแรกเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 (ปฏิทินเก่า) มีผู้เข้าร่วมประชุม 7 คน นอกเหนือจาก 3 คนแรก

⁹ ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 อ้างมาจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์ จันทวรินทร์ ผู้รวบรวมจาก ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย วันที่ 24 มิถุนายน 2524 , หน้า 1-3.

แล้ว อีก 4 คนคือ หลวงศิริราชไมตรี ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี ตั่ว ลพานุกรม และนายแนบ พหลโยธิน โดยให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าคณะชั่วคราว บุคคลต่อมาที่ได้รับการชักชวนเข้าร่วมที่สำคัญคือ ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุสงครามชัย) ซึ่งต่อมาเป็นหัวหน้าคณะราษฎรสายทหารเรือ

การประชุมครั้งแรกของคณะราษฎร ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 5-9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ขณะนั้น ร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะซึ่งกำลังศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ประเทศฝรั่งเศส ร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี ศึกษาวิชาการทหารม้า ณ โรงเรียนนายทหารของประเทศฝรั่งเศส นายตั่ว ลพานุกรม นักศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ ระดับปริญญาเอกในประเทศสวีเดนแลนด์ หลวงศิริราชไมตรี (นายจรรยา สิงหเสนี) ผู้ช่วยเลขานุการทูตสยาม ประจำกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส นายแนบ พหลโยธิน เติบโตขึ้นที่อังกฤษ และนายปรีดี พนมยงค์ ที่ประชุมได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า จนกว่าจะหาผู้ที่เหมาะสม และตกลงจะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย กลุ่มผู้ก่อการได้ตั้งเป้าหมาย ซึ่งต่อมาเรียกว่า "หลัก 6 ประการ"¹⁰ ได้แก่

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในบ้านเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจไทย รัฐบาลใหม่ จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
4. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ
6. จะต้องให้มีการศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร¹¹

คณะผู้ก่อการกลุ่มดังกล่าวได้กลับมาประเทศไทย ก็ได้พยายามหาสมาชิกเพื่อเข้าร่วมการก่อการปฏิวัติ โดยได้ติดต่อประชาชนทุกอาชีพ ทั้งพ่อค้า ข้าราชการพลเรือนและทหาร จนได้สมาชิกทั้งสิ้นเดิมมีรายชื่อตามการลำดับของดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ จำนวน 102 คน¹²

¹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุทร, เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2518) , หน้า 209-211.

¹¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2547. ปฏิวัติ 2475, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ , หน้า 499-501.

¹² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2475 การปฏิวัติสยามและภาคผนวก:เอกสารประวัติศาสตร์ 2475 .พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม 24 มิถุนายน 2543, จัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,น. 218-239.

ต่อมาภายหลังการปฏิวัติแล้วจึงมีการรวบรวมตัวเลขของคณะผู้ก่อการ ปรากฏว่ามีสมาชิกทั้งสิ้น 115 นาย มากกว่าครึ่งหนึ่งมีอายุน้อยกว่า 30 ปี¹³ แบ่งเป็นสายต่าง ๆ ดังนี้

สายทหารบก (จำนวน 34 คน) คือ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้า คณะราษฎรสายทหารบก ประกอบด้วย พ.อ.พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตตะสังคะ) พ.ต. หลวงสฤษดิ์ยุทธศิลป์ (เพียร พิริยะโยธิน) พ.ต.หลวงอำนาจสงคราม (ถม เกษะโกมล) พ.ต.หลวงวิจักกรกลยุทธ (เศียร สู้ศิลป์) ร.อ.หลวงชำนาญยุทธศิลป์ (เชย รมยะนันท์) ร.อ.หลวงกาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) ร.อ. หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต (คว้น จิตตะคุณ) ร.อ.หลวงชาญสงคราม (พาน ชาลีจันทร์) ร.อ.หลวงเชวงศักดิ์สงคราม (ช่วง ขวัญเขต) ร.อ.หลวงทัศนัยนิยมศึก (ทัศนัย มิตรภักดี) ร.อ.หลวงพรหมโยธี (มังกร ผลโยธิน) ร.อ.หลวงรณ สิทธิพิชัย (เจือ กาญจนพินทุ) ร.อ.หลวงสวัสดิ์ธรรมรงค์ (สวัสดิ์ ดาระสวัสดิ์) ร.อ.หลวงเสรีเริงฤทธิ์ (จรรยา รัตนกุล) ร.อ.หลวงอดุลเดชจรัส (บัตร์ พึ่งพระคุณ) ร.ท.ขุนสุจริตรณการ (ผ่อง นาคะนุช) ร.ท.ขุนจ้านงภูมิเวท (จ้านง คิวะแพทย์) ร.ท.ขุนนรินทร์รัชย์ (สเทวก นิลัญชัย) ร.ท.ขุนพิพัฒน์สรการ (เท่ง พัฒนศิริ) ร.ท.ขุนปลดปรปักษ์ (ปลด ภาณุสวะวะ) ร.ท.ขุนเรืองวีรยุทธ (บุญเรือง วีระหงส์) ร.ท.ขุนวิมลสรกิจ (วิมล เก่งเรียน) ร.ท.ขุนศรีศรากร (ชะลอ ศรีธนากร) ร.ท.ไชย ประทีปะเสน ร.ท.ทวน วิชัยชัทคะ ร.ท.น้อม เกตุญาติ ร.ต.จ่าบุญ จิตรลักษณ์ ร.ต. สมาน เทพหัสดิน ณ อยุธยา ร.ต.อุดม พุทธิเกษตริณ นายดาบจ่ารัส สุวรรณชีพ

สายทหารเรือ (25 คน) คือ น.ต. หลวงสินธุสงครามชัย ร.น. (สินธุ กมลนาวิน) หัวหน้าคณะราษฎร สายทหารเรือ น.ต. หลวงศุภชลาศัย ร.น. (บุง ศุภชลาศัย) ร.อ. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. (ถวัลย์ ธารีสวัสดิ์) ร.อ. หลวงนาวาวิจิตร ร.น. (ผัน อำไภวัลย์) ร.อ. หลวงนิเทศกลกิจ ร.น. (กลาง โรจนเสนา) ร.อ. หลวงสังวรยุทธ กิจ ร.น. (สังวรรณ สุวรรณชีพ) ร.อ.สงบ จรรยาพร ร.น. ร.อ.ชลิต กุลกำมัธร์ ร.น. ร.อ.สงวน รุจิราภา ร.น. ร.อ. หลวงเจียรกการ ร.น. (เจียม เจียรกุล) ร.อ.หลวงจรัสจักรารุช ร.น. (จรัส เกกะนันท์) ร.ท.จิบ ศิริไพบูลย์ ร.น. ร.ท.ทหาร (ทองหล่อ) ข้าหิรัญ ร.น. ร.ท.ทิพย์ ประสานสุข ร.น. ร.ท.ประเสริฐ สุขสมัย ร.น. ร.ท.วัน รุยา พร ร.น. ร.ท.ชลิ สินธุโสภณ ร.น. ร.ท.ขุนกำจัดโรคพาธ ร.น. (ไม่ทราบชื่อและนามสกุลจริง) ร.ท.ทัศน กราน เลิศ ร.น. ร.ท.สวัสดิ์ จันทน์ ร.น. ร.ท.ศรี ดาวราย ร.น. ร.ต.กำหลาบ (กุหลาบ) กาญจนสกุล ร.น. ร.ต.ชั้น รัต มิทัต ร.น. ร.ต.ทองดี ระงับภัย ร.น. จ.ท.เขาว ค่ายสัมฤทธิ์ ร.น.

สายพลเรือน (52 คน) คือ อำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) หัวหน้า คณะราษฎรสายพลเรือน อำมาตย์ตรี หลวงสิริราชไมตรี (จรรยา สิงหนะ) รองอำมาตย์เอก หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (ควง อภัยวงศ์) รองอำมาตย์เอก หลวงอรรถสารประสิทธิ์ (ทองเย็น หลีละเมียร) เสวกตรี หลวงนฤเบศร์มานิต (สงวน จุฑะเทมัย) รองอำมาตย์เอก หลวงชำนาญนิติเกษตร (อุทัย แสงมณี) รองอำมาตย์เอก หลวงอรรถสาร ประสิทธิ์ (ทองเย็น หลีละเมียร) รองอำมาตย์เอก หลวงอรรถกิติกำจร (กลิ้ง พนมยงค์) รองอำมาตย์เอก หลวง

¹³ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ 24 มิถุนายน 2475 ยุทธการพลิกแผ่นดินสยาม จำนวนคณะราษฎรแบ่งเป็นสาย นายทหารชั้นยศสูง นายทหารชั้นน้อย สายทหารเรือ และสายพลเรือน วางแผน 7 ปี ยึดอำนาจภายใน 3 ชั่วโมง สารคดีปีที่ 14 ฉบับที่ 164 ตุลาคม 2541.

สุนทรเทพหัตถ์สิน (สพรั่ง เทพหัตถ์สิน ณ อยุธยา) รองอำมาตย์เอก หลวงเดชาติววงศ์วรวัฒน์ (ม.ล.กรี เดชาติววงศ์) รองอำมาตย์เอก ตั่ว ลพานุกรม รองอำมาตย์เอก ประจวบ บุณนาค รองอำมาตย์เอก ม.ล.อุดม สนิทวงศ์ นายแนบ พหลโยธิน รองอำมาตย์โท ทวี บุญยเกตุ ร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี นายวิลาส โอสสถานนท์ รองอำมาตย์โท จรูญ สืบแสง นายเล้ง ศรีสมวงศ์ นายดิเรก ชัยนาม นายวิเชียร สุวรรณทัต รองอำมาตย์โท ชุมภ์ ปิณฑานนท์ นายสวัสดิ์ โสทธิทัต นายจิตตะเสน ปัญจะ นายยง พลบุล นายเอก สุภโปฏก นายสุรินทร์ ชีโนทัย นายศิริ ชาตินันท์ นายเฉลียว ปทุมรส นายบรรจง ศรีจรรยา นายประเสริฐ ศรีจรรยา นายเข้ม มุस्ताฟาข นายกา ริม ศรีจรรยา นายสงวน ตูลารักษ์ นายชิม วีระไวทยะ นายหวน ทงประเสริฐ นายปราโมท พึ่งสุนทร นาย เจริญ ปันทโร นายทองเปลว ชลภูมิ นายเผด็จ อังศุวัฒน์ นายชูป ศาลยาชีวิน นายกลั่น เทพหัตถ์สิน ณ อยุธยา นายสอน บุญจุง นายยล สมานนนท์ นายยีน สมานนธ์ ร.ต.ท.เชย กลัญชัย ร.ต.ท.เที่ยง เฉลิมศักดิ์ นายจำนง บูรวิเชท นายผูก ปาลธรรมิ นายประวัตติ ศรีจรรยา นายวนิช ปานะนนท์ นายกระจ่าง ตูลารักษ์การเปลี่ยนแปลง การปกครอง วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ตรงกับวันศุกร์ แรม 6 ค่ำ เดือน 7 ปีวอก นับเป็นวันสำคัญของ สร้างประชาธิปไตยในประเทศไทย โดยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข¹⁴ วันดังกล่าวนี้ คณะราษฎรได้นำกำลังทหารและ พลเรือนเข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงแปร พระราชฐานประทับอยู่ ณ วังไกลกังวล¹⁵ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา การยึดอำนาจสำเร็จลงได้ด้วย ปัจจัยหลายประการ คือ การรวบรวมกำลังทหารอย่างมีประสิทธิภาพ ความพร้อมเพรียงของแกนนำและการ ปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้โดยพร้อมเพรียงกัน¹⁶

คณะผู้ยึดอำนาจฝ่ายทหารบกจำนวน 4 คนถูกขนานนามจากบุคคลร่วมสมัยว่า “สี่ทหารเสือ”¹⁷ ประกอบด้วย นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้า โดยผู้นำสำคัญฝ่าย ทหารบกในครั้งนั้น ได้แก่ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายพันเอก พระยาฤทธิ อากาศเนย์ (สละ เอมศิริ) นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยา ยุทธ (วัน ชูถิ่น) มีเพียงนายพันเอก พระยาฤทธิอากาศเนย์ คนเดียวที่ไม่ใช่นักเรียนนายทหารเยอรมัน ส่วนนายพัน เอก พระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอก พระยาทรงสุรเดช และนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ต่างก็เป็น นักเรียนทหารไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศเยอรมนีในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน และเป็นกลุ่มซึ่งถูกเรียกว่า “รุ่นโก

¹⁴ ศ. นรนิติ เศรษฐบุตร. “24 มิถุนายน พ.ศ. 2475” **ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า** สืบค้น จากเว็บไซต์ wiki.kpi.ac.th, ในหมวดหมู่ เหตุการณ์สำคัญทางการเมืองไทยสมัย พ.ศ. 2475-2500.

¹⁵ ศาสตราจารย์ จันทรผ่องศรี. “วังไกลกังวล สมัยรัชกาลที่ 7 ขณะเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และกบฏบวรเดช พ.ศ.2476” เผยแพร่วันเสาร์ที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2562 อ้างมาจาก <http://www.Silpa-mag.com/history/article>

¹⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2547. **ปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, หน้า 483-491.

¹⁷ คำว่า “สี่ทหารเสือ” เป็นฉายาหรือคำเรียกของนักหนังสือพิมพ์ร่วมสมัย ได้แก่ กุหลาบ สายประดิษฐ์

เซอร์” ตามพระนามของโกเซอร์วิลเฮล์มที่2 ซึ่งทรงปกครองประเทศเยอรมนีในขณะนั้น¹⁸ ทั้งนี้ ก่อนที่จะไปศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศเยอรมนี นักเรียนนายทหารทุกคนจะต้องเตรียมพร้อมด้วยการเรียนภาษาเยอรมันกับพันตรีพระขำนาถคุรุวิทย์ (ครูแยม ภมรมนตรี บิดาของนายประยูร ภมรมนตรี) ผู้เคยเป็นผู้ช่วยทูตทหารประจำกรุงเบอร์ลิน

แม้นักเรียนนอกเหล่านี้จะกลับมาประเทศไทยแล้ว แต่ก็ยังไม่มีโอกาสที่จะเริ่มดำเนินการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่งนายประยูร ภมรมนตรี ประสบความสำเร็จในการชักชวนนายทหารบก 4 คนเข้าร่วมได้แก่ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) โดยนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้รับตำแหน่งหัวหน้าคณะราษฎร ส่วนนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชเป็นรองหัวหน้าคณะฯ แต่ปรากฏว่า นายพันเอก พระยาทรงสุรเดชกลับมีบทบาทโดดเด่นมากกว่านายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เพราะเป็นผู้ที่เปรียบเสมือนมันสมองของคณะผู้ก่อการในการวางแผนยึดอำนาจจากรัฐบาล จนทำให้การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475 ประสบความสำเร็จ พร้อมกันนั้น คณะราษฎรได้ประกาศหลักหกประการ และประกาศตั้ง “คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” เข้าควบคุมอำนาจราชการบริหารไว้ทั้งสิ้นโดยมีกองบัญชาการอยู่ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม

ก่อนหน้านี้เคยมีผู้พยายามรวบรวมประวัติคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 จากหนังสืออนุสรณ์งานศพมาแล้วคือ ธีรชัย พูลท้วม ซึ่งมีได้เป็นนักประวัติศาสตร์และมีได้เป็นญาติของผู้ก่อการ แต่เกิดใน พ.ศ. 2475 เขาเห็นว่าคณะราษฎรเป็น “คณะบุคคลที่กล้าหาญเสี่ยงต่อชีวิต ไม่เฉพาะตนเองเท่านั้น ยังรวมถึงครอบครัวด้วย เพื่อที่จะนำประชาธิปไตยสู่ประเทศ” ธีรชัย พูลท้วม ใช้ความพยายามรวบรวมเรื่องราวจากหนังสืองานศพมาเรียบเรียงเป็นหนังสือ “ประวัติคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475” โดยทำงานอยู่กับกลุ่มบริษัทสุราทิพย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 จนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2539 หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสืองานศพของธีรชัย พูลท้วม¹⁹

จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาพบว่า มีงานเขียนที่บุกเบิกไว้แล้วเกี่ยวกับเรื่องการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 ของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์²⁰ ส่วนใหญ่ผู้ศึกษามักจะนำเสนอบุคลิกภาพของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (ยศขณะนั้น) หัวหน้าคณะราษฎรสายทหารบกและนายกรัฐมนตรีนครินทร์ 2 ของไทยว่า มีบุคลิกซื่อสัตย์และเรียบ

¹⁸ สรศัลย์ แฝงสภา. “นักเรียนนายร้อยเยอรมัน รุ่นโกเซอร์” ใน *ศิลปวัฒนธรรม* ฉบับพฤษภาคม 2530.

อ้างมาจาก <http://www.Silpa-mag.com/history/article> “ย้อนรำลึก “3 ทหารเสือ” คณะราษฎร ผลิตจากโรงเรียนนายร้อยเยอรมัน เผยแพร่เมื่อวันจันทร์ที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2562.

¹⁹ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. “หนังสืองานศพคณะราษฎร” ในคอลัมน์ : ถนนประชาธิปไตย (เว็บไซต์โลกวันนี้ 19 มิถุนายน 2560) สืบค้นออนไลน์

²⁰ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :ฟ้าเดียวกัน, 2546, หน้า 9.

ง่าย แต่ในด้านบทบาททางการเมืองนั้น ภาพลักษณ์ของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาอาจไม่ค่อยโดดเด่นเท่าไรนัก เมื่อเปรียบเทียบกับนายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) หรือ นายปรีดี พนมยงค์ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้วางรากฐานระบอบประชาธิปไตยในระยะแรก²¹ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี เกิดเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมืองหลายอย่างเกิดขึ้น กล่าวคือ

1. การเกิดกบฏครั้งใหญ่ในเมืองไทยอย่างนองเลือดโดยที่ทหารไทยรบกับทหารไทยกันเอง ซึ่งถือว่าการกบฏครั้งแรกในระบอบประชาธิปไตย หลังจากที่พระยาพหลฯเป็นนายกรัฐมนตรีได้เพียง 4 เดือน กบฏครั้งนี้มีชื่อเรียกว่า “กบฏบวรเดช” พ.ศ. 2476 นำโดย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้าก่อการกบฏ พร้อมด้วยพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท่าราบ) และกลุ่มทหารจากหัวเมือง ซึ่งเรียกกลุ่มของตนว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” เข้ายึดพื้นที่บริเวณดอนเมือง เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 รัฐบาลของพระยาพหลฯสามารถปราบกบฏให้สงบลงได้ โดยมีหลวงพิบูลสงครามเป็นหัวหน้าในการปราบปราม แต่ส่งผลให้ทหารและประชาชนเสียชีวิตพร้อมทั้งทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก

2. การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 แม้ว่าพระองค์จะทรงยอมรับและสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยในตอนแรก แต่ภายหลังทรงมีความขัดแย้งกับฝ่ายรัฐบาล จึงทรงสละราชสมบัติ และเสด็จไปประทับ ณ ประเทศอังกฤษจนกระทั่งสวรรคตในพ.ศ. 2484

3. การยุบสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2481 ซึ่งประชาชนเลือกมาเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2479 โดยมีสมาชิกจำนวน 78 คน พลเอกพระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรีได้ตราพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกของเมืองไทย เหตุผลในการยุบสภาครั้งนั้น เนื่องจากรัฐบาลแพ้การลงมติของที่ประชุมสภาในญัตติเรื่องการจัดทำรายละเอียดงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรียังอยู่ในตำแหน่งรัฐบาลรักษาการเพื่อทำการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาใหม่ และเมื่อเลือกตั้งสมาชิกผู้แทนราษฎรเข้ามาใหม่พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกเป็นครั้งที่ 5

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในช่วงเวลาที่ผ่านมามีได้มีความราบรื่นอย่างแท้จริง เนื่องจากภายในกลุ่มคณะราษฎรมีความแตกแยกกัน²² การแตกแยกครั้งนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับระบอบการปกครองบ้านเมือง อุดมการณ์ทางการเมืองและนำมาสู่การแตกความสามัคคีและการกลับ

²¹ กษิตีศ อนนันทาร .พระยาพหลพลพยุหเสนา : “อยู่ในที่เปนนผู้ใหญ่ ก็ตั้งใจจะไม่ให้ผู้มาที่หลังเขาคุกคลน”The 101.World เผยแพร่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2562 .

²² อ่างแล้ว.จากวิธณา มโนพิโมกษ์ , ความขัดแย้งในคณะราษฎร ,2520.

กลายเป็นศัตรูคู่อาฆาตกัน ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่า จนแทบจะกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยในเวลาต่อมา

การศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมหลักฐานจากเอกสาร และหนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสี่ทหารเสือคณะราษฎรและหลวงพิบูลสงครามในครั้งนี้ จึงเป็นความพยายามที่จะเสาะหาข้อเท็จจริงในเชิงอัตชีวประวัติของบุคคลกลุ่มดังกล่าว เพื่อศึกษาภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองที่อาจจะถูกลืมเลือนและหายไปในช่วงเวลา

ขบวนการแห่งความคิดชักนำไปสู่การรวมตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศได้ก่อตัวขึ้นในปี 2469 ในนามคณะราษฎร²³ เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มนักศึกษาและข้าราชการทั้งในสายทหารและพลเรือนที่ศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส อังกฤษและสวิตเซอร์แลนด์ เริ่มมีการประชุมกันถึงแนวคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะผู้ก่อการในระยะเริ่มแรกประกอบด้วย นายปรีดี พนมยงค์ นักศึกษาวิชากฎหมาย ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นักศึกษาวิชาการเมือง ร้อยโทแปลก ชีตะสังคะ นายทหารนักเรียน²⁴ ร้อยโททัศนัย มิตรภักดี นายทหารนักเรียน นายเรียน นายตัว ลพานุกรม นักศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ นายแนบ พหลโยธิน นักศึกษาวิชากฎหมาย และนายจรรยา สิงหเสนี ผู้ช่วยราชการสถานทูตสยามในฝรั่งเศส

แกนนำของคณะราษฎรได้ใช้เวลาศึกษา วางแผนปฏิวัติสยาม²⁵ และทุนดำเนินการ โดยเริ่มหาสมาชิก ขบวนการและผู้สนับสนุน ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในหน่วยงานราชการทั้งสายทหารบก ทหารเรือและพลเรือนรวมทั้งสิ้น 115 คน หลังจากที่มีผู้ร่วมก่อตั้งคณะราษฎรเดินทางจากต่างประเทศ ก็มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างลับ ๆ หลายครั้ง โดยได้คิดป้องกันมิให้อังกฤษและฝรั่งเศสเข้ามาแทรกแซงได้ เนื่องด้วยประเทศสยามเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและในทางเศรษฐกิจ อีกทั้งต้องให้มหาอำนาจยอมรับรัฐใหม่ที่จะเกิดขึ้น คณะราษฎรได้ใช้วิธีการอย่าง “ฉับพลัน” ผลแห่งการดำเนินการของคณะราษฎร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของสยามใน “ทันที”²⁶

²³ “คณะราษฎร” เป็นชื่อคณะบุคคลที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นระบอบที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy)

²⁴ คำว่า “นายทหารนักเรียน” เป็นคำเรียกอย่างเป็นทางการสำหรับนายทหารที่ได้รับอนุมัติให้เข้ารับการศึกษาอบรมในหลักสูตรต่างๆ

²⁵ คำว่า “การปฏิวัติสยาม” มักจะถูกใช้โดยนักวิชาการสายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาทิ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ เป็นต้น

²⁶ สารคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว “ปกเกล้าฯ ธรรมราชา” ในวโรกาสครบ 120 ปีแห่งวันพระบรมราชสมภพและเป็นบุคคลสำคัญของโลก โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องหลักในงานวิจัยสี่ทหารเสือคณะราษฎรและหลวงพิบูลสงคราม คือ หนังสืออนุสรณ์งานศพ นับเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในการศึกษาค้นคว้าในเชิงอัตชีวประวัติของบุคคล²⁷ หนังสืองานศพเป็นการนำเสนอเรื่องราวประวัติอันดีงามของผู้วายชนม์ และมีคำอาลัยรักจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง นับเป็นเอกสารเริ่มต้นในการค้นคว้าวิจัย เพราะทำให้เข้าใจถึงภูมิหลัง ผลงาน และแนวความคิดของแต่ละคนได้

2.2.1 หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

จากการสำรวจและค้นคว้าหนังสืองานศพของสมาชิกสี่ทหารเสือคณะราษฎรและหลวงพิบูลสงครามว่ามีบ้างหรือไม่ จากการศึกษาพบว่า พระยาพหลพลพยุหเสนา มีหนังสืออนุสรณ์งานศพ มีจำนวน 2 เล่ม ในรายของพระยาทรงสุรเดชไม่พบหนังสืออนุสรณ์งานศพเลย ส่วนในรายของพระยาฤทธิอัคเนย์ มีหนังสืออนุสรณ์งานศพจำนวน 1 เล่ม ส่วนในรายของพระประศาสน์พิทยายุทธมีหนังสืออนุสรณ์งานศพ 1 เล่ม และส่วนของหลวงพิบูลสงครามมีหนังสืออนุสรณ์งานศพมากที่สุดจำนวน 5 เล่ม²⁸ หนังสืออนุสรณ์งานศพมีเนื้อหาและลักษณะ ดังต่อไปนี้

หนังสือที่จัดพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) มีจำนวน 2 เล่ม โดยแบ่งเป็น เล่มหลักและเล่มรอง²⁹ คือ

-หนังสือเล่มหลัก คือ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) หน้าปกของหนังสืออนุสรณ์งานศพ มีตราสัญลักษณ์รูปเสือสามตัวพร้อมกับตราประจำตัวของท่าน คือ “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” สอดคล้องตามเกียรติประวัติของท่านทั้งในด้านส่วนตัวและด้านการงานบ้านเมืองอันเป็นส่วนรวมรวมทั้งมีคำนำของพลเรือตรีถวัลย์ธำรงนาวาสวัสดิ์³⁰ นายกรัฐมนตรีขณะนั้น

-หนังสือเล่มรอง จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ามีการจัดพิมพ์ประวัติของท่านโดยละเอียดพร้อมภาพประกอบ โอวาท สุนทรพจน์ และคติพจน์ที่ท่านได้ไปเป็นประธานในพิธีหลายแห่ง ทั้งแก่ทหารและบุคคลทั่วไป หนังสืองานศพเล่มรองมาเป็นของคณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร³¹ ได้ร่วมพิมพ์อุทิศให้ มีสมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตติ

²⁷ นริศ จรัสจรรยาวงศ์. “อนุสรณ์งานศพสมาชิกคณะราษฎร” ในวารสาร ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 38 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2560.(กรุงเทพฯ :พิมพ์ที่โรงพิมพ์มติชน),หน้า 70.

²⁸ นริศ จรัสจรรยาวงศ์. เฟิงอ้าง,หน้า 75.

²⁹ เรื่องเดียวกัน,หน้า 73.

³⁰ หนังสืองานศพ “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490 เนื้อหาประกอบด้วย ประวัติ- โอวาท สุนทรพจน์ และคติพจน์ ของพระยาพหลพลพยุหเสนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง วันที่ 10 เมษายน 2490), หน้าคำนำ

³¹ นริศ จรัสจรรยาวงศ์. เรื่องเดิม,หน้า 73.

โสภโณ) ขณะครองสมณศักดิ์พระพรหมมุนี ได้ประพันธ์คำนำไว้อาลัยพร้อมภาพในขณะที่พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาครองสมณเพศ เมื่อพ.ศ. 2484

ความสำคัญของหนังสือทั้งสองเล่มนี้ เป็นหลักฐานสำคัญว่าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีโอกาสพบกันอีกครั้งหนึ่งและนับเป็นครั้งสุดท้ายที่ร่วมมือกันระหว่างหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) กับหลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) ก่อนที่จะถึงจุดแตกหักกันครั้งรุนแรงในรัฐประหารปลายปีเดียวกัน และนั่นคือปลายปีพ.ศ. 2490 หลังการวายชนม์ของพระยาพหลพลพยุหเสนา

2.2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช

จากการศึกษาค้นคว้าแล้วยังไม่พบหนังสืองานศพของพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) การที่ไม่พบหนังสืองานศพของพระยาทรงสุรเดช คณะราษฎรสายทหารบกคนสำคัญ ผู้ร่วมวางแผนการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพราะท่านได้ถึงแก่อนิจกรรม ณ ประเทศกัมพูชา มีการฃาปนกิจ ณ เมรุวัดปทุมวดี กรุงเทพมหานคร ก่อนที่จะมีการนิโรทศพกรรมใน พ.ศ. 2488 ไม่ถึงหนึ่งปี เอกสารระบุว่า หลวงรณสีทิพิชัย “ศิษย์รัก” ผู้เคยร่วมพิธีฃาปนกิจในครั้งนั้นเป็นผู้นำอัฐิกลับมาประเทศไทย ด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลสำคัญ 3 ท่าน คือ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการในเวลานั้น นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีและพล.ต.อ. อุดลย์ อุดลย์เดชจรัส โดยมีการประกอบพิธีใหญ่อย่างสมเกียรติที่วัดมหาธาตุ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏว่ามีการสร้างอนุสรณ์ใดที่เกี่ยวข้องกับท่านผู้นี้เลย³²

-หนังสือ “บันทึกพระยาทรงสุรเดช”³³ ส.ส. ปัน แก้วมาตย์ เรียบเรียง โดยผู้แต่งใช้นามแฝงว่า ป. แก้วมาตย์ หน้าปกเป็นรูปพวงหรีด อยู่เหนือภาพกระถางรูป จำนวนหน้า 313 หน้า จัดพิมพ์โดยประยูร พิศนาคะ พ.ศ. 2490 ภายในเล่มประกอบด้วย ภาพที่ไม่ค่อยพบเห็นมากนักของพระยาทรงสุรเดช จำนวน 2 ภาพ และมีบันทึกตอนหนึ่งของ ส.ส.ปัน แก้วมาตย์ กล่าวว่า

“...โดยที่ผู้รวบรวมเป็นคนจน ได้หิยขีมิบรรดาเพื่อนฝูงที่เคารพมารวบรวมพิมพ์ขึ้นเพื่อให้ประชาชนทราบถึง ความเป็นมาอันแท้จริงของการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนายน ว่าใครแน่เป็นผู้ทำใคร และใครตามใคร แต่ทั้งผู้นำและผู้ตาม ต่างก็มุ่งผลดีด้วยกันและทำความดีเพื่อส่วนรวมแล้ว ชาวไทยขอสดุดีและขอเคารพในผลกรรมดีที่ผู้ก่อการได้เสียสละจนได้รัฐธรรมนูญ...”³⁴

-หนังสืออีกเล่มเป็นบันทึกชิ้นสุดท้ายของพระยาทรงสุรเดชมีชื่อว่า “ชีวิตพระยาทรงฯ ในต่างแดน” จำนวน 280 หน้า จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2523. โดย สสำรวจ กาญจนสิทธิ์ (ท.ส.พระยาทรงฯ)³⁵ นายทหารคนสนิทที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขในต่างแดนด้วยกันเป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้น ข้อมูลส่วนหนึ่งจึงเป็นบันทึกจาก

³² นริศ จรัสจรรยาวงศ์. เพิ่งอ้าง, หน้า 74.

³³ ปัน แก้วมาตย์. **บันทึกพระยาทรง** (การพิมพ์ กรุงเทพฯ :, 2490) , หน้า 231-233.

³⁴ ปัน แก้วมาตย์ , **บันทึกพระยาทรง** , อ้างแล้ว, หน้า ๗.

³⁵ สสำรวจ กาญจนสิทธิ์. **ชีวิตพระยาทรงในต่างแดน** (สำนักพิมพ์บงกช ,กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์เฟื่องอักษร,2523)

ปากคำของพระยาทรงสุรเดช นับว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เนื้อหาภายในเล่มมีรายละเอียด ประกอบด้วย 15 บท คือ

1. พันเอก พระยาทรงสุรเดช 2. คนที่ไม่มีใครเหลียวแล 3. บันทึกการปฏิวัติ “24 มิถุนายน 2475” 4. ความทรमान ความเศร้า 5. ปัญหาการครองชีพ 6. หมดตัว 7. คำตอบจากปารีส 8. พันเอกพ่อค้าขมกลัวย 9. ญิงเดอลูซ์ และ ยำโบ้ 10. แนวคิด “ไทยอิสระ” 11. สยามเป็นกลาง ? 12. ทูตแห่งความมรณะ 13. ศพคนยาก 14. ความสงสัย 15. บทส่งท้าย

2.2.3 หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ)³⁶ ผู้เป็นหนึ่งใน 4 ทหารเสือคณะราษฎรที่มีอายุยืนยาวที่สุด มีจำนวน 1 เล่ม กับอีกเล่มหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์ขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่โดยตรง

2.2.3.1 มีหนังสืออนุสรณ์งานศพของนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) จำนวน 1 เล่ม ปรากฏหลักฐานคำระลึกถึง³⁷ จำนวนหนึ่ง ทำให้ทราบว่าในบั้นปลายชีวิตอุทิศให้กับการปฏิบัติธรรมดังที่อดีตนายกรัฐมนตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เขียนคำไว้อาลัยว่า

“... ชีวิตของท่านเจ้าคุณฤทธิอัคเนย์ ดำเนินไปด้วยความสงบร่มเย็น ท่านได้บำเพ็ญกุศลกรรมด้วยการยึดพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง เมื่อท่านอาจารย์ลี³⁸ (ต่อมาได้รับสมณศักดิ์เป็นพระสุทธธรรมาภรณ์ศรีคัมภีร์เมธาจารย์) ก่อตั้งวัดอโศการามที่ตำบลบางปิ้ง จังหวัดสมุทรปราการขึ้นใหม่ๆ (ประมาณพ.ศ. 2498) กล่าววว่า ท่านเจ้าคุณได้ปลูกบ้านเล็ก ๆ บริเวณวัดและบำเพ็ญเพียรทางสมณะกัมมัฏฐานอยู่หลายปีเป็นที่รู้จักแพร่หลายในบรรดาศิษย์วัดอโศการามสมัยนั้น เป็นอันสรุปได้ว่า ท่านเจ้าคุณฤทธิอัคเนย์มีชีวิตประวัติดีงาม ตั้งแต่เริ่มจวบจนอวสานแห่งชีวิต...”³⁹

2.2.3.2 หนังสือชีวิตทางการเมืองของนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์⁴⁰ จัดพิมพ์และรวบรวมโดย เสทือน ศุภโสภณ เป็นการเรียบเรียงและรวบรวมจากการสัมภาษณ์ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์โดยตรง เปิดเผยข้อมูลเบื้องหลังการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และหลังฉากการเมืองภายหลังการปฏิวัติ กล่าวไว้ว่า

³⁶ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ป.ม., ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 พฤษภาคม 2510. (กรุงเทพฯ: มปป,2510)

³⁷ คำระลึกถึง

³⁸ พระอาจารย์ลี ธมมธโร นับว่าเป็นศิษย์ผู้โด่งดังของหลวงปู่มั่น อาจารย์ผู้ใหญ่ของฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

³⁹ ที่มาจากอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์. ซึ่งพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์เขียนคำไว้อาลัย”แต่เจ้าคุณฤทธิอัคเนย์ผู้ดำรงธรรม” หน้า 31.

⁴⁰ เสทือน ศุภโสภณ.ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ (กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์วัชรินทร์ ,2514)

“ผมมีความเห็นอย่างหนึ่ง ซึ่งคนสมัยใหม่อาจไม่เห็นด้วย นั่นคือ ในหลวง เราต้องเอาท่านไว้”⁴¹ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์เป็นนายทหารเพียงคนเดียวที่คุมกำลังรบในคณะราษฎรและเป็นเพียงคนเดียวใน สี่ ทหารเสือที่มีได้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ

2.2.4 หนังสือที่จัดพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) จากการค้นคว้าพบจำนวน 1 เล่ม และหนังสือเปิดบันทึกชีวิตพระประศาสน์พิทยายุทธ 1 ใน 4 ทหารเสือ ผู้วางแผนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 โดยพันเอก (พิเศษ) สมพงษ์ พิศาลกิจ รวบรวมและเรียบเรียงอีก 1 เล่ม

2.2.4.1 หนังสืออนุสรณ์งานศพ ให้ข้อมูลประวัติของนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ เขียนโดยคณะราษฎรอีกท่านหนึ่ง คือ หลวงรณสิทธิพิชัย ผู้เป็นศิษย์ของพระยาทรงสุรเดช เป็นคนที่ร่วมงานฉาบปอกิจพระยาทรงฯ ณ กรุงเทพมหานคร

2.2.4.2 หนังสือ “เปิดบันทึกชีวิตพระประศาสน์พิทยายุทธ”⁴² ให้ข้อมูลเชิงชีวประวัติของนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ โดยละเอียด มีทั้งหมด 10 ตอน คือ 1. ถิ่นกำเนิด 2. จุดกำเนิดของการปฏิวัติ 3. ความคิดประหลาด 4. วันเตรียมการ 5. รุ่งอรุณ 24 มิถุนายน 2475 6. นองเลือดหรือไม่ 7. ทหารเสือ 8. ความแตกแยกของคณะผู้ก่อการ 9. ชีวิตนักการทูตในยามสงคราม 10. กลับคืนสู่มาตุภูมิ

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ถือเป็นนายทหารเสนาธิการ มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการทหาร เป็นผู้ช่วยคนสำคัญของพันเอก พระยาทรงสุรเดช ผู้วางแผนเอากำลังทหารและยุทธโศปกรณ์ออกมาใช้ในการปฏิวัติ

2.2.5 หนังสือเกี่ยวกับภูมิหลังของจอมพล ป.พิบูลสงคราม

หนังสืออนุสรณ์ในพิธีบรรจุอัฐิ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ณ วัดพระศรีมหาธาตุ พระนคร วันที่ 30 กรกฎาคม 2507 จำนวน 75 หน้า เนื้อหาในเล่มประกอบด้วย อุดมคติประจำใจ ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม คำนำ และภาพประกอบ นอกจากนี้เป็นเรื่องธรรมะจากพระไตรปิฎก เนื่องจากมีหนังสือ งานวิจัย และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับ จอมพลป. พิบูลสงคราม เป็นจำนวนมาก เช่น จอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่ เป็นบันทึกและการสัมภาษณ์ประกอบการอภิปรายในหัวข้อเดียวกัน ที่จัดขึ้นเมื่อ 24-25 มิถุนายน พ.ศ. 2436 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วย ประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพล ป.พิบูลสงครามที่ข้าพเจ้ารู้จัก บทบาททางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นต้น

⁴¹ คำเล่าเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ของ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ อ้าง เสถียร ศุกุลโสภณ, เรื่องเดิม, หน้า 14.

⁴² สมพงษ์ พิศาลสารกิจ (พันเอกพิเศษ) เปิดบันทึกชีวิตพระประศาสน์พิทยายุทธ (กรุงเทพฯ :แพรวสำนักพิมพ์, 2545)

2.2.6 หนังสือที่อ้างอิงถึงบทบาทและภูมิหลังของคณะราษฎรสายทหาร

2.2.6.1 กุหลาบ สายประดิษฐ์⁴³ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ชื่อดังกล่าวยกย่องท่านเจ้าคุณพระยาพหลพลพยุหเสนาไว้มาก ดังได้เขียนไว้ว่า “ท่านเจ้าคุณพหลพลพยุหเสนา เป็นบุคคลแรกของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย ที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงตราเกียรติคุณให้ปรากฏลือชาไว้ในแผ่นดินได้ทรงสถาปนา ยกย่องไว้ในฐานะเชษฐบุรุษ⁴⁴ หรืออีกนัยหนึ่งคือ รัฐบุรุษหลักของประเทศ และได้พระราชทานวังปารุสกวันให้เป็นที่พำนักของท่านตลอดชั่วชีวิต” หลายต่อหลายครั้งที่เข้ามารับตำแหน่งโดยไม่เคยร้องขอ “จะรับราชการทหารด้วยและเป็นนายกรัฐมนตรีย่อมจะสมควร” นี่คือคำพูดที่ท่านพระยาพหลฯ กล่าวอยู่เสมอๆ

ถึงแม้ว่าพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา(พจน์ พหลโยธิน) จะถึงแก่อนิจกรรมไปนานกว่า 60 ปีแล้วก็ตาม แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณของท่านในด้านความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อมิตร ไม่คิดหาผลประโยชน์ให้ตนเอง ยังคงเป็นคุณสมบัติของนายกรัฐมนตรี้ที่หาได้ยาก สมดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ กุหลาบ สายประดิษฐ์ยังเขียนไว้อาลัยถึงพระยาพหลฯ ว่า

“หลักใหญ่ของประเทศหลักหนึ่งได้ล้มลงเมื่อเวลาตีสาม ในคืนวันพุธที่ 13 ประเทศไทยได้เสียอภิชาติบุตรไปอีกคนหนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นบุคคลแรกของประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงตราเกียรติคุณให้ปรากฏลือชาไว้ในแผ่นดิน และได้ทรงสถาปนายกไว้ในฐานะเชษฐบุรุษ หรือนัยหนึ่ง รัฐบุรุษหลักของประเทศ...”⁴⁵

2.2.6.2 พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 7 ที่เกี่ยวข้องกับพระยาพหลพลพยุหเสนา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 “ทรงไว้วางพระราชหฤทัย” นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนามากกว่าผู้ใด ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงประธานสภาผู้แทนราษฎรตอนหนึ่งว่า

‘ข้าพเจ้าเห็นว่าผู้ที่จะเป็นนายกรัฐมนตริต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจของประชาชน และสามารถประสานสามัคคีพร้อมเพียง ให้ราชการดำเนินไปด้วยดีเป็นข้อสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น สำหรับเวลานี้จะหาผู้ใดทรงคุณสมบัติเช่นว่านี้ นอกจากพระยาพหลพลพยุหเสนานั้นยากนัก’⁴⁶

ข้อความที่สะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้อย่างชัดเจนสอดรับกับคำไว้อาลัยของนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ดังพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

⁴³ นามปากกา ศรีบูรพา คือ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ประวัตีย่อ กล่าวว่า ปีพ.ศ. 2466 มีอายุ 18 ปี เคยทำงานเป็นครูสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนรวมการสอน และเป็นนักประพันธ์

⁴⁴ “เชษฐบุรุษ” มีความหมายตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง “พี่ผู้เป็นใหญ่” ถูกนำมาใช้เรียกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีนคนที่ 2 ของไทย

⁴⁵ อ้างจากบทความหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ ฉบับวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2490 เนื่องในการถึงแก่อนิจกรรมของท่านว่า “ท่านเจ้าคุณพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นบุคคลแรกของระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ทรงตราเกียรติคุณให้ปรากฏลือชาไว้ในแผ่นดิน

⁴⁶ พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี้ ลงวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2476 ให้เหตุผล 4 ข้อไม่อนุญาตให้ลาออกและขอให้เห็นแก่ประโยชน์ความเรียบร้อยของชาติบ้านเมือง และขอร้องให้พระยาพหลฯ คงอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี้สืบต่อไปก่อน

2.2.7 หนังสือสะท้อนความซื่อสัตย์ของพระยาพหลพลพยุหเสนา

2.2.7.1 สมบัติ พลายน้อย หรือ ส.พลายน้อย ผู้เขียนหนังสือ เรื่อง “พระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรีผู้ซื่อสัตย์” เล่าชีวประวัติของพระยาพหลพลพยุหเสนาที่รู้จักกันในฐานะผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 อย่างน่าสนใจ ทั้งช่วงและหลังก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นที่รับรู้กันน้อย หนังสือเล่มนี้ทำให้ผู้อ่านได้รู้จักพระยาพหลฯ ในชีวิตแต่ละช่วงได้ดียิ่งขึ้นตั้งแต่ช่วงปฐมวัย เรียนทหารที่เยอรมนี ผู้นำฝ่ายทหารเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่งมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้แทรกเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ ในแต่ละช่วงชีวิตของพระยาพหลฯ อย่างละเอียดและมีความสมบูรณ์ของเนื้อหาเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของพระยาพหลฯ ในช่วงบั้นปลายชีวิตนั้น แตกต่างจากสิ่งที่คนทั่วไปจะคาดคิดมากพระยาพหลพลพยุหเสนา พำนักอยู่ที่วังปารุสกวัน ซึ่งได้รับพระราชทานให้ใช้เป็นบ้านพักของพระยาพหลฯ กับครอบครัว พระยาพหลฯ แม้ภายนอกจะดูเป็นคนร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ แต่ความจริงท่านเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ มาตั้งแต่เด็ก ๆ เรื่อยมา ท่านล้มป่วยครั้งใหญ่ด้วยโรคอัมพาต เนื่องจากเส้นเลือดในสมองแตกมาตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 แต่ด้วยกำลังใจ กำลังใจของพระยาพหลฯ และความสามารถของแพทย์ ทำให้พระยาพหลฯ มีชีวิตต่อมาได้อีก 2 ปี เดือนธันวาคม พ.ศ. 2489 กุหลาบ สายประดิษฐ์ (ศรีบูรพา) มีโอกาสได้เข้าเยี่ยมพระยาพหลฯ บรรยายสภาพของท่านว่า ชูบผอมเห็นชายโครง มือข้างอพบใช้การไม่ได้ตลอดลำแขน พูดไม่ค่อยถนัด และทำให้กุหลาบ สายประดิษฐ์รู้สึกสลดใจ แต่ท่านก็ยังยิ้มแย้มและมีแววตาแจ่มใส ท่านกล่าวกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ ว่า “ในเวลานั้นอาการค่อนข้างดีขึ้นมาก ออกเดินเล่นได้บ้างในระยะทางสั้น ๆ ความทรงจำไม่สู้ดี และการใช้ความคิดก็เป็นของแผลง...” ในการเยี่ยมครั้งนั้น พระยาพหลฯ ได้กล่าวถึงเรื่องการสละตำแหน่งนายกรัฐมนตรีว่า

“ข้อที่เจ็บป่วยนั้นก็จริงสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้ผมไม่เต็มใจรับตำแหน่ง พวกที่มาติดต่อ เขาอาจจะไม่เข้าใจและอาจคิดไปว่าผมเล่นตัวหรือไม่เข้าช่วยกันรับแบกภาระประเทศ แต่ความจริงผมป่วยและหย่อนกำลังวังชาจริง ๆ แต่อาศัยโรคของผมมันก็ไม่ถึงแก่ล้มหมอนนอนเสื่อเสียด้วย มันยังไปไหนมาไหนได้ ข้อนั้นแหละที่อาจทำให้พวกที่มาติดต่อเข้าใจผิดไปได้ แต่ความจริงนั้น ผมทำงานตรากตรำไม่ได้ เพียงเดินมากก็เหนื่อยหอบ อายุจะเข้ารับตำแหน่งโดยตัวเองทำการไม่ได้เต็มทีนั้น ผมก็ไม่เต็มใจรับ เมื่อรับแล้วก็อยากทำให้เต็มกำลังของตน”

มีบันทึกว่าในห้วงสุดท้ายก่อนที่พระยาพหลฯ จะถึงแก่อสัญกรรม ท่านได้เรียกหลวงอดุลเดชจรัสและนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไปพบ พร้อมสั่งเสียถึง “พินัยกรรมทางการเมือง” ว่า

“ประชาธิปไตย ซึ่งคณะผู้ก่อการ 24 มิถุนายน 2475 ได้ปฏิบัติมาก็เพื่อให้แก่คนไทยทุกคน ไม่ใช่ให้แก่หมู่คณะใดๆ ฉะนั้น เมื่อสิ้นบุญไปแล้ว ก็ขอให้ทุกคนจงรักษาไว้ อย่ายอมให้หมู่คณะใดมายึดไปใช้อย่างผิด ๆ”

จวบจนกระทั่ง เวลา 21.40 น. ของวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490 พระยาพหลฯ มีอาการหายใจถี่และสะท้อน ซิพจรอ่อน พูดไม่ได้ มีเสมหะในลำคอ ม่านตาไม่ขยาย แพทย์ประจำตัวได้พยายามฉีดยาช่วยหัวใจและปอดให้ทำงานดีขึ้น อาการของพระยาพหลฯ ททรุดลงอย่างกะทันหัน เนื่องมาจากขณะกำลังอาบน้ำอยู่ มีจิ้งจกตกลงมาที่แขนของท่าน ด้วยเป็นคนที่เกลียดสัตว์ประเภทนี้เป็นที่สุด ท่านจึงตกใจสุดขีดถึงกับล้มฟุบลง

และหมดสติล่วงถึงเวลา 03.05 ของวันที่ 14 กุมภาพันธ์ อาการของพระยาพหลฯ ททรุดลง กระทั่งถึงแก่อสัญกรรมอย่างสงบ สิริอายุ 58 ปี 10 เดือน 17 วัน โดยแพทย์ลงความเห็นกันว่าเส้นเลือดในสมองแตกเป็นครั้งที่ 2 ในวันเปิดพินัยกรรม พระยาพหลฯ ไม่ได้เขียนพินัยกรรมซับซ้อนหรือมีเงื่อนไขใดมากนัก ท่านได้แบ่งทรัพย์สินให้กับภรรยาและบุตรตามสมควร ทรัพย์สินของพระยาพหลฯ มีได้มีมากมาย นอกจากเคหะสถานและที่ดินในเชียงใหม่ กาญจนบุรี และบางซื่อแล้ว ก็มีพระเครื่อง พระพุทธรูป และข้าวของเครื่องใช้จำนวนมากหนึ่ง มีได้มีทรัพย์สินมีมูลค่ามหาศาลปรากฏในบันทึกวันเปิดพินัยกรรมแต่อย่างใด

ภายหลังครอบครัวของพระยาพหลฯ ได้ใช้ชีวิตกันอย่างธรรมดาในบ้านบนถนนศรีอยุธยา นักข่าวจากหนังสือพิมพ์เดลิเมล์ได้สัมภาษณ์ท่านผู้หญิงบุญหลง ภรรยาของพระยาพหลฯ ว่า ครอบครัวได้เงินค่าเลี้ยงดูจากรัฐบาลเดือนละ 1,500 บาท ซึ่งน้อยมากเทียบกับครอบครัวนักการเมืองหลายคนแล้วต่างกันมากทีเดียว

2.2.7.2 มานะ สิบวแดง นักเขียนหนังสือพิมพ์บรรยายห้วงเวลาวันที่พระยาพหลฯ ถึงแก่อสัญกรรมว่า “ในวันที่ท่านเจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาถึงแก่อสัญกรรมนั้น ท่านมีเงินติดบ้านอยู่เพียงร้อยกว่าบาท, ไม่พอแม้ค่าซื้อโลง, ทางรัฐบาลต้องช่วยอุปถัมภ์. แม้แต่หนังสือแจกในงานศพของท่าน คณะรัฐบาลก็ต้องช่วยจัดพิมพ์ให้ โดยพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรีเวลานั้นเป็นผู้เขียนคำนำให้” กับบทความในบางกอกโหม่ ฉบับ พ.ศ. 2521 อธิบายสอดคล้องกับเนื้อความข้างต้นว่า

“ซึ่งตอนที่ท่านเสียชีวิตแทบไม่มีเงินจะทำศพ มีเงินติดบ้านอยู่เพียงร้อยกว่าบาทเท่านั้นเอง เนื่องจากไม่มีรายได้ทางอื่น อาศัยเงินเดือนจริง ๆ เลี้ยงครอบครัวตลอดมา การทำศพได้รับความช่วยเหลือจากพรรคพวกช่วยกัน...”⁴⁷

ท่านผู้หญิงบุญหลง ภรรยาของพระยาพหลพลพยุหเสนา เล่าให้สัมภาษณ์กับนักข่าว ว่า

“ในฐานะที่เป็นภรรยาหัวหน้าคณะปฏิวัติจัน ๆ อย่างท่านเจ้าคุณพระยาพหลฯ ท่านไม่เคยสะสมสมบัติอะไรไว้เลย แม้แต่บ้านจะอยู่เป็นของตัวเองก็ไม่มี ต้องอาศัยบ้านหลวง เงินทองใช้จ่ายก็อาศัยเงินเดือนใช้จ่ายไปเดือน ๆ หนึ่งเท่านั้นเอง...”⁴⁸

2.2.8 หนังสือพิมพ์ร่วมสมัยสะท้อนสถานะด้านการเมืองของไทยก่อนการปฏิวัติ 2475

หนังสือพิมพ์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ชูประเด็นข่าวเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสามประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่ง การเผยแพร่ลัทธิบอลเชวิค เช่น หนังสือพิมพ์ปากกาไทย ได้ตีพิมพ์ลัทธิบอลเชวิคมีเนื้อหาสาระว่า ทำไมบอลเชวิคจึงอุบัติในประเทศรัสเซีย ทำไมประเทศรัสเซียจึงมีบอลเชวิค ประเด็นที่สอง การเรียกร้องให้ตั้งสภาราษฎร หรือสภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ไทยหนุ่ม สยามรีวิว กัมมันโต และบางกอกการเมือง ข่าวเผยแพร่ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2470 และประเด็น

⁴⁷ มานะ สิบวแดง. (กุมภาพันธ์, 2536). พระยาพหลพลพยุหเสนา : เชษฐบุรุษแห่งระบอบประชาธิปไตย. ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 14 ฉบับที่ 4.

⁴⁸ เรื่องเดียวกันในวารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 14 ฉบับที่ 4.

ที่สาม การใช้ความรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่นบทความ “เลือดกับเหล็ก” ในหนังสือพิมพ์สยามรีวิว⁴⁹

2.2.9 หนังสือรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติ 2475

หนังสือเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ. 2475-2500 โดยดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ⁵⁰ เป็นผลงานหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นำโดยคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญสามารถศึกษาค้นคว้าได้อย่างกว้างขวาง เรื่อง ประวัติการเมืองไทย 2475-2500 เป็นงานวิชาการทางประวัติศาสตร์ที่ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงนับแต่สมัยการปฏิวัติ 2475 โดยมุ่งอธิบายสาเหตุ ปัจจัย และบริบทของการเมือง สังคม และเศรษฐกิจทั้งภายในและต่างประเทศ รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ดังกล่าว

หนังสือเรื่องความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 โดย ศ.ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์⁵¹ อธิบายว่า คณะราษฎรเป็นการรวมตัวทางการเมืองอย่างหลวมๆ มีอุดมการณ์หลักที่ร่วมกันเพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ เปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้เป็นประชาธิปไตย แต่ภายในคณะราษฎรมีหลายสายและไม่เคยพบกันเลย ต่างคนต่างมา มีแต่หัวหน้าสายเจ็ดถึงแปดคนเท่านั้นที่พบกัน ที่เหลือทั้งหมดไม่เคยมีการประชุมไม่เคยพบกันเลย ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรเป็นความขัดแย้งระหว่างปีกซ้ายกับปีกขวา ระหว่างพวกที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกับพวกที่นิยมการปกครองแบบค่อยเป็นค่อยไป มีความขัดแย้งระหว่างสายทหารกับพลเรือน และความขัดแย้งกันภายในระหว่างทหารเรือกับทหารบก ทั้งนี้รวมถึงสี่ทหารเสือคณะราษฎรสายทหารบกเองด้วย

2.2.10 เอกสารอธิบายความหมายของคำว่า “เชษฐบุรุษ”

บทความเรื่อง “อยากรู้จักพระยาพหลฯ” โดย รศ.ดร. ศุภมิตร ปิติพัฒน์ เสนอประเด็นเกี่ยวกับพระยาพหลพลพยุหเสนา ในบทความ “อยากรู้จักพระยาพหลฯ”⁵² ว่า พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เมื่อเร็วๆ นี้กลับมาเป็นข่าวอีกครั้งในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งเขาคิดว่าเรายังขาดการศึกษาประวัติศาสตร์ของคณะราษฎรที่เป็นกลุ่มผู้ก่อการ และยังขาดการศึกษาชีวประวัติของพระยาพหลฯ ในฐานะบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ เป็นหนึ่งในสี่ทหารเสือแกนนำคณะราษฎรที่อยู่รอดพ้นภัยการเมืองจนถึงแก่กรรมใน

⁴⁹ เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.7 รล.19.2/10ม หนังสือพิมพ์ตัด “ราษฎรตื่นแล้ว” สยามรีวิว ; 10 กรกฎาคม 2470 : หน้า 1-2.

⁵⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2549) ประวัติการเมืองไทย 2475-2500 พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

⁵¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546) ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน. หน้า 438.

⁵² ศุภมิตร ปิติพัฒน์ เขียนบทความใน หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ เมื่อ 31 มกราคม พ.ศ. 2563 เรื่อง “อยากรู้จักพระยาพหลฯ” และล่าสุดอาจารย์ศุภมิตร ยังศึกษาเรื่องจุดตั้งต้นการปกครองระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

ฐานะ “เชษฐบุรุษ” จึงอยากทราบว่าพระยาพหลฯอยู่ตรงไหนในท่ามกลางความขัดแย้ง ระหว่างสมาชิกคณะราษฎรที่เกิดขึ้น บทความนี้อาจเข้าใจคำว่าเชษฐบุรุษ ในบริบทที่คลาดเคลื่อนเพราะคำว่า เชษฐบุรุษ เป็นฉายาที่ยกย่องจากนักหนังสือพิมพ์ แต่ไม่ได้มีฐานะทางการเมืองเหมือนกับคำว่ารัฐบุรุษอาวุโส

2.2.11 การอธิบายความหมายของคำว่า “สี่ทหารเสือ”

พลเอกบัญชา ขวาลศิลป์⁵³ อดีตนายทหารกองทัพบกและนักเขียนผู้ศึกษาค้นคว้า เรื่อง “เส้นทางสี่ทหารเสือ ตำนานการเมืองสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง” และ “4 ทหารเสือคณะราษฎร สร้างประชาธิปไตย” จัดเมื่อวันที่ 29 ก.ย. 2562 จัดงานสัมมนา ณ ห้อง 309 ชั้น 3 คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วิทยากร โดย พล.อ.บัญชา ขวาลศิลป์ มีนักวิจัยรุ่นใหม่ นางสาวชัชฎา กำลิ่งแพทย์ นายกษิตศ อนันนนาธร และนายชัยวัช สีม่องใส โดยมี ผศ.ดร.อัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ดำเนินรายการ

พล.อ.บัญชา ขวาลศิลป์ กล่าวว่าการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 หลายคนอาจมีความรู้สึกว่ามีเหมือนเป็นการลอกทหารออกมาปฏิบัติ แต่กำลังหนึ่งที่ถูกลืมคือ นักเรียนนายร้อย อีกทั้งหลายคนยังมองว่าคณะราษฎรไม่มีกำลังของตัวเองจริง ๆ (กองกำลังทหารในเวลานั้น มี 4 กรมทหารใหญ่อยู่ในกรุงเทพ คือ กรมทหารราบ กรมทหารม้า กรมทหารปืนใหญ่ และกรมทหารช่าง) พล.อ.บัญชา ขวาลศิลป์ อธิบายถึงการดำเนินชีวิตหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและวาระสุดท้ายของบรรดาทหารเสือคณะราษฎร ดังนี้

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ถูกจอมพล ป. (หลวงพิบูลสงคราม) ส่งไปเป็นทูต ที่เยอรมนี แต่ไปอยู่ได้ไม่นานก็มีสงครามโลกครั้งที่สอง และจบลงตรงที่เยอรมนีแพ้ รัสเซียเข้ามายึดเบอร์ลิน ประเทศไทยประกาศอยู่ข้างเยอรมนี ทูตจึงถูกจับไปอยู่กรุงมอสโกอยู่หลายปีกว่าจะได้กลับ โดยที่ไม่รู้ชะตากรรมภรรยาและลูกของท่าน เมื่อฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาก็นำครอบครัวย้ายไปอยู่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. สุดท้ายก็ได้กลับมาไทยด้วยกัน ในบั้นปลายชีวิตได้เป็นอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข และเสียชีวิตระหว่างที่ยังรับราชการเมื่ออายุ 55 ปี

นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ เมื่อหลวงพิบูลสงครามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เคราะห์กรรมก็มาถึง โดยเหตุเกิดที่วังปารุสก์ เมื่อพระยาฤทธิอัคเนย์ถูกเชิญไปพบ ที่ประชุมขณะนั้นมีพระยาพหลพลพยุหเสนา อาจารย์ปรีดี พนมยงค์มอบหมายให้หลวงพิบูลสงครามเจรจาโดยยื่นข้อเสนอ ให้ออกนอกประเทศกับขึ้นศาลเป็นศาลพิเศษ ซึ่งพระยาฤทธิอัคเนย์ไม่ขึ้นศาล ขอไปต่างประเทศ โดยนั่งรถไฟไปสองคนกับหลานออกไปอยู่ที่ปิ้ง เมื่อใกล้สงครามโลกครั้งที่สอง อังกฤษก็ให้ไปอยู่สิงคโปร์ เนื่องจากฐานะทางบ้านดีจึงไปทำการค้าขาย เมื่อญี่ปุ่นบุกสิงคโปร์ อังกฤษมาจับพระยาฤทธิอัคเนย์ไปขังไว้ ญี่ปุ่นบุกสิงคโปร์สำเร็จจึงปล่อยตัวท่าน หลังจาก

⁵³ เมื่อสองปีก่อนหน้านางานสัมมนาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2562 สโมสรศิลาปวัฒน์ธรรม ในเครือมติชน เคยจัดสัมมนาพาเราเปิดประตูไปสู่โลกของทหารที่มีประสบการณ์ ภูมิหลัง และเรื่องราว อันส่งผลต่อทิศทางของประเทศนี้ ในกิจกรรมเสวนา ‘เส้นทางสี่ทหารเสือ ตำนานการเมืองไทยสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง’ ถ่ายทอดโดย พลเอก บัญชา ขวาลศิลป์ อดีตนายทหารแห่งกองทัพบก และนักเขียนผู้สนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ และ ศรัณย์ ทองปาน แห่งนิตยสาร สารคดี รับหน้าที่ชวนพูดคุย เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2560.

นั้นมี พระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษจึงได้กลับมาเมืองไทย ในบั้นปลายชีวิต ท่านได้ไปปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดอโศการาม

ภายหลังจากที่พระยาพลพลพยุหเสนาขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2476 นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช และนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธได้ลาออกจากคณะกรรมการราษฎร ตั้งแต่วันที่ มิถุนายน พ.ศ.2476 แล้วได้เดินทางออกจากสยามเพื่อไปศึกษาดูงานไปยังประเทศในยุโรป ก่อนที่จะออกจากประเทศไปมีข่าวลือว่าพระยาทรงสุรเดชจะได้รับเสนอชื่อในตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทยแต่ก็ได้รับการปฏิเสธ หลังจากนั้นท่านกลับมา การเมืองระส่ำระสาย มีเสียงเรียกร้องให้ท่านกลับมาเป็นรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงครามก็เฝ้ามองอยู่ เมื่อพระยาทรงสุรเดชกลับมาอยู่ในกองทัพ ก็เสนอให้ตั้งโรงเรียนรบขึ้น ซึ่งมาจากระบบของการทหารเยอรมนี พระยาทรงสุรเดชได้รับอนุมัติให้ไปตั้งโรงเรียนอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อหลวงพิบูลสงครามยึดอำนาจสำเร็จ พระยาทรงสุรเดชขอลี้ภัยไปอยู่กรุงพนมเปญ แล้วฝรั่งเศสก็ให้ส่งไปอยู่ไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม เนื่องจากสงครามอินโดจีน ทำให้ชีวิตมีความยากลำบาก จนเมื่อได้กลับมาพนมเปญ ชีวิตก็ดีขึ้นเนื่องจากทำขนมกล้วยขาย และเสียชีวิตด้วยโรคโลหิตเป็นพิษในเวลาต่อมา

พลเอกบัญชา ขวาลศิลป์ กล่าวถึง พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม อดีตนายทหารบก ผู้เป็นแกนหลักในเหตุการณ์กบฏบวรเดชเมื่อปี พ.ศ. 2476 พระยาศรีสิทธิสงคราม มีชื่อเดิมว่า ดิ้น ท่าราบ เกิดในครอบครัวคหบดีชาวสวน ที่ตำบลท่าราบ อำเภอคลองกระแซง (ปัจจุบัน คือ อำเภอเมืองเพชรบุรี) จังหวัดเพชรบุรี จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ด้วยการสอบได้ที่ 1 จึงได้ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกเยอรมัน ร่วมรุ่นเดียวกับ พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) โดยทั้ง 3 สนทนากันมาก จนได้รับฉายาจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลองกภู กรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์ ว่าเป็น "สามทหารเสือ" เช่นเดียวกับ สามทหารเสือ ในนวนิยายชื่อเดียวกันของอเล็กซ์แซงเดรอ ดูมาส์ (Alexandre Dumas) นักเขียนชาวฝรั่งเศส

เมื่อเหตุการณ์ปฏิวัติปี พ.ศ. 2475 นั้น พระยาศรีสิทธิสงครามได้ถูกชักชวนให้เข้าร่วมการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย แต่พระยาศรีสิทธิสงครามไม่ขอเข้าร่วม เนื่องจากยึดมั่นในคำถวายสัตย์ แต่ก็ไม่ต้องต้าน โดยในวันที่ 24 มิถุนายน ปีเดียวกันนั้นที่เกิดเหตุการณ์พระยาศรีสิทธิสงครามก็ได้ซ่อนตัวอยู่ในบ้านพักของพระยาพลพลพยุหเสนาทั้งวัน⁵⁴ เป็นนายทหารซึ่งถูกปลดออกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อมาหนังสือให้พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาและคณะลาออก โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลไม่ได้ปฏิบัติตามนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ได้ประกาศไว้ แต่กลับสนับสนุนให้นายถวัลย์ ฤทธิเดช เลขาธิการสมาคมกรรมกรธราท เป็นโจทก์ยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อสภาผู้แทนราษฎรว่าทรงหมิ่น

⁵⁴ นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ *บันทึกพระยาทรงสุรเดช* (พ.ศ. 2524) หน้า 15.

ประมาทผู้นำกรรมการไว้ในพระราชวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม⁵⁵ ต่อมาพระยาศรีสิทธิสงครามถูกยิงเสียชีวิตเมื่อ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ในเหตุการณ์กบฏบวรเดช

2.2.12 หนังสือสรุปบทเรียนประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์

พลโท นันทเดช เมฆสวัสดิ์ ในหนังสือชื่อ วิวัฒนาการรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2562) ได้สรุปข้อมูลทางประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การทหาร สังคมและเศรษฐกิจช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 โดยเรียบเรียงขึ้นใหม่ ใช้วิธีการเล่าเรื่องเรื่องการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คล้ายกับเป็นการรายงานข่าวเฉพาะกรณีเพื่อสำรวจเรื่องราวต่างๆ ที่เคยพูดและเขียนกันมาว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ในแต่ละเรื่องควรจะเป็นอย่างไร วิธีการศึกษาของพลโท นันทเดช พยายามศึกษาร่องรอยของประชาธิปไตยของบุคคลในคณะราษฎรจากเหตุการณ์ดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงแนวคิดของบุคคลในประวัติศาสตร์ช่วงพ.ศ. 2475 เป็นตัวอย่างที่ดีที่ควรศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าประวัติศาสตร์เป็นบทเรียนอะไรให้กับสังคมไทย⁵⁶ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 14 บท คือ บทที่ 1 กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงสำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 7 บทที่ 2 กล่าวถึง ข้อเท็จจริงจำนวน 21 ข้อ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 บทที่ 3 กล่าวถึง เรื่องเศรษฐกิจตกต่ำ การเล่นพรรค และการทุจริตในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นข้อเท็จจริงเพียงใด บทที่ 4 กล่าวถึง ร่องรอยประชาธิปไตย “สยาม” ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (กบฏ ร.ศ. 103 และกบฏ ร.ศ. 130) บทที่ 5 กล่าวถึง ความพร้อมหรือไม่พร้อมของประชาชนก่อนการปฏิวัติและความขัดแย้งส่วนตัวของคณะราษฎรกับกลุ่มเจ้า บทที่ 6 กล่าวถึง การก่อตัวของคณะราษฎรและผลสำเร็จของการปฏิวัติ บทที่ 7 กล่าวถึง สภาพแวดล้อมของสยามและประชาชนหลังการปฏิวัติ 2475 บทที่ 8 กล่าวถึง นายกรัฐมนตรีคนแรกของสยาม : พระยามโนปกรณนิติธาดาและการทำรัฐประหารครั้งแรกของสยาม บทที่ 9 กล่าวถึง รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เงาปีกของพ.อ.หลวงพิบูลสงคราม บทที่ 10 กล่าวถึง จอมพล ป. สมัยแรกกับจิ้งหะกั้วเดินบนเส้นทางที่อาบเลือด บทที่ 11 กล่าวถึง ทำไม จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงกลายเป็นผู้กำหนดทิศทางของคณะราษฎร บทที่ 12 กล่าวถึง กำเนิดเสรีไทย บทที่ 13 กล่าวถึง ยุครัฐบาลปรีดีและแนวร่วม และบทที่ 14 กล่าวถึง รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามในสมัยที่ 2 และจุดจบของคณะราษฎร

สรุป งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎรมีอยู่ 3 กระแส คือ

1. กระแสแรก ชื่นชมคณะราษฎรและโจมตีเจ้า กระแสนี้เกิดขึ้นก่อนพ.ศ. 2490 ช่วงคณะราษฎรเรืองอำนาจ
2. กระแสที่สอง โจมตีคณะราษฎรและชื่นชมเจ้างานส่วนนี้เป็นงานของฝ่ายขวานอนุรักษนิยม
3. กระแสที่สาม โจมตีทั้งคณะราษฎรและโจมตีเจ้าเป็นงานเขียนของฝ่ายซ้ายในช่วงทศวรรษ 2490

⁵⁵ บรรเจิด อินทุจันทร์ยง (บรรณาธิการ) (2536) **ประมวลพระบรมราชาโหวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, หน้า 311.

⁵⁶ นันทเดช เมฆสวัสดิ์, พลท. (2562) **วิวัฒนาการรัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ : ที่ปรึกษาด้านยุทธศาสตร์ ฟาเซ็ท, 2562.

บทที่ 3

การศึกษาชีวประวัติของสี่ทหารเสือคณะราษฎรและนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม

การศึกษาชีวประวัติ

การศึกษาชีวประวัติของบุคคลไม่เพียงเป็นการกล่าวถึง วันเกิด อาชีพ การศึกษาเท่านั้น แต่จะมีเรื่องราวของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต ชีวประวัติ เป็นคำนามมาจากคำว่า ชีวิต และประวัติ ส่วนคำว่า biography มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก หมายถึง ชีวประวัติ เป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่น่าเสนอเรื่องราว ประสบการณ์ มุมมองของบุคคล รวมทั้งเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยในชีวิตของเขา ซึ่งรวมถึงการวิเคราะห์ บุคลิกลักษณะของบุคคลอีกด้วย

3.1 ชีวประวัติ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) : เชษฐบุรุษทหารบก

นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน)⁵⁷เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2430 เสียชีวิตเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490 (สิริอายุ 58 ปี 10 เดือน 17 วัน) สถานที่เกิดคือ บ้านหน้าวัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) กรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเรือนหลังเก่า ครั้นภายหลังย้ายมาอยู่ ณ บ้านข้างตรอกวัดราชบูรณะเคียงกับศาลเจ้าแม่ทับทิมเยื้องกับกระทรวงธรรมการ บิดาของท่านมียศศักดิ์เดียวกันคือพระยาพหลพลพยุหเสนา (นายกิม พหลโยธิน) มารดาชื่อ คุณหญิงจับ พหลพลพยุหเสนา ปู่ของพระยาพหลฯ ชื่อ นายฉ่ำ เป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ 5 มีภรรยาชื่อ นางอิม นายฉ่ำมีพ่อชื่อ พัฒนาการ เป็นจีนฮกเกี้ยน แซ่หลิม มาสำเภาเดียวกับพระยาอินทอกร (อินททำหน้าที่เก็บภาษีอากร) สามารถสืบสาแหรกความสัมพันธ์ไปยัง ม.ร.ว.เสนีย์ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงแสดงให้เห็นว่าภูมิหลังของพระยาพหลฯ มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง

3.1.1 ชีวิตและการอบรมในวัยเยาว์

ชีวิตเมื่อวัยเยาว์ อายุประมาณ 2 ปี ท่านป่วยเป็นโรคไข้ทรพิษครั้งหนึ่งมีอาการหนักมากแต่ได้รับการรักษาหายขาดได้ ครั้นอายุประมาณ 3 ปีก็เริ่มเรียนหนังสือไทยกับบิดาทุกวัน โดยบิดาเขียนอักษรไว้ให้บนกระดานดำเมื่อก่อนเวลาที่บิดาจะไปทำราชการทุกวัน พอบิดากลับมาจากราชการเวลาเย็นจะสอบถามว่าจำอักษรเหล่านั้นได้หรือยัง ถ้าจำได้ก็ให้รางวัลอัฐ 2 ไพ (ราว 6 สตางค์) ถ้าจำไม่ได้ก็ถูกลงโทษเป็นการตอบแทน ครั้นอายุได้ 5 ปี บิดาส่งไปเรียนหนังสือไทยที่บ้านแม่ครูจรรยาสมุห์บุญชิตด้วง ซึ่งรับราชการอยู่ใน พระยาพหลฯ ได้เริ่มเรียนหนังสือมูลบทบรรพกิจจนอ่านออกเขียนได้ เวลานั้นตรงกับวิกฤตการณ์ รศ. 112 ประเทศฝรั่งเศสส่งเรือรบเข้ามาปิดปากอ่าวไทย พระยาพหลฯจำได้คลับคล้ายคลับคลาว่าขณะที่นั่งเรียนหนังสืออยู่ได้

⁵⁷ หนังสืองานศพ “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490, หน้า ก-ญ.

ยินเสียงปืนใหญ่ที่ปากน้ำในคราวนั้นด้วย บิดาของท่านมักนำท่านไปไหนมาไหนด้วยเสมอเพื่อฝึกใจให้กล้า เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อันเป็นวิชาความรู้รอบตัวสำหรับเด็ก นับได้ว่าบิดาอบรมเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิดมาตลอดจนวัยศึกษาเบื้องต้น อายุประมาณ 8-9ปี บิดานำท่านไปฝากขุนอนุกิจวิธูร (มหาหนอ) อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส ให้เรียนหนังสือตามแบบโรงเรียน ในโรงเรียนนี้เอง อาจารย์ใหญ่ได้เรียกให้ท่านไปทำวิชาเลขคณิต ท่านสามารถทำได้ตลอดทุกวิธี ติดอยู่เพียงวิธีหารเลขถูกโดยด้วยกึ่งยี่สิบ 12 ที่ ตั้งแต่นั้นมาท่านจึงตั้งหน้าข้มก้มหน้าในวิชาเลขจนผ่านพ้นวิธีการไปได้ ครั้นอายุ 11 ปี บิดาเตรียมการโกนจุกให้แต่หาได้ทันเริ่มพิธีโกนจุกไม่ บิดาก็ถึงแก่อนิจกรรมไปเสียก่อน ในปีนั้นเองสอบไล่ได้ชั้น 1 ระหว่างนี้ท่านลาออกจากโรงเรียนวัดจักรวรรดิราชาวาส เพราะอยากเป็นศิษย์ของพระครูสังฆวินิจ (เลื่อน) ณ วัด พิชัยญาติการาม (วัดพระปรมาภิไธย) ซึ่งท่านผู้นี้เกี่ยวข้องกับญาติทางมารดาเลี้ยง ซึ่งเป็นผู้นำไปฝากฝัง ในระหว่างเป็นศิษย์พระนั้น ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนสุขุมาลัย สอบไล่ได้ถึง 4 ชั้นของสนามหลวง และสอบไล่ได้ชั้น 3 ของสนามมхамกุฎราชวิทยาลัย (วัดบวรนิเวศน์) เมื่อได้ทำการปลงศพท่านบิดาแล้ว พออายุได้ 12 ปี มีพี่ชายต่างมารดาผู้ทำหน้าที่เสมือนพ่อ คือ พลโท พระยาพหลโยธินฯ (นพ พหลโยธิน) มีบทบาทสำคัญ ในเวลานั้นเป็น พันตรีหลวงศิลปะสารสุราษฎร์ ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 4 ทหารหน้า ได้จัดการโกนจุกให้รวมกับพวกน้อง ๆ ด้วยกัน เมื่อโกนจุกแล้วได้อุปสมบทเป็นสามเณรทันที อยู่วัดกัลยาณมิตรครบ 7 วันจึงลาสิกขาบท ในปีนั้นเองท่านประสบโรคอันตรายร้ายแรงเป็นครั้งที่สอง คือ เป็นฝีที่สะโพกขวาแต่โชคดีที่รักษาหายเป็นปกติเรียบร้อย

3.1.2 นักเรียนนายร้อยทหารชั้นประถม

เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2444 นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ขึ้นทะเบียนเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกชั้นประถม โดยพระยาพหลโยธินผู้เป็นพี่ชาย ขณะยังเป็นพระศรีณรงค์วิชัยได้นำท่านไปฝาก ขณะนั้นอายุ 12 ปี เริ่มศึกษาในชั้น 2 ได้รับพระราชทานเงินเดือนๆละ 2 บาท กับเบี้ยเลี้ยงวันละ 2 สลึง (สำหรับเบี้ยเลี้ยงนั้นสมุห์บัญชีหักเป็นค่าเลี้ยงดูไป) ครั้นสอบไล่ได้ชั้น 4 ได้รับพระราชทานเงินเดือนๆละ 4 บาท เบี้ยเลี้ยงตามเดิม

การศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้เกิดผลดังนี้ ประสบอุบัติเหตุขณะฝึกตัดตน พอถึงท่ากระโดดใช้เท้ารอดบ่วงแขนของตนเอง พระยาพหลฯกระโดดเสียหลักและครุรับไม่ทัน ศีรษะของท่านพุ่งลงไปกระแทกพื้นเต็มแรงถึงกับชักในทันทีทันใด นับเป็นการประสบภัยครั้งที่ 3

ระหว่างที่ท่านเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกนั้นผล การสอบไล่จากชั้น 2 เลื่อนขึ้นชั้น 3 ได้เป็นลำดับที่ 9 ผลการสอบไล่จากชั้น 3 เลื่อนขึ้นชั้น 4 เป็นลำดับที่ 6 ผลการสอบไล่จากชั้นที่ 4 เลื่อนขึ้นชั้น 5 ลำดับเป็นที่ 4 และสอบไล่จากชั้น 5 เลื่อนขึ้น 6 ได้เป็นลำดับที่ 1 ในที่สุดทำให้ได้รับทุนเล่าเรียนของรัฐบาลไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศเยอรมนี ขณะอายุเพียง 16 ปี

3.1.3 การเป็นนักเรียนทุนรัฐบาลวิชาทหาร ประเทศเยอรมนี

เมื่อท่านไปศึกษาต่อยังประเทศเยอรมนี ตรงกับวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2447 โดยเรือเดลี แล้วไปเปลี่ยนเรือใหญ่ชื่อ ปรีนส์เร เยนต์ ลูย์ตโปลด์ ที่สิงคโปร์ ในครั้งนั้นท่านไปพร้อมกับพลตรีหม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล และพลตรี ม.จ. นิลประภัส เกษมศรี ซึ่งขณะนั้นเป็นนักเรียนด้วยกัน พระยาพหลฯไปถึงกรุงเบอร์ลินไปพักสถานทูตสยามหลายวันเพราะเป็นช่วงคริสต์มาส ต่อมาไปอยู่ที่สำนักศาสตราจารย์ฟอนเกอร์เน่ เพื่อให้เรียนลัดสำหรับเตรียมสอบเข้าชั้น 6 ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกที่เมืองโกรสซลีชเตอร์เฟลเด ท่านต้องเรียนชั้น 6 ถึง 2 ปี เพราะเหตุที่อ่อนในทางภาษา เข้าปีที่ 3 จึงได้เลื่อนขึ้นชั้น 7 และได้สอบไล่ได้ออกเป็นนักเรียนทำการนายร้อยในปลายปีนั้น รวมเวลาที่เรียนอยู่ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกเยอรมนี 3 ปี ได้ซ้อมรบ 2 ครั้ง (ระหว่าง พ.ศ. 2450-2453) ได้รับราชการประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 4 ของเยอรมนีประมาณ 9 เดือนระหว่างนี้เองได้เกิดเหตุอันตรายครั้งที่สี่กับท่านคือ ขณะฝึกหัดขี่ม้ากระโดดข้ามเครื่องกีดขวาง พอกระโดดข้ามเสร็จแล้ว บังเอิญที่ผู้ฝึกหัดยังมีทันจะเปิดประตูคอกม้าประจวบกับปืนใหญ่เทียมลาผ่านมา ทำให้ม้าของพระยาพหลฯ ตื่นตกใจกระโจนผลุงข้ามคอกออกไป ขาหลังทั้งสองข้างของม้ายังติดอยู่ที่คอก ขาหน้าทั้งสองคุกกลงไปเต็มแรง เวลานั้นบังเอิญไม่มี พระยาพหลฯกอดอกอยู่แน่นศีรษะกระแทกพื้นหินอย่างรวดเร็ว ทำให้สลบหมดสติทันทีถึงกับต้องหามส่งโรงพยาบาลเป็นเวลา 9 เดือนจึงหายเป็นปกติ

3.1.4 การศึกษาวิชาทหารประเทศเดนมาร์กและถูกเรียกตัวกลับ

หลังจากจบการศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเยอรมนี ได้กลับมารับราชการช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว ใน พ.ศ. 2455 ขณะเป็นร้อยตรีพจน์ได้เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศเดนมาร์กในสาขาวิชาคลังแสงและการประดิษฐ์อาวุธได้ประมาณ 1 ปี ซึ่งเป็นเวลาใกล้จะสอบไล่เพื่อเข้าโรงเรียนเทคนิคชั้นสูง บังเอิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถฯ ในขณะนั้นทรงเป็นเสนาธิการทหารบกได้มีคำสั่งเรียกตัวกลับประเทศสยาม แต่ไม่ได้รับราชการที่กรุงเทพฯ นับว่าเป็นนักเรียนนอกที่ถูกส่งไปเป็นผู้หมวดหน่วยปืนใหญ่ที่จังหวัดราชบุรี⁵⁸ ไม่มีผลงานที่โดดเด่นนัก แต่มีเกร็ดประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจคือ เมื่อพระยาทรงสุรเดชต้องเดินทางไปดูงานต่างประเทศ ได้ขอให้เจ้านายส่งพระยาพหลฯ มารักษาการอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการแทนถึง 3 ปี ทำให้ทั้งสองท่านนี้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ตำแหน่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองท่านก็ขึ้นเป็นรองจเรทหารบก ไม่มีหน่วยบังคับบัญชา ไม่มีลูกน้อง ไม่ได้คุมกองกำลัง สังเกตได้ว่าทั้งพระยาพหลฯพลพยุหเสนา และพระยาทรงสุรเดชต่างก็ไม่ได้เป็นนายทหารที่คุมกองกำลังเช่นเดียวกัน⁵⁹

⁵⁸ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ พระยาพหลฯเป็นนักเรียนทุนรัฐบาลที่ศึกษาต่างประเทศ เมื่อกลับมาต้องถูกส่งไปประจำการต่างจังหวัดคนแรก ต่างจากคนอื่นๆที่ได้เข้าประจำการในกรมเสนาธิการทหารบก

⁵⁹ กิจกรรมเสวนาของ **สโมสรศิลปวัฒนธรรม** เรื่อง “เส้นทางสี่ทหารเสือ ตำนานการเมืองไทยสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลง” ถ่ายทอดโดย พลเอก บัญชร ขวาลศิลป์ อดีตนายทหารแห่งกองทัพบก และนักเขียนผู้สนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ และศรัณย์ ทองปาน แห่งนิตยสารสารคดี เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2560.

ในการที่พระยาพหลฯ มีโอกาสไปราชการพิเศษที่ประเทศญี่ปุ่นหนังสือที่ระลึกงานศพของท่าน “ชาติเสือต้องไ้ลาย ชาติชายต้องไ้ชื่อ” ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการบันทึกของผู้เป็นเจ้าของอัตชีวประวัติเอง กล่าวถึง มีเรื่อง “นิมิตประหลาด” คือ ได้เห็นรูปปั้นของบารอน ไชโง (ไชโง ซากาโมริ) ซึ่งมีโครงหน้าคล้ายพระยาพหลฯมาก ล่ามญี่ปุ่นเล่าว่า บารอน ไชโง เป็นหนึ่งในสามผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของญี่ปุ่น ขจัดอำนาจของโชกุน และให้พระมหากษัตริย์มาอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่าเป็นหนึ่งในแรงบันดาลใจให้เข้าร่วมการปฏิวัติ หลังจากกลับมาสยามในเดือนเมษายน พ.ศ. 2464 ได้เข้าประจำกรมจเรทหารปืนใหญ่ รับอัตราพันตรี ชั้น 2 กับเงินเพิ่มพิเศษ 100 บาท รวมเป็นเดือนละ 320 บาท จากนั้นได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นทุกปีๆละ 40 บาท จนกระทั่งวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2466 ท่านได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระสรายุทธสรสิทธิ์ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2468 ได้รับเงินเดือนอัตราพันโทชั้น 2 กับเงินเพิ่มพิเศษ 100 บาท รวมเป็นเดือนละ 440 บาท วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2469 ได้รับคำสั่งย้ายให้เป็นผู้อำนวยการแผนกโรงเรียนทหารปืนใหญ่ที่โคกกระเทียม จังหวัดลพบุรี และวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470 ได้รับอัตราเงินเดือนพันโท ชั้น 1 กับเงินเพิ่มพิเศษ 100 บาท รวมเป็นเงินเดือน 500 บาท และย้ายไปรับราชการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหารกรมยุทธศึกษาทหารบก เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2471 ได้เลื่อนยศเป็นพันเอก ต่อมาในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯให้พระยาพหลฯ เป็นราชองครักษ์เวร จึงได้ตามเสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา และบาหลี เมื่อ พ.ศ. 2472⁶⁰ ปฏิบัติหน้าที่ราชองครักษ์ประจำ ซึ่งนับว่าเป็นราชการพิเศษ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2474 ได้รับเงินเดือนอัตราพันเอก ชั้น 1 เดือนละ 600 บาท ครั้นได้รับเพียงเดือนเดียวก็ถูกลด คือเบิก 600 บาท แล้วออกเสีย 50 บาท คงได้รับเพียง 550 บาท เท่านั้น เพราะเนื่องจากการเงินของรัฐบาลขาดแคลนลง และวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพหลพลพยุหเสนา⁶¹

3.1.5 การถูกลดตำแหน่งโดยไม่มีคามผิด

พระยาพหลพลพยุหเสนา ถูกลดตำแหน่งเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 จากตำแหน่งจเรทหารบก ลงมาเป็นรองจเรทหารบกโดยไม่มีคามผิดแต่อย่างใดเลย ประเด็นนี้อาจทำให้ท่านรู้สึกถึงอยู่ดีธรรมที่ท่านได้รับก็เป็นได้ แม้ว่าในหนังสืองานศพของท่านจะกล่าวว่าท่านมิได้มีความน้อยอกน้อยใจ อยางไรก็ดี พระยาพหลฯนี้ “ถ้าผู้ใดเคยใกล้ชิดและได้สนทนากับท่านแล้ว มักจะออกปากว่ากิริยาอาการท่านอ่อนน้อมละมุนละไม วาจาอ่อนโยน จังหวะของคำพูดไม่ช้าไม่เร็ว แต่มีกลเม็ดซับซ้อนน่าฟัง ซึ่งเกิดแต่ความสุ่มรอบคอบชวนให้น่าเคารพนับถือ และน่ารักใคร่ยิ่งนัก”⁶² ดังความเห็นของชาวต่างประเทศที่เข้ามาในสยามสมัยนั้นกล่าวไว้ใน

⁶⁰ หนังสืองานศพ “ชาติเสือต้องไ้ลาย ชาติชายต้องไ้ชื่อ” พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490 , หน้าถ.

⁶¹ เพิ่งอ้าง เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

⁶² เพิ่งอ้าง. นายทหารชั้นผู้ใหญ่ผู้หนึ่งกล่าวว่า “พระยาพหลฯผู้นี้เห็นนัยนตาหรีเสมอ ต่อพอลืมตาขึ้นลืมพิชประชาชนตื่นเต้นทั้งบ้านทั้งเมือง, หน้า ถ.

หนังสือบันทึกของเขาว่า “พระยาพหลฯ เองนั้นดูจะเป็นคนไทยใจดี ไม่มีเค้าของผู้เผด็จการเอาเลย”⁶³ เพราะเหตุนี้เองจึงมีความเหมาะสมทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิที่ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าคณะราษฎรสายทหารบก ครั้นวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ตรงกับวันศุกร์แรม 6 ค่ำ เดือน 7 ปีวอก เวลา 4 นาฬิกา ท่านออกจากบ้านพักเพื่อปฏิบัติการในหน้าที่อย่างกล้าหาญสำเร็จลงได้ภายในเวลา 2-3 ชั่วโมงเท่านั้น

3.1.6 บทบาทและตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมืองหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระยาพหลพลพยุหเสนา มีบทบาทและตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง ดังนี้

28 มิถุนายน -10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็น กรรมการราษฎร

10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 - 28 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็น รัฐมนตรี

21 มิถุนายน พ.ศ. 2476-16 ธันวาคม พ.ศ.2481 เป็น นายกรัฐมนตรี

16 ธันวาคม พ.ศ. 2476-13 กันยายน พ.ศ. 2477 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

22 กันยายน พ.ศ. 2477- 1 สิงหาคม พ.ศ.2478 เป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

1 สิงหาคม พ.ศ. 2478- 9 สิงหาคม พ.ศ. 2480 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

9 สิงหาคม - 21 ธันวาคม พ.ศ. 2480 เป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร

1 สิงหาคม 2487- 31 สิงหาคม 2488 เป็นรัฐมนตรี

3.1.7 วิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งส่วนตัวกับกลุ่มเจ้านายชั้นผู้ใหญ่

ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นความขัดแย้งส่วนตัวของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้นำคณะราษฎรฝ่ายทหารบก กับฝ่ายคณะเจ้านายหลายเรื่อง เนื่องจากเห็นว่าเป็นเรื่องที่ทำให้ตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมต่อเนื่องกันใน 5 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ช่วงเวลาที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกนั้น พระองค์ทรงกริ้วนายพันเอก พระยาพหลฯว่าเป็นพวกหัวแข็ง กล่าวคือ เมื่อนายพันเอก พระยาพหลฯ จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยที่ประเทศเยอรมนีแล้ว ได้รับคำสั่งให้เดินทางไปศึกษาวิชาช่างแสงต่อที่ประเทศเดนมาร์ก แต่เพียงเวลาไม่ถึงปีก็ได้รับคำสั่งให้เดินทางกลับประเทศสยามก่อนกำหนด เพราะนายพันเอกพระยาพหลฯและนักเรียนไทยอื่นๆได้เงินจากรัฐบาลส่งให้ไม่พอจ่าย เมื่อได้รับคำสั่งให้ไปศึกษาวิชาช่างแสงต่อที่ประเทศเดนมาร์กกลับถูกลดเงินเดือนลงอีกครั้งหนึ่ง จึงทำหนังสือขอมายังกระทรวงกลาโหม แต่

⁶³ F.K. Exell, *Siamese Tapestry*, London : Robert Hale Ltd.,1963, pp.189-190.

ไม่สำเร็จ ความบาดหมางครั้งนี้ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เรียกว่า “แผลเนื้อร้ายเกาะกินใจ” ของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

“...ในเวลานั้นจอมพลกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมอยู่นั้น ท่านก็ให้ความเห็นใจ และตั้งพระทัยไว้ว่า จะเพิ่มให้ตามที่ขอ แต่พระองค์ทรงด่วนสิ้นพระชนม์เสียก่อน เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2456 ขณะนั้น พระยาพหลพลพยุหเสนาและนักเรียนไทยในเดนมาร์กอีกหลายคน จึงได้มีหนังสือร้องเรียนเรื่องนี้เข้ามาอีก ทำให้ทุลกระหม่อมจักรพงษ์ภูวนาทรงกริ้วเป็นอย่างมากยิ่งจึงทรงมีคำสั่งเรียกตัวกลับทั้งหมดและทรงส่งนักเรียนไทยรุ่นใหม่ไปแทน ยิ่งกว่านั้นเจ้าฟ้าพระองค์นี้ซึ่งเป็นที่ทราบดีว่ามีพระอาการร้อนเพราะยังทรงประมาณว่า “นักเรียนพวกเก่านี้อถือว่าเป็นนายทหารเยอรมันมาแล้วจึงได้หัวแข็งนัก” สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาทรงประสูติเมื่อปี พ.ศ. 2425 จึงมีพระชันษามากกว่าพระยาพหลพลพยุหเสนา 5 ปี ได้รับการศึกษาวิชาทหารจากประเทศรัสเซีย จบการศึกษาชั้นสูงสุดแล้วทรงรับราชการในกองทัพบกเรื่อยมา เป็นที่เชื่อถือว่าพระองค์เป็นผู้ทรงมีฝีมือและทรงมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสมัยนั้น เรื่องนี้เป็นที่เชื่อได้ว่าเป็น “แผลเนื้อร้าย” แผลหนึ่งที่เกาะกินใจของท่านพระยาพหลฯ ตลอดมาอันเป็นมูลเหตุที่ท่านรับเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารทำการปฏิวัติในพ.ศ. 2475”⁶⁴

กรณีที่ 2 นักเขียนนามปากกาว่า รัฐสยามระบุว่า ความรู้สึกไม่พอใจของนายพันเอก พระยาพหลฯ เกิดจากการประชุมประจำปีของกระทรวงกลาโหม เมื่อพ.ศ. 2473 คือ ท่านได้เข้าประชุมในฐานะตำแหน่งจเรทหารปืนใหญ่ มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคน กล่าวคือ แม่ทัพ และผู้บัญชาการต่าง ๆ ชั้นนายพล โดยมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองค์ประธานในที่ประชุม ท่านได้เสนอเรื่องสำคัญให้พิจารณา 2 เรื่อง แต่เมื่อมีนายทหารชั้นผู้ใหญ่คัดค้าน ประธานทรงให้ถือตามความเห็นของผู้อาวุโส เรื่องที่ท่านเสนอจึงตกไปสร้างความไม่พอใจอีกครั้งหนึ่ง⁶⁵

กรณีที่ 3 ความไม่พอใจที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ จากการที่ นายพันเอก พระยาพหลฯ ถูกตัดเงินเดือนจากนโยบายการประหยัดในสมัยรัชกาลที่ 7 หลังจากได้เลื่อนขึ้นเงินเดือนได้เพียง 4 เดือนเท่านั้น แต่รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาพหลพลพยุหเสนา” ตอบแทนเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475⁶⁶ ซึ่งผู้เรียบเรียงหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพของท่านซึ่งน่าจะเป็นตัวท่านเองระบุว่า สายกินไปเพราะแผนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองดำเนินการไว้เรียบร้อยแล้ว

กรณีที่ 4 เรื่องการไม่ได้รับการเลื่อนยศตำแหน่งตามความรู้ความสามารถ ซึ่งผู้เขียนชีวประวัติของท่านระบุว่า ท่านถูกลดตำแหน่งจากจเรทหารปืนใหญ่มาเป็นรองจเรทหารบก โดยไม่มีความผิด⁶⁷

⁶⁴ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2544), หน้า 403.

⁶⁵ รัฐสยาม ผู้เรียบเรียง, ปฏิวัติสยาม 2475, (กรุงเทพฯ : ไทยควอลิตี้บุ๊คส์, 2553) หน้า 89.

⁶⁶ หนังสืองานศพ “ชาติเลือดต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490.

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

กรณีที่ 5 มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งเดิมในกองทัพเกี่ยวกับการจัดระบบทหารเดิมเป็นแบบประเทศเยอรมนีตามที่ท่านจบการศึกษา มา แต่เมื่อเยอรมนีแพ้สงครามโลกครั้งที่ 1 ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปใช้ระบบของประเทศฝรั่งเศสทำให้นายพันเอก พระยาพหลฯและนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชที่จบการศึกษาจากประเทศเยอรมนีไม่ได้รับตำแหน่งหน้าที่สำคัญและถูกกดดันจากฝ่ายทหารที่นิยมฝรั่งเศส

จากปัจจัย 5 ประการที่กล่าวมาแล้วนั้น มีส่วนทำให้นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายคณะราษฎรและรับเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารบกอันมีผลทำให้การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 สำเร็จลงได้ในที่สุด

3.2 ชีวิตประวัติ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) : ปราชญ์ด้านการทหาร

3.2.1 ชีวิตวัยเยาว์ของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช

นายพันเอก พระยาทรงสุรเดชเกิดเมื่อ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2435 เสียชีวิต 1 มิถุนายน พ.ศ. 2487 (สิริอายุ 52 ปี) สถานที่เกิด บ้านริมสวนเจ้าเชษฐ ถนนเจริญกรุง กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อ นายร้อยโทให้ พันธุมเสน นายทหารสังกัดกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 มารดาชื่อ นางพุก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) ต้องเป็นกำพร้ามาตั้งแต่เด็ก เนื่องจากบิดาถึงแก่กรรมไปตั้งแต่ยังจำความไม่ได้ และต่อมามารดาก็เสียชีวิตตามบิดาไปอีกคน ดังนั้นจึงได้รับการเลี้ยงดูโดยนางแก้ว จันทรินทร์ ผู้เป็นพี่สาวต่างมารดาและมีอาวุธโสมากกว่าที่บ้านแถวสะพานขาวริมคลองผดุงกรุงเกษม วุฒิการศึกษา วิชาการทหารจากประเทศเยอรมนี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเป็นเด็กกำพร้าของนายพันเอก พระยาทรงสุรเดชที่อยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของพี่สาวต่างมารดาในย่านสะพานขาว ซึ่งเป็นย่านตลาดมีการค้าขายพลุกพล่านจึงอาจส่งผลทำให้ท่านมีบุคลิกตรงไปตรงมาโผงผางประกอบกับท่านเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาการของโรงเรียนนายร้อยทหารบกโดยวิสัยค่อนข้างถือตัวว่าเป็นครูบาอาจารย์ชอบสั่งสอนผู้อื่นจึงไม่ค่อยเป็นที่ชื่นชอบของคณะราษฎรสายทหารบก รุ่นหลังอย่างหลวงพิบูลสงคราม

ในหนังสือ “นักเรียนนายร้อยไทยในเยอรมัน ยุคไกเซอร์” ของ ศรศักดิ์ แพ่งสภา ได้บันทึกไว้ว่า

“พ.อ.พระยาทรงสุรเดชที่ยอมรับกันว่าปราดเปรื่องเฉียบคมเป็นมันสมองของคณะราษฎร เป็นบุคคลที่หัวหน้าสายทหารกลุ่มหนุ่มไม่ใคร่ชอบ แต่ยังแข็งขันมาได้ติดด้วยอาวุธโสว่าเป็นครูบาอาจารย์ ชอบใช้วิธีอธิบายเชิงสอน และออกจะพูดแรงตรงไปตรงมาสั้นๆ อย่างเรื่องแผนการและวิธีปฏิบัติสำหรับผู้ก่อการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ถามในที่ประชุมว่า ถ้าราษฎรรวมตัวกันเข้าต่อสู้ขัดขวางด้วยความจงรักภักดีในราชบัลลังก์ คณะราษฎรจะทำอย่างไร นายทหารหนุ่มเหล่านั้นตอบว่า “ยิง” ตามแบบคนหนุ่มไฟแรงใจร้อน นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช สวนพันควันว่า “ยังงี้บรรลัยหมด กำลังเรามีเท่าไร กำลังราษฎรกับทหารหน่วยอื่นเท่าไร...ทำไมไม่เตรียมวิธีการประนีประนอมปล่อยให้เข้าใจจุดมุ่งหมายของคณะราษฎร”

ผลงานและตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมือง

นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชเป็นผู้มีปัญญาดีเยี่ยมแต่อายุยังน้อย สอบสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อย และได้ทุนเล่าเรียนจากรัฐบาลส่งไปศึกษาวิชาการทหาร ณ ประเทศเยอรมนี ประจำกองทหารช่าง เมืองมักเคอเบอร์ค ได้รับเงินเดือนในราชการทหารประเทศเยอรมนีประมาณ 1 ปี รวมระยะเวลาที่ศึกษาและรับราชการทหารประเทศเยอรมนีประมาณ 8 ปีเศษ เมื่อกลับประเทศไทย พระยาทรงสุรเดชเริ่มรับราชการที่พระนครประมาณ 2 ปีแล้วย้ายไปประจำอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ได้รับความไว้วางใจจากเจ้านายในการควบคุมการสร้างรางรถไฟ จากรางแรกขยายรวมเป็น 3 เส้นทาง และใช้วิธีแบบทหารในการจัดการ เช่น มีการตั้งหน่วยเฉพาะกิจ คือ แนววางราง หน่วยตอกหมุดโดยใช้ระบบแบบอุตสาหกรรม จากนั้นพระยาทรงสุรเดชได้ย้ายเข้ามาในพระนครเพื่อมาเป็นครูใหญ่ฝ่ายวิชาการ กรมยุทธศึกษาทหารบก ช่วงนี้ทำให้มีชื่อเสียงมาก เนื่องจากเริ่มงานวิชาการ คือ การแปลและเรียบเรียงตำราฉบับให้กับหน่วยงานทหารใช้ ซึ่งก่อนหน้านั้นประเทศไทยเรายังไม่มีมีเพียงเล่มเดียวซึ่งเป็นตำรายุทธศาสตร์สมัยก่อน และได้นายทหารที่ช่วยเหลือในการเขียน คือ พระประศาสน์พิทยายุทธ จึงทำให้เกิดความสนิทสนมกันและนับถือกันมากขึ้นในฐานะอาจารย์กับศิษย์ หลังจากพระยาทรงสุรเดชเป็นอาจารย์ใหญ่อยู่ระยะหนึ่งได้รับมอบหมายให้ไปศึกษาดูงานในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และประเทศในยุโรปซึ่งไปพร้อมกับพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทหาราบ)⁶⁸ จึงมีความสนิทสนมกันอีกด้วย

ผลงานและตำแหน่งหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

วันที่ 28 มิถุนายน -10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็น กรรมการราษฎร

10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 - 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็น รัฐมนตรี

31 มกราคม 2481 ถูกเนรเทศไปอยู่ประเทศกัมพูชา

และเสียชีวิต ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ในปีพ.ศ. 2487 ด้วยวัย 52 ปี

นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ผู้วางแผนการยึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ใช้กลลวงนัดหมายฝ่ายทหารบกและทหารเรือมารวมตัวกันบริเวณรอบพระที่นั่งอนันตสมาคม ประมาณมากกว่าหนึ่งพันคน ตั้งแต่เวลาประมาณ 5 นาฬิกา กล่าวคือ ทหารบกถูกลวงให้มาร่วมและชมการฝึกพิเศษที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ส่วนทหารเรือถูกลวงมาเพื่อปราบชาวจีนที่ก่อจลาจลโดยพิมพ์สำเนาคำสั่งปลอมขึ้น 11 ฉบับ⁶⁹ ส่วนทหารราบใช้นักเรียนนายร้อยถูกหลอกให้มาปราบคนจีนที่เยาวราช เมื่อทหารที่มารวมตัวกันหากไม่เห็นด้วยการปฏิวัติจะถูกบังคับด้วยปืนให้ไปรวมกันอยู่ที่ใต้ถุนพระที่นั่งอนันตสมาคม ผู้วางแผนครั้งนี้คือ พันเอก พระยา

⁶⁸ พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทหาราบ) อดีตเจ้าหน้าที่การทหาร และอดีตนายทหารบก ผู้เป็นแกนหลักในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476. เกิดในครอบครัวคหบดีชาวสวน ที่ตำบลท่าราบ อำเภอคลองกระแซง จังหวัดเพชรบุรี เสียชีวิตเมื่อ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2476.อ้างจาก www.https://www.wikipedia.org.

⁶⁹ นายหนวย (นามแฝง) **ทหารเรือปฏิวัติ** พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : มติชน ,2555) หน้า 60-62.

ทรงสุระเดช เลือกลงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับที่พระราชวังไกลกังวล ทำให้เหลือข้าราชการเพียงไม่กี่คนอยู่ในกรุงเทพฯ ทหารชั้นผู้ใหญ่ก็จะตามเสด็จไปหัวหินด้วย หลังจากนั้นมีการประชุมเพิ่มเติมที่บ้านพันเอก พระยาทรงสุระเดช โดยแบ่งงานแต่ละกลุ่มออกเป็น 4 หน่วย คือ

หน่วยที่ 1 ทำหน้าที่ทำลายการสื่อสาร และการคมนาคมที่สำคัญ เช่น โทรศัพท์ โทรเลข ดำเนินการโดยมีทหารเรือทำหน้าที่อารักขา ส่วนสายโทรศัพท์และสายโทรเลขตามทางรถไฟและกรมไปรษณีย์เป็นหน้าที่ของหลวงสุนทรเทพหัตถิน ม.ล.อุดม สนิทวงศ์ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ เป็นต้น ซึ่งหน่วยนี้ยังรับผิดชอบคอยกันมิให้รถไฟจากต่างจังหวัดแล่นเข้ามาด้วย โดยเริ่มงานตั้งแต่วันที่ 06.00 น.

หน่วยที่ 2 ทำหน้าที่เป็นหน่วยเผ่าคุ้ม จัดกลุ่มใช้พลเรือนผสมกับทหาร ทำหน้าที่ควบคุมตัวเจ้านายและบุคคลสำคัญต่างๆ เช่น สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต จากวังบางขุนพรหม มายังพระที่นั่งอนันตสมาคม พระประยูรวงศ์รียัน จากกรมทหารบางซื่อ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการวางแผนให้เตรียมรถยนต์สำหรับลากปืนใหญ่มาตั้งเตรียมพร้อมไว้โดยทำให้เป็นตรวจตรายึดรถยนต์อีกด้วย โดยหน่วยงานนี้ดำเนินงานโดยนายทวี บุญยเกตุ นายจรูญ สีบแสง นายตัว ลพานุกรม หลวงอำนาจสงคราม เป็นต้น โดยฝ่ายนี้เริ่มงานตั้งแต่วันที่ 01.00 น.

หน่วยที่ 3 เป็นหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนย้ายกำลัง ซึ่งทำหน้าที่ประสานทั้งฝ่ายทหารบกและทหารเรือ เช่น ทหารเรือจะติดไฟเรือรบ และเรือยามฝั่งออกเตรียมปฏิบัติการล่าน้ำได้ทันที

หน่วยที่ 4 เป็นหน่วยที่มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า ทำหน้าที่ร่างคำแถลงการณ์ ร่างรัฐธรรมนูญ และหลักกฎหมายปกครองประเทศ รวมทั้งเจรจากับต่างประเทศเพื่อทำความเข้าใจ ภายหลังการปฏิบัติการสำเร็จแล้ว⁷⁰

ในด้านยุทธศาสตร์ทางการทหารนั้น นายพันเอก พระยาทรงสุระเดชได้รับมอบหมายในการประชุมพบปะกันระหว่างหัวหน้าสายที่สำคัญตั้งแต่ปลายปีพ.ศ. 2474 ให้เป็นผู้วางแผนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อนำมาเสนอต่อที่ประชุม โดยแผนแรกที่เสนอต่อที่ประชุมคือ คณะผู้ก่อการ “จำต้องได้อำนาจประมุขพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเป็นองค์ประกันเสียก่อน แล้วจากนั้นเรื่องอื่นๆก็จะดำเนินการตามมา

⁷⁰ เสถียร สุภโสภณ, *ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุระเดช*, (กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์หนังสือโครงการ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, 2535, หน้า 33.

⁷⁰ วิชัย บำรุงฤทธิ์ *บันทึกนักปฏิวัติไทย*, กรุงเทพฯ : สารสยาม, 2517, หน้า 17-60. อ้างมาจาก *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์* ป.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 พฤษภาคม 2510, (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2510), หน้า 6. อ้างมาจาก *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์* ป.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 พฤษภาคม 2510, (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2510), หน้า 6.

ภายหลัง” โดยต้องใช้กำลังทหารบุกแบบสายฟ้าแลบเพื่อให้ได้องค์ประมุขและถวายเป็นพระองค์ท่านไว้จนกว่าเหตุการณ์จะเรียบร้อย⁷¹ อย่างไรก็ตาม นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ได้คัดค้านแผนการนี้ โดยให้เหตุผลว่า หากคณะผู้ก่อการดำเนินการตามแผนดังกล่าวจะต้องเกิดการนองเลือดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ต่อมาจึงเสนอแผนการยึดอำนาจมาให้ที่ประชุมพิจารณาพร้อมกันถึง 3 แผน คือ ลวงเอากำลังทหารไปปราบกบฏ โดยชุมนุมที่ลานพระบรมรูปแล้วอ่านประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองที่นั่น และกำหนดให้กำลังอีกหน่วยทำการอัญเชิญสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิตมาประทับยังพระที่นั่งอนันตสมาคมเพื่อเป็นองค์ประกันและเพื่อความปลอดภัยของคณะราษฎร

3.3 ชีวิตประวัติ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ)

นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์เกิดเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2432 เสียชีวิต 23 ธันวาคม พ.ศ. 2509 (สิริอายุ 77 ปี) บิดาชื่อ พระยามนุศาสตรบัญชา(ศิริ เอมะศิริ) มารดาชื่อ คุณหญิงเหลือบ เอมะศิริ วุฒิมัธยมศึกษา นายร้อยทหารบกในประเทศไทย จึงเป็นเพียงคนเดียวในสี่ทหารเสือที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ ด้านชีวิตครอบครัวสมรสกับคุณหญิงอิน ฤทธิอัคเนย์ เมื่อพ.ศ. 2455 มีบุตร-ธิดา รวม 7 คน นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ถึงแก่กรรมด้วยโรคมะเร็งปอด ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2509 เวลา 02.55 น. สิริรวมอายุได้ 77 ปี⁷²

หน้าที่การงานและตำแหน่งทางการเมือง

นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ เริ่มรับราชการที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ ต่อมาพ.ศ. 2454 เป็นนายทหารคนสนิทผู้บัญชาการ กองพลที่ 6 จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อได้รับพระราชทานยศร้อยโท ได้ย้ายไปประจำที่จังหวัดพิษณุโลก และต่อมาพ.ศ. 2458 ได้รับพระราชทานยศร้อยเอก และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นปลัดกรมประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 8 จังหวัดเชียงใหม่ และพ.ศ. 2459 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนยุทธภักก์จากร”

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2462 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ “หลวงฤทธิอัคเนย์” ถัดมาในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้บังคับการ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 5 จังหวัดนครราชสีมา และได้รับพระราชทานยศพันตรีในปีถัดมา⁷³ ปีพ.ศ. 2464 มีราชทินนามเป็น พันตรีหลวงฤทธิอัคเนย์และได้รับการแต่งตั้งเป็นราชองครักษ์แคว้น ถัดมาในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2465 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับการทหารปืนใหญ่

⁷² อ้างมาจาก อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ป.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 พฤษภาคม 2510, (กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.,2510),หน้า 6.

⁷³ เสถียร สุโขไสภณ, ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช, (กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์หนังสือโครงการ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, 2535,หน้า 507-509.

ที่ 10 จังหวัดร้อยเอ็ด ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2466 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระฤทธิอัคนย์” ต่อมาพฤษภาคม พ.ศ. 2467 ได้รับพระราชยศเป็น “พันโท”

จนกระทั่งพฤษภาคม พ.ศ. 2470 ได้ย้ายกลับมาเป็นผู้บังคับการ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 5 จังหวัดนครราชสีมา ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2473 ได้รับพระราชทานยศเป็น “พันเอก”

ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2474 ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บังคับการ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ในพระนคร ถัดมาในเดือนพฤษภาคมปีเดียวกัน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระยาฤทธิอัคนย์”⁷⁴ เป็นทหารเสือคณะราษฎรเพียงคนเดียวที่เป็นนายทหารระดับคุมกำลังอยู่ในบังคับบัญชา ในขณะที่ทหารเสือคนอื่น ๆ ไม่มีกำลังทหารในบังคับบัญชา⁷⁵ เมื่อถึงวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระยาฤทธิอัคนย์ได้นำกำลังทหารและรถถังจำนวนมากเข้ามาประจำการ ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า เพื่อรอฟังคำประกาศจากพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และเมื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองประสบความสำเร็จ พระยาฤทธิอัคนย์ได้รับการแต่งตั้งเป็นหนึ่งใน “คณะผู้รักษาพระนคร” จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองผ่านไปด้วยดี

ผลงานและแสดงความเป็นผู้ตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมืองหลังพ.ศ. 2475

28 มิถุนายน -10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็น กรรมการราษฎร

10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 - 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็น รัฐมนตรี

กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477-1 สิงหาคม 2478 เป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร

1 ตุลาคม พ.ศ. 2481 ถูกเนรเทศไปอยู่ประเทศสิงคโปร์

3.4 ชีวิตประวัติ พันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) เกิดเมื่อ วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2437 ปีมะเมีย เสียชีวิต 4 ธันวาคม พ.ศ. 2492 (สิริอายุ 55 ปี)

สถานที่เกิด ใกล้ๆวัดรังษีสุทธาวาส (ปัจจุบันรวมกับวัดบวรนิเวศวิหาร) ใกล้บางลำพู กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อ พระประศาสน์พิทยายุทธเป็นบุตรคนที่ 2 ของขุนสุภาไชย (เอื้อน ชูถิ่น) มารดาชื่อ นางวงษ์ ชูถิ่น มีพี่น้องรวมทั้งสิ้น 3 คน โดยมีพี่สาวชื่อ วาด ชูถิ่น และน้องสาวชื่อ สวัสดิ์ ชูถิ่น

วุฒิการศึกษา วิชาการทหารจากประเทศเยอรมนี

⁷⁴ เรื่องเดิม, เฟิ่งอ้าง.

⁷⁵ เสถียร ศกุนตลา, หน้า 22.

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธเมื่ออายุ 14 ปี เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ปลายรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และสอบไล่ในโรงเรียนนายร้อย ทหารบกชั้นที่ 3 ได้เมื่อปลายปี พ.ศ. 2453 ซึ่งเป็นตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โดยสอบไล่ได้เป็นที่ 5 ในจำนวนนักเรียน 185 คน⁷⁶ ทางราชการโดย กระทรวงกลาโหมจึงส่งไปศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศเยอรมนี เมื่อปีพ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นประเทศที่ ทั่วโลกยอมรับกันว่า ในยุคนั้นกิจการทหารของเยอรมนีนั้นว่ามีความทันสมัยมากที่สุด เมื่อจะเริ่มมี ครอบครัวยุค สมเด็จพระนครสวรรค์ฤทธิ์ทรงเป็นเจ้าภาพงานมงคลสมรสให้ โดยใช้ท้องพระโรงของวังบางขุนพรหมนั้นเป็นสถานที่หลังน้ำสังข์สมรสเมื่อปีพ.ศ. 2462⁷⁷

คู่สมรสคือ นางเนาว์ ชูถิ่น (รณกิจ) ธิดาขุนประธารณกิจ (เลื่อน รณกิจ) มารดาชื่อเจียน กัลยาณมิตร คุณตาชื่อ พระยารณรงค์สงคราม (ธิ กัลยาณมิตร) และคุณตาทวดคือ พระยา ไชยวิชิตประสิทธิศาสตร์ประเทศาธิบดี (ช่วง กัลยาณมิตร)

บุตร-ธิดาจำนวน 7 คน คือ นงนุช นงเยาว์ นงพะงา นงลักษณ ชูศักดิ์ วนิดา ขนิษฐา

ผลงานและตำแหน่งทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

28 มิถุนายน -10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็น กรรมการราษฎร

10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 – 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็น รัฐมนตรี

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) 1 ใน 4 ทหารเสือของคณะราษฎรที่อาจจะไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนัก เนื่องจากบทบาททางการเมืองไม่ค่อยโดดเด่นเท่ากับสมาชิกคณะราษฎรคนอื่น แต่เป็นผู้มีส่วนสำคัญทำให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ประสบผลสำเร็จ กล่าวคือ เป็นผู้ชักชวนนำ

อาวุธจากคลังแสงกองทัพบกไปให้นายทหารที่เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และร่วมวางแผนกับพระยาทรงสุรเดชด้วย ที่สำคัญคือเป็นผู้ไปเชิญทูลกระหม่อมบริพัตรจากวังบางขุนพรหมมาควบคุมไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม นอกจากนี้ พระประศาสน์พิทยายุทธ ยังมีส่วนสำคัญในการเมืองไทย เช่น การดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรี การเป็นอัครราชทูตประจำประเทศเยอรมนี และการเป็นอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข เป็นต้นในช่วงท้ายของชีวิตมีพฤติกรรมติดสุราอย่างหนัก และถึงแก่กรรมด้วยโรคตับเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2492 สิริรวมอายุได้ 55 ปี⁷⁸

นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ถือว่าเป็นผู้ก่อการคนสำคัญมากในวันยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และท้ายที่สุดท่านเป็นนักการทูตที่สำคัญของไทยที่สามารถรื้อฟื้นความสัมพันธ์

⁷⁶ สมพงษ์ พิศาลสารกิจ, พันเอก (พิเศษ) รวบรวมและเรียบเรียง. *เปิดบันทึกชีวิต...พระประศาสน์พิทยายุทธ* กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน 2545. หน้า 16.

⁷⁷ สมพงษ์ พิศาลสารกิจ, พันเอก (พิเศษ) เรื่องเดียวกัน. หน้า 23.

⁷⁸ เฟิงอ่าง, หน้า 216.

ระหว่างประเทศไทยกับรัสเซียที่มีคนทราบน้อยมาก⁷⁹ ส่วนในกองทัพนั้นเชื่อกันว่าท่านเป็นผู้ที่มีอำนาจทางทหารลำดับที่ 4 รองจากพระยาทรงสุรเดช พระยาพหลพลพยุหเสนา และพระยาฤทธิอัคเนย์ เพราะหลังจากการยึดอำนาจแล้ว ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีไม่ประจำกระทรวง ต่อมาด้วยจนถึงวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เมื่อพระยามโนปกรณ์ออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภา พระประศาสน์พิทยายุทธอยู่ฝ่ายเดียวกับพระยามโนฯ ภายหลังลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 พร้อมกับพระยาทรงสุรเดช พระยาพหลพลพยุหเสนา และพระยาฤทธิอัคเนย์ และอีกสองวันต่อมา พระยาพหลฯ หลวงพิบูลสงคราม และหลวงศุภชลาศัยได้นำกำลังเข้ายึดอำนาจ และล้มอำนาจของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ทำให้ พระประศาสน์พิทยายุทธ หมดบทบาททางการเมืองและการทหารในเวลาต่อมา

3.5 ชีวิตประวัติ นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชิตตะสังคะ) (ยศขณะเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475)

นายพันตรี หลวงพิบูลสงครามเกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 เสียชีวิตเมื่อ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2507 (สิริอายุ 67 ปี) สถานที่เกิด บ้านแพ ปากคลองบางเลน อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี บิดาชื่อ นายชิต ชิตตะสังคะ และมารดาชื่อ นางสาว ชิตตะสังคะ วุฒิการศึกษา วิชาเสนาธิการทหารจากประเทศฝรั่งเศส คู่สมรส คือ ท่านผู้หญิงละเอียต พิบูลสงคราม (นามสกุลเดิม พันธุ์กระวี) แต่งงานเมื่อ 14 มกราคม พ.ศ. 2459 มีบุตรธิดารวม 6 คน

นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม หรือต่อมาคือจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของประเทศไทย⁸⁰ เข้าศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนกลาโหมอุทิศ โรงเรียนวัดเขมาภริตาราม จังหวัดนนทบุรี จากนั้นได้เข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก รุ่นที่ 12 กระทั่งสำเร็จการศึกษาเมื่อพ.ศ. 2459 ขณะมีอายุเพียง 19 ปี โดยได้รับยศร้อยตรีแปลก ชิตตะสังคะ อายุ 20 ปี เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2462 เมื่อสำเร็จการศึกษาได้เข้าประจำการที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ในตำแหน่งนายทหารคนสนิทของผู้บัญชาการกรม นายพันเอกหม่อมเจ้าปรีดีเทพพงษ์ เทวกุล เข้าประจำการที่กองพลที่ 7 จังหวัดพิษณุโลก 1 เมษายน พ.ศ. 2464 จากนั้นไม่นานเมื่อสามารถสอบเข้าโรงเรียนเสนาธิการได้เป็นลำดับที่ 1 และเดินทางไปศึกษาต่อในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ประเทศฝรั่งเศสเมื่อพ.ศ. 2467 ขณะอายุเพียง 27 ปี ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 เมื่ออายุ 29 ปี นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ และเพื่อนนักเรียนไทยร่วมกันก่อตั้ง “คณะราษฎร” (รวม 7 คน)

⁷⁹ นรนิติ เศรษฐบุตร .ศาสตราจารย์พิเศษ เรียบเรียงบทความ “พระประศาสน์พิทยายุทธ : ผู้ก่อการคนสำคัญ” ใน Wiki.kpi.ac.th.

⁸⁰ ราชกิจจานุเบกษา, พระบรมราชโองการ ประกาศพระราชทานยศจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ (นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม) เล่ม 58 ตอน 0 ก, 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484, หน้า 981.

จนสำเร็จการศึกษาจากฝรั่งเศสในปีพ.ศ. 2470 เดินทางกลับมาเมื่ออายุ 30 ปี และกลับมารับราชการต่อ เมื่อ 21 เมษายน พ.ศ. 2471 ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองตรวจอากาศสำหรับใช้ทดลอง กรมจเรทหารปืนใหญ่ และวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์และราชทินนามว่า “หลวงพิบูลสงคราม” จนกระทั่ง 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2473 ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายพันตรี และดำรงตำแหน่งเป็นนายทหารประจำพระองค์ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ ต่อมาในพ.ศ. 2475 ได้เข้าร่วมกับคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ผลงานและตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

24 มิถุนายน -10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เป็น กรรมการราษฎร

10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 – 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2477 เป็น รัฐมนตรี

22 กันยายน พ.ศ. 2477 -1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 เป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 – สิงหาคม พ.ศ. 2487 ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี เป็นเวลาต่อเนื่องจนถึง 6 ปี (พ.ศ. 2481-2487)

จากภูมิหลังของหลวงพิบูลสงครามพบว่าได้เลื่อนตำแหน่งติดต่อกันมาจากผลงานการปราบปรามกบฏบวรเดช จนเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ซึ่งกลายเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองสูงสุดในขณะนั้น ในส่วนของสี่ทหารเสือคณะราษฎรนอกจากพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ในขณะนั้น ทุกคนก็ทยอยกันหลุดพ้นจากอำนาจไปที่ละคน ได้แก่ พันเอก พระยาทรงสุรเดช และพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งแม้ว่าบุคคลทั้งสองจะพ้นจากอำนาจไปแล้วก็ยังถูกจับตาอย่างใกล้ชิดจากพันเอก หลวงพิบูลสงคราม จนถึงกับต้องลี้ภัยไปพำนักอยู่ต่างประเทศ ส่วนพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ถูกส่งไปรับตำแหน่ง อัครราชทูตประจำประเทศเยอรมนี และถูกขังในคุกรัสเซียถึง 225 วัน⁸¹

วิเคราะห์ได้ว่ากลุ่มบุคคลนี้เป็นข้าราชการผู้สำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ซึ่งได้รับความคิดและรูปแบบการปกครองในแบบประชาธิปไตยในประเทศเยอรมนี และประเทศฝรั่งเศสซึ่งมีการปกครองแบบสาธารณรัฐ (republic) โดยไม่มีพระมหากษัตริย์ น่าจะมีความปรารถนาที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองในทำนองดังกล่าว

⁸¹ พระประศาสน์พิทยายุทธ, พลตรี (ผู้แต่ง) 225 วันในคุกรัสเซีย พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางประศาสน์พิทยายุทธ (เนาวิ ชูถิน) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491.

ตารางสรุป สี่ทหารเสือคณะราษฎร

พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน)	พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน)	พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ)	พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)
ชื่อสัตย์ กล้าหาญ ได้ทุนไปศึกษาวิชาทหาร ในต่างประเทศ (เยอรมนี) ตอนปฏิวัติอายุมากที่สุด (อายุ 45 ปี เข้าร่วมก่อการ) จึงเป็นหัวหน้ากลุ่มผู้ก่อการ ฝ่ายทหารบก (ถึงแก่กรรมอายุ 60 ปี)	อาจารย์โรงเรียนนาย ร้อยตอนคิดแผนการ ปฏิวัติ (อายุ 40 ปีเข้า ร่วมก่อการ)เชื่อมั่น ตัวเองสูง ได้ทุนไป ศึกษาวิชาทหารใน ต่างประเทศ (เยอรมนี) (ถึงแก่กรรมอายุ 52 ปี)	ผู้บังคับการ กรมทหารปืน ใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ เป็นผู้เดียวที่มีกำลังทหาร อยู่ในมือตอนปฏิวัติ (อายุ 43 ปีเข้าร่วมก่อการ) ค่อนข้างมีความยึดมั่นใน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ภายหลัง หันหน้าทางธรรมะ (ถึงแก่กรรมอายุ 77 ปี)	อาจารย์โรงเรียนนายร้อย ทำงานด้านการศึกษาได้และ ทุนไปศึกษาวิชาทหารใน ต่างประเทศ (เยอรมนี) (ตอนปฏิวัติอายุ 38 ปี) ภายหลังเป็นเป็นทูตประเทศ เยอรมนี (ถึงแก่กรรมอายุ 55 ปี)
การศึกษา ร.ร.นายร้อยทหารช่างใน ประเทศไทย และร.ร.นาย ร้อยทหารบกจากเยอรมนี และร.ร.ช่างแสง จาก เดนมาร์ก	การศึกษา ร.ร.นายร้อยในประเทศไทย และร.ร.นายร้อย ทหารบกจากเยอรมนี และเดินทางไปศึกษาดู งานที่ประเทศฝรั่งเศส	การศึกษา ร.ร.นายร้อยในประเทศไทย ไม่ได้จบการศึกษา จากต่างประเทศ ถูก ทาบตามให้เข้าร่วมกับ คณะราษฎรท้ายสุด	การศึกษา ร.ร.นายร้อยในประเทศไทย และร.ร.นายร้อยทหารบก จากเยอรมนี
ตำแหน่งจเรทหารปืนใหญ่ ไม่มีอำนาจบังคับทหาร แต่มี ตำแหน่งสูงทางวิทยุและ คุณวุฒิสูงกว่าคนอื่น	ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ วิชาทหารโรงเรียนนาย ร้อยไม่มีอำนาจบังคับ ทางทหาร	ผู้บังคับการกรมปืนใหญ่ที่ 1รักษาพระองค์ใน กรุงเทพฯ มีกำลังทหารอยู่ ภายใต้บังคับบัญชา	ตำแหน่งผู้อำนวยการ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก พ.ศ. 2474

อนึ่ง พันตรีหลวงพิบูลสงคราม ในช่วงเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีอายุ 35 ปียังไม่มีบทบาทสำคัญเท่ากับสี่ทหารเสือคณะราษฎร ขณะช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นนายทหารระดับกลางจบการศึกษาจากต่างประเทศ (ฝรั่งเศส) เป็นผู้มีความสติปัญญาดี เฉลียวฉลาดเฉียบแหลม มาตั้งแต่เยาว์วัย ได้โอกาสมาเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกแสดงความสามารถทางการศึกษาให้ปรากฏชัด ได้รับทุนเนื่องจากสอบได้ที่ 1 ดังคำบอกเล่าของนายประยูร ภมรมนตรี กล่าวว่า

“...ข้าพเจ้าร่วมชั้นเรียนกับนักเรียนนายร้อย แปลก ชิตตะสังคะและ นักเรียนนายร้อย ถม เกษะโกมล (พันโทหลวงอำนวยสงคราม) ในชั้นประถม 2 โดยเฉพาะจอมพลป.รักใคร่สนิทสนมกันมาก เป็นคนละมุนละไมมีปฏิภาณ เขาวัว ไหวพริบดี ฉลาด เรียนเก่ง สอบได้ที่ 1-2 เสมอ พุดจามีคารมคมคาย ชอบสนุก...”⁸²

ต่อมานายร้อยตรีแปลก ชิตตะสังคะเป็นผู้ร่วมประชุมกับผู้ก่อการที่ปารีส เมื่อพ.ศ. 2469 และขึ้นมามีอำนาจและมีบทบาททางการเมืองเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ร่วมกับพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาทำการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และภายหลังได้เป็นผู้นำในการปราบปรามกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ได้สำเร็จ

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2481 หลังจากที่มีการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วประเทศ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาแจ้งความประสงค์ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเสนอให้พันเอก หลวงพิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทน ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพของจอมพลป.พิบูลสงครามบ่งบอกได้ถึงอำนาจที่เพิ่มมากขึ้นในกลุ่มทหารยาวนานเกือบ 20 ปี

ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร

การพิจารณาถึงความขัดแย้งภายในคณะราษฎรนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญ เคยมีนักวิจัยผู้เคยศึกษาไว้หลายคน เช่น งานวิทยานิพนธ์ของคณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาทิ วิณา มโนพิโมกษ์ และพรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม (2520) กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งภายในคณะราษฎรว่า

ประการแรกของความขัดแย้งมาจากความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมืองของบุคคลชั้นนำในคณะราษฎรเป็นหลัก อันมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มหัวก้าวหน้า กับกลุ่มหัวเก่า ซึ่งมีพระยามโนปกรณ์นิติธาดา กับพระยาทรงสุรเดช หนึ่งในสี่ทหารเสือ⁸³ เป็นสาเหตุสำคัญ

ประการที่สอง การที่คณะราษฎรไม่มีการวางแผนทางการเมืองการปฏิบัติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้อย่างแน่ชัด เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานว่าคณะราษฎรได้มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับนโยบายตลอดจนโครงการที่จะนำมาใช้หลังการปฏิวัติแต่อย่างใด ข้อถกเถียงหลักในที่ประชุมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องวิธีการยึดอำนาจเท่านั้น ต่อมาเมื่อสมาชิกผู้ก่อการได้เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองภายหลังการยึดอำนาจ ต่างฝ่ายก็บริหารงานกันไปตามความเชื่อของตน กล่าวคือ ฝ่าย “หัวก้าวหน้า” ก็นิยมความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว⁸⁴ จนมีผู้เห็นว่าเป็นการนิยมความรุนแรง ตรงกันข้ามกับฝ่าย “หัวเก่า” ที่ต้องการ

⁸² พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี .ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ,2518) หน้า 22.

⁸³ บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. รัฐธรรมนูญสถาปนา : ชีวิตและชะตากรรมของประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา ,2549),หน้า 36-37.

⁸⁴ บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. รัฐธรรมนูญสถาปนา : ชีวิตและชะตากรรมของประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา ,2549),หน้า 37.

เปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการและการกระทำที่ละมุนละม่อมเกี่ยวกับปัญหาความแตกแยกภายในคณะราษฎร นั้นเปิดโอกาสให้กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มอื่น⁸⁵ อาทิ ลัทธิรัฐธรรมนูญนิยม และลัทธิชาตินิยมเข้ามาช่วงชิงอำนาจ⁸⁶ และสร้างความหมายของประชาธิปไตยแบบไทยในที่สุด

หลังการปฏิวัติพ.ศ. 2475 ผ่านพ้นไม่นานนัก จากการศึกษาบทบาทของพระยาทรงสุรเดช กลับเริ่มมีมากขึ้นต่อการปรับปรุงและการปฏิรูปทหารอย่างจริงจัง และเข้มงวด ซึ่งกลายเป็นจุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในความเป็นเอกภาพของคณะราษฎรในห้วงเวลาต่อมา ขณะเดียวกันบทบาทของหลวงพิบูลสงครามก็โดดเด่นขึ้นมาเช่นกัน ทำให้เป็น 2 ชั่วอำนาจในกลุ่มทหารบกรายชัดเจน เพราะหลวงพิบูลสงครามมีนายทหารระดับล่างคอยสนับสนุนอยู่มาก

“...หลวงพิบูลฯนั้น แม้ไม่เฉียบแหลมมากนักแต่ก็ไม่น้อยหน้าใคร มีเพื่อนนักการเมืองซึ่งเคยคิดกบฏร่วมกันมาแต่ปารีสคอยสนับสนุน และยังเป็นผู้สามารถคุมผู้บังคับหน่วยรบเหล่าต่างๆไว้ในอุ้งมือทั้ง ๆที่ไม่ได้อยู่ในสายการบังคับบัญชาของตน แต่ก็มี การติดต่อทางใจ กันเป็นอย่างดียิ่ง เช่น นายพันตรีหลวงอำนาจสงคราม (ถม เกษะโกมล)”

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร พ.ศ. 2475 แล้ว เกิดความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มอนุรักษนิยมกับกลุ่มคณะราษฎร นำโดย หลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งได้รับการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศสได้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ ส่งผลให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคัดค้านในที่ประชุม จนในที่สุด พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้นำพระราชบัญญัติซึ่งเป็นพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่คัดค้านเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติดังกล่าวว่าเหมือนของประเทศรัสเซีย สถานการณ์เริ่มกดดันเมื่อเรื่องเกี่ยวกับการสั่งห้ามข้าราชการเป็นสมาชิก

⁸⁵ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475-2488) ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2.(กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ไทยวัฒนาพานิช,2520 หน้า 44.

⁸⁶ การใช้อำนาจของคณะราษฎรอาจแบ่งเป็น 4 ยุค คือ 1. ยุครัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา 2. ยุครัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามสมัยแรก 3. ยุครัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ และแนวร่วม 4. ยุครัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามสมัยที่สอง

สมาคมการเมือง และต่อมามีมติว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ และให้ถอนคำสั่งดังกล่าว ต่อมามีการทำรัฐประหารส่งผลให้หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ถูกฝ่ายรัฐบาลกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ต้องเดินทางออกนอกประเทศ ท่ามกลางความขัดแย้งนั้นส่งผลให้สี่ทหารเสือยื่นหนังสือลาออกจากราชการ บรรยากาศทางการเมืองจึงกลับไปสู่สภาวะการกดขี่อีกครั้ง ทำให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาโยกย้ายนายทหาร แต่ในที่สุดก็พลัดพลัดจากการไว้วางใจหลวงพิบูลสงคราม ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดากับฝ่ายคณะราษฎร ส่งผลให้วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 พันโทหลวงพิบูลสงครามทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี นับเป็นจุดสิ้นสุดของรัฐบาลที่มาด้วยรัฐประหารและไปด้วยการรัฐประหาร ตามด้วยการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 ณ ประเทศอังกฤษ

บทที่ 4

แนวคิดทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหาร : สี่ทหารเสือ

บริบทที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

4.1 แนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) ต่างจาก ปรัชญาทางการเมือง (Political Philosophy) และทฤษฎีทางการเมือง (Political Theory)

ปรัชญาทางการเมือง มีรากฐานมาจากวิชาปรัชญา (Philosophy) ศึกษาประเด็นใหญ่ คือ

อภิทฤษฎี (metatheory)⁸⁷ หมายถึง สมมติฐานทางด้านปรัชญาที่เป็นพื้นฐานทั่วไปนอกจากจะเป็นกฎเกณฑ์ ให้แก่การสร้างทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ต่าง ๆ แล้วยังเป็นกฎเกณฑ์ที่จะถูกนำไปใช้สนับสนุนระเบียบวิธี (method) ต่าง ๆ ทางด้านสังคมศาสตร์ ข้อหนึ่ง คือว่า อะไรคือความจริง ภาววิทยา (ontology)⁸⁸ เป็นสาขาของอภิปรัชญา (metaphysics) ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของการปรากฏอยู่ โดยดูว่าสิ่งใดปรากฏอยู่และปรากฏอย่างไร คำว่าภาววิทยามีที่มาจากภาษากรีกแปลว่าการปรากฏอยู่ (existence) จะเป็นการตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมชาติของการ เป็น อยู่ คือสิ่งที่ปรากฏอยู่ (nature of being) ดังนั้น ภาววิทยา จึงคือทฤษฎีการเป็น อยู่ คือ (nature of being) ซึ่งก็คือการศึกษาและตั้งคำถามว่า “มีจริง” (real) ของโลกที่อยู่ “ภายนอก” (out there) ที่เป็นอิสระออกไปจากความรู้ของเราหรือไม่ โดยจะมีความเกี่ยวข้องกับ ข้อสองว่า อะไรคือความรู้ ญาณวิทยา (epistemology)⁸⁹ เป็นสาขาของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและขอบเขตของความรู้ในแง่การได้มาซึ่งความรู้ นั้น สำนักนี้ไม่เชื่อในเรื่องการใช้ทฤษฎีที่เป็นทางการในการศึกษา เพราะเป็นการชี้แนะที่ผิด จะไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่จะมีความถูกต้องในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างครอบคลุม ดังนั้นการได้มาซึ่งความรู้ของกลุ่มนี้จะเน้นไปที่การเลือกหาหลักฐาน หรือข้อมูลที่ขึ้นอยู่กับเป้าหมายทางการเมืองและเป้าหมายในทางปฏิบัติ เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่ใครคนใดคนหนึ่งมากกว่าการขึ้นอยู่กับการใช้ทฤษฎีมาชี้แนะ และข้อสาม คืออะไรคือคุณค่า (axiology) ซึ่งแบ่งออกเป็นสองสาขาย่อยคือ วิชาจริยศาสตร์ (ethics) คืออะไรคือความดี และวิชาสุนทรียศาสตร์ (aesthetics) อะไรคือความงาม

นักปรัชญาเมธีที่ได้รับยกย่อง อาทิ โสเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) เดวิด ฮูม (David Hume) อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ฯลฯ ซึ่งนักปรัชญากลุ่มดังกล่าวเขียนเรื่องความจริงคืออะไร ความรู้คืออะไร และอะไรคือคุณค่า เช่นรูปแบบรัฐที่ดีควรเป็นอย่างไร ผู้นำที่ดีควรเป็นอย่างไร

⁸⁷ คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม 1 /บรรณาธิการ,เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, สิริพรรณ นกสวน, พุทธิสถาน ชุมพล. (พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2550), หน้า 198-199.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน , หน้า 79, 231-232.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน , หน้า,97,156.

และบทสรุปของนักปรัชญาทางการเมืองเต็มไปด้วยเหตุผลทางตรรกศาสตร์ เช่น แนวความคิดของเพลโต อธิบายไว้ในหนังสือชื่อว่า “อูตมรัฐ” (Republic) อธิบายถึงระบอบการปกครองที่ดีและเลว โดยจัดให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด ส่วนอริสโตเติล ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แสวงหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสมในหนังสือ “การเมือง” (Politic) หรือ เหตุผลนิยมของคานท์ (Rigorist) หมายถึง ลัทธิที่ยึดมั่นในคุณธรรมหรือเหตุผลอย่างเคร่งครัด โดยมีความคิดหลักว่า หลักศีลธรรมนั้นสามารถรู้ได้เองเป็นสิ่งที่มีความมาก่อนแล้วเช่นเดียวกับ หลักจริยศาสตร์ คือ ความนึกถึงในจริยธรรมหรือความสำนึกถึงความผูกพันทางศีลธรรมอันชวนให้มนุษย์ประพฤติชอบต่อกัน

นอกจากนี้ยังรวมถึงการศึกษาและการทำความเข้าใจกับเรื่องของแนวความคิดทางการเมืองผ่านอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งดำเนินอยู่ภายใต้แนวคิดอนุรักษนิยมซึ่งบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญกับบุคคลและกลุ่มบุคคลผู้มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัว ทำให้มีสถานะ ความสามารถเหนือกว่าบุคคลทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่สมควรเป็นความถูกต้องและความยุติธรรมแล้วที่บุคคลและกลุ่มบุคคลนั้นมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวนั้นอาจเป็นด้านของชาติวุฒิ คุณวุฒิ และวัยวุฒิทำให้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำผู้ปกครอง ขณะที่อุดมการณ์สังคมนิยมและอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตย อ้างถึงเรื่องความเท่าเทียม ความเสมอภาค การให้คุณค่าและความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพรวมถึงการคำนึงถึงเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

4.2 แนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของสี่ทหารเสือ

อุดมการณ์ทางการเมือง

ในแง่ของหลักการแล้ว อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นระบบความเชื่อหรือระบบความคิดที่อธิบายถึงบทบาทของคนในสังคม คนกับผู้ปกครอง คนกับรัฐ และอธิบายสภาพความเป็นไปทางสังคมว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นและเป็นแนวคิดที่พึงปรารถนาหรือไม่ อย่างไร ควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ถ้าเปลี่ยนแปลงจะมีวิธีการอย่างไร ดังนั้นอุดมการณ์จึงมีข้อเรียกร้องที่จะให้คนยอมรับ เชื่อมั่น ศรัทธา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังที่มุ่งหวังไว้⁹⁰

แนวคิดที่พึงปรารถนาที่จะให้สังคมในอนาคตเป็นไปตามชุดของแนวความคิด คือ การวาดภาพสังคมในอุดมคติไว้ล่วงหน้าว่าควรจะเป็นสังคมที่มีรูปแบบอย่างไร และดำเนินการที่จะให้เป็นไปตามแนวคิดชุดนั้น

การศึกษาเรื่องภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของสี่ทหารเสือคณะราษฎรและของนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเพราะยังขาดการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ของชีวประวัติและแนวคิดทางการเมืองที่เด่นชัดแต่ละคนว่ามีหลายความคิด หลายทัศนะ หลายภูมิหลัง ซึ่งมีการทิ้งร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน ต่อสู้กัน และแตกแยกกันจนตายจากกัน

⁹⁰ ชัยอนันต์ สมุทวณิช “ปัญหาอุดมการณ์ทางการเมือง” เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการเมืองไทย นนทบุรี สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2532. หน้า 41.

หนึ่งในสี่ทหารเสือคณะราษฎรที่เป็นแกนนำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 นั้น ในที่สุดมีแต่พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเท่านั้นที่อยู่รอดพ้นภัยจากการเมือง ในฐานะที่ท่าน “เชษฐบุรุษ” มีคติประจำใจว่า “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” จากการตรวจสอบแนวความคิดของ พระยาพหลฯ ผ่านสุนทรพจน์และคำกล่าวในที่ต่างๆ พบได้ว่า ความกล้าหาญที่คิดทำการโค่นล้มระบอบ กษัตริย์เกิดมาจากการไตร่ตรองทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีอยู่ ทั่วโลก ผนวกกับการคิดทบทวนในหลักการว่า ด้วยการเปลี่ยนแปลงตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา กล่าวคือ พระยาพหลฯ มีความเห็นว่า ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นไม่มีหลักประกันใดๆ การสืบราชสมบัติจะได้ กษัตริย์ผู้มีความสามารถเสมอไป และความไม่แน่นอนนั้นเป็นสภาพความเป็นจริงที่มีอยู่ในคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เป็นสภาพของกฎธรรมชาติหรือธรรมบัญญัติที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตาม สภาพธรรมชาติหรือธรรมบัญญัติ⁹¹

4.3 บุรณาการแนวคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎร

แนวคิดของกลุ่มคณะราษฎรมีความมุ่งหมายในการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นนั้น เพราะมีความปรารถนาจะให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าต่อไปด้วยความมั่นคง⁹² ในวันที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากหัวหินถึงพระนคร เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เวลา 11.00 นาฬิกา หลังจากการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายนนั้น ผู้แทนคณะราษฎรจำนวน 7 คน ได้เข้าเฝ้าที่วังศุโขทัย ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พ.ศ. 2475 ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยปรากฏว่าพระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยทันทีในพระราชกำหนดนิรโทษกรรมที่ผู้ก่อการฯ เสนอให้ผู้ก่อการไม่มีโทษ กลายเป็นแบบอย่างมาจนปัจจุบันเมื่อมีการรัฐประหารสำเร็จ แต่สำหรับรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนั้นรัชกาลที่ 7 ทรงขอเวลาอ่านก่อนหนึ่งคืน และลงพระนามในวันที่ 27 มิถุนายน 2475 โดยทรงพระอักษรเพิ่มเติมคำว่า “ชั่วคราว” กำกับท้าย “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม พุทธศักราช 2475” สื่อความว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการร่างฉบับใหม่ไว้แทนต่อไป เป็นที่มาของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ดังความปรากฏว่า โดยที่คณะราษฎรได้ขอร้องให้อยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม เพื่อบ้านเมืองจะได้เจริญขึ้น และโดยที่ทรงยอมรับตามคำร้องของคณะราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ ต่อมาในพ.ศ. 2477 ขณะที่รัชกาลที่ 7 กำลังทรงอยู่ในระหว่างการเจรจาต่อรองในเรื่องที่พระองค์จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป

⁹¹ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475*, หน้า 371.

⁹² สุนทรพจน์ของนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีพูดทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อคืนวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2478 (2478, 1 กรกฎาคม) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 52. หน้า 1019.

หรือไม่ ได้ทรงมีพระราชบันทึกจากอังกฤษถึงรัฐบาลคณะราษฎรที่กรุงเทพฯ ทรงทำความว่า เมื่อทอดพระเนตรร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว ก็ทรงรู้สึกทันทีว่า

“หลักการของผู้ก่อการกับหลักการของข้าพเจ้านั้นไม่พ้องกันเสียแล้ว...ข้าพเจ้าเห็นว่าเวลานั้นเป็นเวลาฉุกเฉินและสมควรจะพยายามรักษาความสงบไว้ก่อน เพื่อหาโอกาสผ่อนผันในภายหลัง และเพื่อสำเนียงความเห็นของประชาชนก่อน ข้าพเจ้าจึงได้ยอมผ่อนผันไปตามความประสงค์ของคณะผู้ก่อการในครั้งนั้น ทั้งนี้ข้าพเจ้าไม่ได้เห็นด้วยกับหลักการเหล่านั้นเลย...”⁹³

“หลักการอะไรที่รัชกาลที่ 7 ทรงไม่เห็นด้วยกับคณะราษฎร และแก่นสาระของรัฐธรรมนูญนั้นมิว่าให้คณะราษฎรมีอำนาจปกครองสูงสุดผ่านสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งในความเป็นจริงคณะราษฎรแต่งตั้งส่วนพระมหากษัตริย์นั้น แทบจะไม่ได้ทรงมีพระราชอำนาจใดเลย ข้ายังมีบทบัญญัติว่า “กษัตริย์จะทรงถูกฟ้องร้องคดีในศาลไม่ได้...เป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรที่จะวินิจฉัย” รัชกาลที่ 7 ทรงตรัสภายหลังว่าทรงสะเทือนพระราชหฤทัยมาก ตามความจริงแล้ว การที่รัฐธรรมนูญเป็นเช่นนี้ก็เป็นการใช้คำของผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร (พระยาพหลพลพยุหเสนา) ในหนังสือกราบบังคมทูลไปที่หัวหินเชิญพระองค์ “ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ในพระราชหัตถเลขาทรงตอบมาจากหัวหิน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคัดถ้อยคำดังกล่าวมาในช่วงต้น แต่ทรงต่อไปว่า “ความจริงข้าพเจ้าก็ได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้คือ พระเจ้าแผ่นดินตามพระธรรมนูญ” เท่ากับว่าจะทรงเข้าพระราชหฤทัยว่า ความประสงค์คือ การสถาปนาระบบรัฐธรรมนูญที่ยังคงมีพระมหากษัตริย์อยู่ด้วย หรือ Constitutional monarchy แต่น่าจะทรงรู้สึกไม่แน่พระทัยว่าความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบนั้นกับความเข้าใจพระราชหฤทัยตรงกันหรือไม่ วิเคราะห์ได้ว่ากรณีที่ทั้งสองฝ่ายไม่ได้ถกแถลงกันให้กระจ่างจึงเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งที่จะตามมาภายหลัง วิเคราะห์ได้ว่ารัฐบาลคณะราษฎรมีความมุ่งมั่นที่จะควบคุมกระบวนการเปลี่ยนแปลงผ่านไปสู่การมีสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้งทั้งสภาให้อยู่ในมือของรัฐบาล และโดยที่ไม่ให้พระมหากษัตริย์ได้ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการนั้นเลย ซึ่งเป็นจุดยืนที่ตรงกันข้ามกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเห็นได้ชัดเจน⁹⁴ ในขณะที่พระองค์มีแนวพระราชดำริที่มุ่งสู่ระบบพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยแบบอังกฤษที่สามารถมีพระราชสิทธิ 3 ประการ ที่จะพระราชทานคำปรึกษา พระราชทานกำลังใจ และคำเตือนสติ⁹⁵ ถ้อยคำในประกาศของคณะราษฎร ฉบับแรก ค่อนข้างจะมีปัญหาในการอธิบายเรื่องประชาธิปไตย ดังในประกาศคณะราษฎรกล่าวว่า “คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหรือหลายความคิดเห็นดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่มีความ

⁹³ แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ (2477) หน้า 89.

⁹⁴ ม.ร.ว.พศุภพิศาน ชุมพล. (2560) ประชาธิปไตย ประชาธิปไตย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 235.

⁹⁵ เรื่องเดิม, หน้า 236.

ประสงค์ทำการชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินจะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความเห็นนี้ให้แก่กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่ในความตอรับ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมากก็จะเชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกรณจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา...”⁹⁶

คณะราษฎรยังได้ประชาสัมพันธ์หลักการใหญ่ๆอีก 6 ประการ คือ

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. รักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. ต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง
4. จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน
5. ให้ราษฎรมีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ โดยเสรีภาพไม่ขัดกับหลัก 4 ประการข้างต้น
6. ให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร⁹⁷ อันเป็นหลักหกประการที่เป็นเป้าหมายสำคัญของคณะราษฎร หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กับการก่อตัวขึ้นของระบอบอำมาตยาธิปไตย⁹⁸ คือเป็นระบบการเมืองที่มีเพียงระบบราชการเท่านั้นที่มีอำนาจและมีอิทธิพลทางการเมือง ในกรณีของไทยเราพบว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างระบบทหารกับพลเรือน ระบบราชการทหารน่าจะมีอิทธิพลมากกว่า เป็นระบบการเมืองที่ระบบราชการมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเมือง หมายถึงการตัดสินใจของรัฐบาลในเรื่องต่าง ๆ ล้วนริเริ่มมาจากระบบราชการ นอกจากนี้ระบบราชการยังแพร่อิทธิพลไปยังกิจการของเอกชนทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการด้วย แม้ว่าจะจะเป็นระบบการเมืองที่อาจมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้งแต่ประชาชนหาได้มีบทบาทที่มีความหมายอย่างแท้จริง

⁹⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา วรรณสุทร รวบรวม (2532) เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. 2417-2477) กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, หน้า 168-170.

⁹⁷ ชาลววิทย์ เกษตรศิริ และจรัสศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2547) ปฏิวัติ 2475 กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์., หน้า 499-501.

⁹⁸ ระบอบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) เป็นระบบการเมืองที่ระบบราชการทั้งทหารและพลเรือนครอบงำระบบการเมืองอย่างสำคัญในกระบวนการตัดสินใจผู้นำทางการเมืองมาจากระบบราชการเป็นส่วนใหญ่

4.4 แนวคิดทางการเมืองของผู้นำคณะราษฎรสายทหารกลุ่มสี่ทหารเสือ

4.4.1 แนวคิดของนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

ระหว่างการประชุมของคณะราษฎรที่คิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 นั้น นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เคยมีดำริและเปรยว่า “*ทำอะไรที่จะทำให้อำนาจการปกครอง อยู่ในมือของคนทั่วไปจริงๆ ไม่ใช่อยู่ในมือของชนชั้นปกครองแต่ไม่กี่คน*”⁹⁹ พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯวารศัพท์ เมื่อวันที่เสาร์ที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ณ บ้านพักในกรมทหารที่ บางซื่อ

สรุปว่า สาเหตุที่ทำให้พระยาพหลพลพยุหเสนาเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นเมื่อ 2-3 ปี ก่อนพ.ศ. 2475 เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความยุติธรรมในสังคม เกิดความไม่เสมอภาคในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ แม้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความสามารถในการทำงาน แต่ไม่มีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น ประกอบกับในขณะนั้นเกิดเศรษฐกิจตกต่ำราษฎรต้องประสบปัญหาความยากลำบาก โดยที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือ¹⁰⁰ ต่อมาเมื่อการปฏิวัติพ.ศ. 2475 ได้ผ่านพ้นไปแล้ว บรรดาทหารเสือคณะราษฎร อาทิ พระยาฤทธิอัคเนย์ก็ได้เข้าไปร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระประศาสน์พิทยายุทธ ในการปรับปรุงกองทัพใหม่ ตลอดถึงการร่วมงานในรัฐบาลชุดแรกของระบอบประชาธิปไตยของเมืองไทยในรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งครบหนึ่งปีของการปฏิวัติคือ พ.ศ. 2476 ทั้งสี่ทหารเสือกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่ง¹⁰¹ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน อันเป็นข่าวดังมากที่สุดในสังคมยุคนั้น นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เคยกล่าวอยู่เสมอว่า

“...ข้าพเจ้าไม่ใช่นักพูด ข้าพเจ้าเป็นนักรบ เพราะฉะนั้นถ้อยคำที่จะกล่าวต่อไปนี้อาจไม่เพราะเสนาะ โสติดของท่านทั้งหลายก็ได้ แต่ขอให้ถือเอาเนื้อความเป็นสำคัญมากกว่า...ข้าพเจ้าเป็นนักรบก็เป็นธรรมดาอย่าอย่าไม่สันตัดในอันที่จะบริหารราชการแผ่นดินไปด้วยดีให้บริบูรณ์ครบถ้วนทุกสถานซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกท้อถอยที่จะหาญเข้ารับตำแหน่งอันสำคัญอย่างยอดเยี่ยมนี้...”¹⁰²

ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนบุคลิกภาพถ่อมตนอันเรียบง่ายของพระยาพหลฯว่า ท่านไม่เคยยึดติดกับตำแหน่งหน้าที่ และเป็นคนใจซื่อมือสะอาด แม้จะมีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตัวแต่ท่านก็ไม่เคยฉกฉวยโอกาสเหล่านั้น

⁹⁹ หนังสืออนุสรณ์งานศพ “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490.

¹⁰⁰ กรุงเทพฯวารศัพท์ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

¹⁰¹ หนังสืออนุสรณ์งานศพ “ชาติเสือต้องไวลาย ชาติชายต้องไวชื่อ” เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

¹⁰² เอกสารรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476 (วิสามัญ) วันพฤหัสบดีที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476.ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เริ่มประชุม เวลา 09.15 นาฬิกา หน้า 6.

4.4.2 แนวคิดของนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช

จากบันทึกของพระยาทรงสุรเดชกล่าวว่า การปฏิวัติพ.ศ. 2475 ไม่ได้มีสาเหตุมาจากความยากจนของราษฎรหรือเรื่องภาษีอากร เพราะในช่วงเวลานั้น “ราษฎรกลัวเจ้ารากับหนูที่กลัวแมว อยู่แล้ว” ดังนั้นลำพังราษฎรจะไม่กล้าคิดปลดแอกได้เลย ราษฎรไม่มีความพร้อมที่จะปฏิวัติ ในขณะที่ข้าราชการก็มีจำนวนไม่มากที่จะเข้าใจวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตย พวกเขาเข้ารับราชการด้วยความคิดว่าได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาให้เป็นเจ้านายของราษฎรและคอยหาแต่โอกาสที่จะฝากเนื้อฝากตัวกับเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินเพื่อประโยชน์ของตน นายพันเอก พระยาทรงสุรเดชจึงมีแนวคิดว่าการปฏิวัติเป็นจริงได้ เพราะนายทหารบกมีหัวหน้าที่เข้มแข็งและมีความตั้งใจทำเพื่อชาติจริงๆ ท่านจึงได้ออกอุบายว่าเกิดการจลาจลขึ้นในพระนครและใช้บารมีความเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่สั่งให้นายทหารชั้นผู้น้อยเปิดประตูกรมทหาร เป้าแตรสัญญาณเรียกประชุม นายทหารทั้งกรม และระดมทหารกรมทหารม้าที่ มารวมพลยังลานพระบรมรูปทรงม้า ณ สถานที่ดังกล่าว คณะผู้ก่อการฝ่ายทหารเรือก็ได้นำทหารเรือมาชุมนุมคอยอยู่ก่อนแล้ว ฝ่ายนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์นำ ขบวนทหารปืนใหญ่เข้ามาสมทบและในตอนเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พระยาทรงสุรเดชในฐานะอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหารก็นำนักเรียนนายร้อยมาชุมนุมด้วย โดยที่นักเรียนนายร้อยดังกล่าวไม่ทราบที่กำลังมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง

4.4.3 แนวคิดของนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์

นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ได้เคยมีดำริและเปรยเอาไว้ว่า “ผมมีความเห็นอย่างหนึ่ง ซึ่งคนสมัยใหม่อาจไม่เห็นด้วย นั่นคือ ในหลวง เราต้องเอาท่านไว้”¹⁰³

การตัดสินใจเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ในครั้งนั้นได้ประสานรอยร้าวระหว่างอำนาจเก่าและอำนาจใหม่ให้อยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านไปอย่างเปราะบาง เนื่องจากเป็นผู้คัดค้านแผนการเข้าจับกุมพระองค์รัชกาลที่ 7 ในวันที่ฉลองพระนครครบ 150 ปี วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 เพราะเห็นว่าอาจพลาดพลั้งและนำไปสู่การนองเลือดได้ ทั้งนี้ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ยังได้เสนอว่าช่วงเวลาทำการปฏิวัติขณะที่รัชกาลที่ 7 ทรงแปรพระราชฐานไปประทับที่วังไกลกังวล หัวหินมีความเหมาะสมกว่าเพราะหลีกเลี่ยงความรุนแรง ดังนั้นแนวคิดของนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ค่อนข้างประนีประนอม

4.4.4 แนวคิดของนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ

ทัศนะของนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ คือ “การทำอะไรที่คนมีกำลังใจร่วมกันเป็นเอกฉันท์แบบประชาธิปไตยแล้ว มันมีกำลังมหึมายิ่งนัก ทำใฉนหนอ คนไทยทั้งชาติจึงจะมีกำลังพร้อมพร้อมกัน ได้ ดังนี้ เราอาจจะเนรมิตความเจริญใด ๆ ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ให้สำเร็จได้”¹⁰⁴

¹⁰³ เสถ์ก้อน ศุภโสภณ. ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ อ่างแล้ว, หน้า 14.

¹⁰⁴ สมพงษ์ พิศาลสารกิจ. เปิดชีวิต...พระประศาสน์พิทยายุทธ 1 ใน 4 ทหารเสือ กรุงเทพฯ : แพรวม 2545, หน้า 15-80.

พระประศาสน์พิทยายุทธมองว่าจุดอ่อนของระบอบการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตย คือ “ธรรมเนียมบ้านเมืองนั้น คนเรามักจะปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชา ผู้น้อยไม่มีสิทธิอิสระในความคิดของตนได้ จุดอ่อนของลัทธิที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยอยู่ตรงนี้เอง”

4.5 บริบทภายในและภายนอกสยามก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

4.5.1 การเรียกร้องรัฐธรรมนูญและรัฐสภา

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ในพ.ศ. 2468 นั้น สถานการณ์บ้านเมืองไม่ได้ราบเรียบนัก บริบทโลกเองก็มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางเป็นประชาธิปไตย ในประเทศเองเสียงเรียกร้องประชาธิปไตยหนาหูขึ้นตั้งแต่เหตุการณ์ กบฏ ร.ศ.130 เช่น “นายภักดี นายไทย”¹⁰⁵ ถวายฎีกาขอให้ทรงตั้งกฎหมายคอนสติติวชัน (รัฐธรรมนูญ) เมื่อ 5 ธันวาคม 2468 ข้อเขียนของหนังสือพิมพ์สยามรีวิว วิจารณ์รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นิ่งดูตายไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงขนาดยกเรื่องราวการปฏิวัติรัสเซียขึ้นอ้างและยุให้ใช้ “กำลังและความรุนแรง”¹⁰⁶ สัญญาณเหล่านี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องเตรียมการ การเตรียมการนั้นทรงกระทำ 2 ทาง

ทางแรก ทรงตั้งสถาบันต่าง ๆ อันจะเป็นการปูพื้นฐานพระราชทานประชาธิปไตย เช่น ทรงตั้งสภากรรมการองคมนตรี¹⁰⁷ เพื่อให้ทดลองอภิปรายปัญหาสำคัญกัน เหมือนในรัฐสภา และทรงมีพระราชดำริให้จัดทำกฎหมายเทศบาลเพื่อส่งเสริม ให้ประชาชนระดับล่างมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่น อันเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยจากเบื้องล่างขึ้นไปสู่เบื้องบน

ทางที่สอง ได้มีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีบรมราชโองการให้มีการศึกษาเตรียมการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น ทรงให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปathy เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ศึกษาระบอบการเมืองที่ฮอลันดา นำเข้ามาจัดให้ชาวซึ่งเป็นอาณานิคม และเมื่อเสด็จประพาสสหรัฐอเมริกาเพื่อรักษาพระเนตรในพ.ศ. 2474 ก็พระราชทานสัมภาษณ์¹⁰⁸ว่า มีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้ชาวสยามเมื่อเสด็จนิวัตพระนคร เมื่อเสด็จกลับถึงสยามพระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปathy เตรียมร่างรัฐธรรมนูญถวาย ซึ่งเจ้านายพระองค์นี้ก็ขอให้พระยาศรวิสารวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ และนายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์¹⁰⁹ (Raymond B.Stevens) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งจบการศึกษากฎหมายจากฮาร์วาร์ดร่วมกันร่างถวายในปี 2474

¹⁰⁵ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม-ร. 7 ม.2-1/7หนังสือลงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2468 ของนายภักดี และนายไทย กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

¹⁰⁶ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม.-ร.7 รล. 19.2/10 หนังสือพิมพ์ตัด “ราษฎรตื่นแล้ว” ในนสพ.สยามรีวิว ฉบับวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2470

¹⁰⁷ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม.-ร.7 รล.6/6เล่ม 1 เรื่องตั้งกรรมการองคมนตรี (25 สิงหาคม พ.ศ. 2470-8 เมษายน พ.ศ.2474)

¹⁰⁸ อ้างในหนังสือพิมพ์ นิวยอร์กไทมส์ (New York Times) เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2474

¹⁰⁹ ศึกษาได้จาก ผลงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก ของเบนจามิน เอ. แบทสัน อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เรื่อง “บันทึกความเห็นของนายเรย์มอนด์ บี.สตีเวนและพระยาศรวิสารวาจา หน้า 90-93 แปลโดย กาญจณี ละอองศรี, ยุพ ชุมจันทร์และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543.

ที่เรียกกันว่า “ร่างรัฐธรรมนูญ” ในภายหลังผู้ร่าง 2 คนยกร่างเป็นภาษาอังกฤษและใช้ชื่อว่า “An Outline of Changes in the Form of the Government” ซึ่งแปลว่าเค้าโครงการเปลี่ยนแปลงรูปของรัฐบาล ลงวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ 1932 ในเค้าโครงการนี้ ไม่ได้ยกร่างเป็นบทบัญญัติรายมาตรา แต่เป็นการพรรณนาหลักการสำคัญ ๆ ในส่วนแรกสุดของร่าง ได้สรุปย่อสาระสำคัญไว้ว่า

“โดยทั่วไป แผนนี้เป็นการเริ่มต้นใช้รูปแบบการปกครองในระบบรัฐสภาในทางทฤษฎี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเป็นประมุขฝ่ายบริหารและทรงตรากฎหมาย อย่างไรก็ตามในฐานะประมุขฝ่ายบริหารจะทรงบริหารราชการแผ่นดินผ่านนายกรัฐมนตรี ซึ่งต้องรับผิดชอบต่อพระองค์ในการบริหารของรัฐบาล นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีตามแผนนี้จะต้องอยู่ภายใต้อำนาจกำกับบางประการของสภานิติบัญญัติ ในฐานะผู้ทรงตรากฎหมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงกระทำการดังกล่าวด้วยความช่วยเหลือของสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) ซึ่งมีผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งเป็นส่วนสำคัญ... รัฐบาลภายใต้ข้อเสนอนี้ประกอบด้วย

ได้แก่ พระมหากษัตริย์

คณะอภิรัฐมนตรี (Supreme Council)

นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี

สภานิติบัญญัติ (Legislative Council) ”¹¹⁰

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการสายรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ระบุว่า โครงการปกครองที่พระยาศรีวิสารวาจา และนายสตีเวนส์ กราบบังคมทูลเสนอนั้น ยังไม่ใช่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (Constitutional Monarchy) แต่เป็นการปกครองกึ่งราชาธิปไตยกึ่งประชาธิปไตย ที่มีชื่อเรียกว่า ปริมิตาญาสิทธิราชย์ (Limited Monarchy) เพราะพระมหากษัตริย์ยังทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดทั้งทางบริหารและนิติบัญญัติ เพียงแต่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีซึ่งทรงแต่งตั้งมาบริหารราชการแผ่นดิน ภายใต้การกำกับของสภานิติบัญญัติ ซึ่งจะควบคุมรัฐบาลโดยการตั้งกระทู้ถาม และลงมติด้วยคะแนนเสียง 2 ใน 3 ไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ แต่พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่าจะให้นายกรัฐมนตรีลาออกหรือไม่ก็ได้

นอกจากอำนาจควบคุมฝ่ายบริหารแล้ว สภานิติบัญญัตียังมีอำนาจสำคัญอีก 2 ประการคือ

ประการแรกการพิจารณากฎหมายซึ่งเสนอโดยสมาชิกสภาเอง หรือเสนอโดยนายกรัฐมนตรี มีอำนาจพิจารณาเห็นชอบสนธิสัญญา แต่เมื่อสภาพิจารณาแล้วเห็นชอบร่างกฎหมายนั้น หากพระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งโดยพระราชทานเหตุผลเป็นทางการไปยังสภา ร่างกฎหมายนั้นก็ตกไป นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ก็ทรงมีพระราชอำนาจตรากฎหมายได้เองหากเป็นการฉุกเฉินจำเป็นรีบด่วน หรือมีความจำเป็นเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ

¹¹⁰ เบนจามิน เอ. แบทสัน อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เรื่อง “บันทึกความเห็นของนายเรย์มอนด์ บี.สตีเวนและพระยาศรีวิสารวาจา หน้า 90-93.

ประการที่สอง การพิจารณาให้ความเห็นชอบแก่งบประมาณรายจ่ายประจำปี ซึ่งเสนอโดยคณะรัฐมนตรี ในกรณีที่สภาขัดแย้งกับคณะรัฐมนตรีในร่างกฎหมายงบประมาณ พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยซึ่งจะถือเป็นที่สุด

สำหรับองค์ประกอบของสภานั้น ร่างนี้เสนอว่าควรประกอบด้วยสมาชิก 50-75 คน โดยมีสมาชิกทั้งที่ทรงแต่งตั้ง และมาจากการเลือกตั้งเท่ากัน โดยมีนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีเป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง สมาชิกที่มาจากทรงแต่งตั้งต้องไม่ใช่ข้าราชการอย่างน้อยก็หนึ่ง สำหรับการเลือกตั้งนั้น ร่างนี้เสนอให้ใช้ระบบการเลือกตั้งทางอ้อม 2 ชั้น คือ ประชาชนเลือกคณะผู้เลือกตั้งไประดับมณฑล และคณะผู้เลือกตั้ง (electors) ก็จะเลือกผู้แทนราษฎรของมณฑลตามสัดส่วนจำนวนประชากร สำหรับผู้มีสิทธิเลือกตั้งจะต้องมีสัญชาติไทยและเสียภาษี ผู้สมัครรับเลือกตั้งก็ต้องมีสัญชาติไทย อายุ 30 ปี ขึ้นไป อ่านออก เขียนได้ ต้องเสียภาษี และต้องไม่เป็นข้าราชการ สมาชิกสภา มีวาระ 4-5 ปี แต่ทรงยุบสภาได้ ส่วนนายกรัฐมนตรีนั้นจะทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามพระราชอัธยาศัย และนายกรัฐมนตรีจะเป็นผู้กราบบังคมทูลให้ทรงแต่งตั้งรัฐมนตรี โดยมีวาระเท่าสมาชิกสภาสามัญนิติบัญญัติ

สำหรับคณะอภิรัฐมนตรีนั้น ร่างนี้ก็เสนอให้คงไว้ เพื่อถวายคำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ แต่อภิรัฐมนตรีจะเป็นนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีไม่ได้ ทั้งไม่อาจเข้าประชุมคณะรัฐมนตรีด้วย เมื่อยกร่างเสร็จ ทั้งนายสตีเวนส์ และพระยาศรีวิสารวาจา ก็ถวายความเห็นว่ายามยังไม่ถึงเวลาที่จะมีรัฐสภา

4.5.2 สถานะเศรษฐกิจตกต่ำ

ปัญหาสถานะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกและรัฐบาลสยามประสบปัญหาการคลัง คือการขาดดุลอย่างมากในบัญชีขาดดุลงบรายจ่ายของแผ่นดิน อันเป็นเรื่องสืบเนื่องมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นำมาสู่การกำหนดนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ต้องตัดทอนรายจ่ายให้มีการลดข้าราชการออกก่อนกำหนด และการเพิ่มภาษีอากรและลดรายจ่ายของรัฐบาลอย่างเข้มงวด¹¹¹ สถานการณ์ดังกล่าวนำมาสู่ความไม่พอใจก่อให้เกิดความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จนนำมาสู่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

อาจกล่าวได้ว่า ความยากลำบากทางเศรษฐกิจก่อนพ.ศ. 2475 นั้น ในแง่ของสภาพภายในประเทศเกิดอุทกภัยและฝนแล้งในช่วงพ.ศ. 2452-2453 และพ.ศ. 2460-2462 การที่ผลิตผลข้าวโดยเฉลี่ยต่อไร่ตกต่ำลงมาก การเงินแผ่นดินจึงเริ่มขาดดุลอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การไม่ลงทุนและพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตของภาครัฐ และลักษณะการถือครองที่ดินซึ่งเกิดมีเจ้าที่ดินขึ้นทั่วไปพร้อมกับมีชาวนาที่ปราศจากที่ดินเพิ่มมากขึ้น ส่วนในแง่ของปัจจัยภายนอกนั้น ความผูกพันทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศทำให้ต้องยอมจำนนต่อการค้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามหาทางแก้ไขด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้รายได้พอกับรายจ่าย เช่นการตัดงบประมาณ การลดข้าราชการออกประกอบกับการยุบรวมหน่วยงานและเลิกตำแหน่ง เป็นมาตรการที่รัฐบาลใช้แก้ไขปัญหาคือการตัดทอน

¹¹¹ ศึกษาได้จาก มยุรี นกยูงทอง, ปัญหาเศรษฐกิจไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468-2477. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ,2520.

รายจ่าย มีข้อสังเกต 2 ประการคือ ประการแรก ยังคงใช้มาตรการลดรายจ่ายประจำ ประเภทเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง การยุบรวมหน่วยงาน และการปลดข้าราชการออกจากตำแหน่ง ทำให้มีผลกระทบต่อข้าราชการผู้มีรายได้จากเงินเดือน ประการที่สอง พบว่าการลดรายจ่ายของรัฐบาลมิได้ลดรายจ่ายประเภทรายจ่ายประจำ แต่ยังคงลดรายจ่ายเพื่อการลงทุนด้วย หากรายจ่ายนั้นมิได้รับการอนุมัติในงบประมาณมาก่อน หรือมิได้มีข้อผูกมัดที่ทำให้รัฐบาลจำต้องจ่ายเงิน รวมทั้งการขอใช้เงินที่สำรองไว้สำหรับการขยายความเจริญทางเศรษฐกิจ แทนที่จะนำเงินทุนสำรองอื่นมาใช้ ทั้งนี้เป็นไปตามข้อเสนอของที่ปรึกษาการคลังชาวอังกฤษ นายฮอลล์ แพทซ์ ซึ่งเสนอต่อเสนาบดีกระทรวงการคลัง มีใจความว่า

“... ลดรายจ่ายให้มากที่สุดทันที ในขั้นแรกขอให้ตัดการลงทุนใหม่ของรัฐบาลให้หมด และให้ลดกิจการรัฐบาลน้อยลงถึงเพียง ‘รักษาตัวไปได้’ หมายความว่านอกจากเงินเดือนข้าราชการแล้ว ไม่ควรจ่ายเงินเลย”¹¹²

สาเหตุแห่งความยุ่งยากทางเศรษฐกิจและความผันผวนของเศรษฐกิจโลก เกิดปัญหาเสถียรภาพของการเงินระหว่างประเทศ การเพิ่มขึ้นของการกีดกันทางการค้า อันนำมาสู่ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในทศวรรษ 2470 ซึ่งมีผลกระทบต่อไทยด้วย ภายใต้การดำเนินนโยบายตาม “แนวนุรักษนิยม” ที่เน้นการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 7 นับเป็นความพยายามจะบรรลุถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ดี เศรษฐกิจไทย (ยกเว้นช่วงปี 2474-2475) กลับมาอยู่ในช่วงที่มีเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ กล่าวคือ เงินทุนสำรองระหว่างประเทศอยู่ในฐานะมั่นคง ดุลบัญชีเดินสะพัดและฐานะทางการคลังทั้งงบประมาณของประเทศก็สามารถอยู่ในฐานะเกินดุล เงินคงคลังและทุนสำรองระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น หนี้สินต่างประเทศต่อ GDP อยู่ในระดับต่ำ¹¹³ ปัจจัยสำคัญที่ระบบเศรษฐกิจระหว่างชาติในช่วงรัชกาลที่ 7 สามารถก้าวพ้นปัญหาความยุ่งยากทางเศรษฐกิจในระยะสั้น 3 ประการ คือ ประการแรก มีการกระจายตัวของตลาดการค้าข้าวเพื่อการส่งออกไปยังหลายประเทศ ประการที่สอง แม้ว่าจะเผชิญกับความผันผวนทางเศรษฐกิจโลก และมีผลต่อการลดลงของราคาข้าวอย่างต่อเนื่องแต่ปริมาณของการส่งออกข้าวยังขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง การส่งออกข้าวช่วยให้ดุลการค้ายังอยู่ในภาวะเกินดุล และ ประการที่สาม โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือเลี้ยงตนเอง (ยกเว้นในภาคกลางใกล้กรุงเทพฯ) ปัจจัยทั้งสามข้อดังกล่าวมีผลต่อการพัฒนาการของเศรษฐกิจไทยทำให้ก้าวพ้นปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในทศวรรษ 2470 และได้รับผลกระทบค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า อินโดนีเซีย จากการศึกษาวิจัยของศ.ดร.พอพันธ์ อูยานนท์ พบว่าการวางโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น การสร้างชลประทานในต่างจังหวัด การสร้างท่าเรือคลองเตย การสร้างถนนทางหลวงเชื่อมจังหวัดธนบุรีในขณะนั้น การพัฒนาด้านการสหกรณ์ รวมทั้งมีการสำรวจเศรษฐกิจในชนบททั่วประเทศถึงสองครั้ง เพื่อให้รัฐบาลมีความรู้ ความเข้าใจ

¹¹² มยุรี นกยูงทอง : หน้า 114 อ้างจากเอกสารจดหมายเหตุ หจช. ร.7 ค.14/4

¹¹³ ศึกษารายละเอียดจาก พอพันธ์ อูยานนท์.(2558) เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 : รักษาเสถียรภาพ ฟูพื้นฐานการพัฒนา (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาฯ,2558)

ในเศรษฐกิจชนบทได้อย่างถูกต้อง นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อแนวนโยบายของรัฐบาลหลายสมัยหลังจากนั้นต่อมา ซึ่งจะส่งผลต่อแนวนโยบายหลายโครงการต่อการพัฒนาประเทศในเวลาต่อมา

การลดเงินเดือนและไม่มีการขึ้นเงินเดือนข้าราชการที่เพิ่งมีการสอบแข่งขันเป็นครั้งแรกหลัง พ.ศ. 2472 เงินเดือนทหารเป็นสิ่งที่ปัญหาอย่างมาก ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ กรณีพระองค์เจ้าบวรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม กราบพูลลาออกจากตำแหน่งเพราะไม่พอใจที่ไม่สามารถขึ้นเงินเดือนให้กับหน่วยงานทหาร การตัดงบประมาณและการปลดข้าราชการเพื่อลดรายจ่ายของรัฐ ซึ่งข้าราชการที่ถูกปลดมากที่สุด คือ ทหารบกส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับกลุ่มสี่ทหารเสือคณะราษฎร นอกจากนี้มีการเพิ่มอัตราภาษีอากรและประกาศเพิ่มชนิดของภาษีลักษณะต่าง ๆ เช่นภาษีไม้ขีดไฟสร้างความไม่พอใจแก่ข้าราชการและราษฎรโดยทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง

4.5.3 ความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับขุนนาง

จากการศึกษาของเบนจามิน เอ. แบทสัน “อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม”¹¹⁴ กล่าวถึงการสิ้นสุดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยมุ่งพิจารณาพัฒนาการทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 7 และบรรดาที่ปรึกษาของพระองค์ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง อธิบายว่า มีความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับขุนนางสะสมกันอยู่ในหลายเรื่อง กล่าวคือ “มีความไม่พอใจพระราชวงศ์” อยู่แล้ว เมื่อนำไปพัวพันกับอุดมการณ์ทางการเมืองจึงเกิดการปฏิวัติขึ้น จุดเน้นของเรื่องนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเสนาบดีในตอนต้นรัชกาลว่าเป็นการกลับไปสู่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกครั้งหนึ่ง¹¹⁵ การจัดตั้ง “อภิรัฐมนตรีสภา” ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาในเรื่องการบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการผูกขาดอำนาจไว้ในหมู่พระราชวงศ์ นอกจากนี้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังประสบปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานของเสนาบดีสภาที่มีความขัดแย้งกันเอง ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพในการบริหารงานนำมาสู่ความไม่ไว้วางใจในหมู่ข้าราชการและกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในหน้าหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เป็นประจำอย่างกว้างขวาง อาทิ หนังสือพิมพ์สยามรีวิว ฉบับวันอาทิตย์ที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2469 ตีพิมพ์บทความเรื่อง “คณะองค์อภิรัฐมนตรีถือหลักอะไรในเรื่องเลือกคัด?” หมายถึง การคัดเลือกข้าราชการออกจากตำแหน่งและบรรจุเข้า ราชการเข้ารับตำแหน่งใหม่¹¹⁶

ในแง่ของนโยบายและความสัมพันธ์ภายในหมู่พระราชวงศ์ กล่าวคือ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงเข้ามาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคมแทนเจ้าพระยาวงศานุประพันธ์พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิติทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการแทนเจ้าพระยาธรรมศักดิ์

¹¹⁴เบนจามิน เอ.แบทสัน. อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม. กาญจนี ละอองศรี และยุพา ชุมจันทร์ (บรรณาธิการแปล) กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2543, เดิมเป็นวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของ Benjamin A. Batson ศึกษาที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลเมื่อ 1977.

¹¹⁵ Benjamin A. Batson, *The End of the Absolute Monarchy in Siam*. (Singapore : Oxford University Press, 1984, former edition 1977), p.53.

¹¹⁶ เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ สป.9.2.2/15 หนังสือพิมพ์สยามรีวิว ฉบับวันอาทิตย์ที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2469

มนตรี สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแทนเจ้าพระยามรราช และต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ ทำให้เหลือขุนนางที่เป็นเสนาบดีเพียงสามตำแหน่งคือ พระยาจินดาภิรมย์ (จิตร ณ สงขลา) เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) และเจ้าพระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) รวมทั้งเมื่อมีการสถาปนาพระยศของเจ้านายขึ้นด้วย เช่น สถาปนาสมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ.ศ. 2472 จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ ช่วยเสริมบรรยากาศในสมัยรัชกาลที่ 7 ว่าพระองค์ทรงได้ให้ความสำคัญแก่เจ้านายมากกว่าขุนนาง¹¹⁷

กรณีข้อขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับกลุ่มนักเรียนนอกเป็นอีกตัวอย่างที่กล่าวถึงเสมอ คือความขัดแย้งระหว่างพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์ อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีสกับนายปรีดี พนมยงค์และคตินายจงใจภักดี (นายสง่า ฉัตรภูติ) ข้าราชการชั้นผู้น้อยฟ้องร้องกับหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ในส่วนกลุ่มทหารก็มีกรณีพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาถูกลดชั้นยศโดยปราศจากความผิด แต่อันเนื่องมาจากการยุบกรมจเรทหารเหลือเพียงกรมเดียว และเจ้ากรมจเรทหารที่ตั้งขึ้นใหม่มีพระยศเป็นเจ้านาย เป็นต้น

4.5.4 สาเหตุทางสังคมกับเจตนาของคณะราษฎร

ที่มาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบใหม่เพื่อสร้างคนเข้ารับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดกลุ่มชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการที่อยู่ในวงการทหารและพลเรือน คนกลุ่มนี้ได้รับโอกาสในการศึกษาระบบใหม่ จากทั้งในและนอกประเทศ อาทิ หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) หลวงพิบูลสงคราม (จอมพลป. พิบูลสงคราม) กลุ่มคนเหล่านี้มีความคิดนิยมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยที่มีในโลกตะวันตกเป็นทางออกของสังคมและคิดว่าสามารถนำความเจริญก้าวหน้าของประเทศได้ อีกทั้งยังเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นเรื่องล้าหลังและถ่วงความเจริญของชาติบ้านเมือง จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะราษฎรที่เป็นกลุ่มนักเรียนไทยในต่างประเทศคือในประเทศฝรั่งเศส มีงานเขียนและคำให้สัมภาษณ์ของบุคคลในคณะราษฎร ให้ข้อมูลตรงกันว่ามีการประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ณ หอพักแห่งหนึ่งในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ครั้งนั้นที่ประชุมตกลงกันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้เข้าร่วมมีทั้งหมด 7 คนคือ ร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ร้อยโทแปลก ชีตตะสังคะ (หลวงพิบูลสงคราม) ซึ่งกำลังศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่ ร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี ศึกษาวิชาการทหารม้า ณ โรงเรียนนายทหารของฝรั่งเศส นายตัว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ ระดับปริญญาเอกในสวิตเซอร์แลนด์ หลวงศิริราชไมตรี (นายจรัญ สิงหเสนี) ผู้ช่วยเลขานุการทูตสยาม ประจำกรุงปารีส นายแนบ พหลโยธิน เนติบัณฑิตอังกฤษ และนายปรีดี พนมยงค์ และที่ประชุมได้ลงมติให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า มีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ส่วนทางทหารบกก็มีการสนทนากันอยู่บ้าง ในช่วง 2-3 ปีก่อนพ.ศ. 2475 พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ กับพันเอก

¹¹⁷ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :ฟ้าเดียวกัน, 2546, หน้า 55.

พระประศาสน์พิทยายุทธได้ร่วมปรึกษาหารือกัน¹¹⁸ ทุกฝ่ายมารวมกันโดยชั้นต้นนั้นนายประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ประสานงาน มีความคิดที่ประจักษ์ชัดเจนว่า “ไม่ต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดพระองค์เดียว เพราะจะเป็นบ่อเกิดแห่งการประจบสอพลอ บ่อเกิดแห่งการเอาเงินแผ่นดินไปเลี้ยงคนเป็นจำนวนมาก ๆ โดยที่คนเหล่านั้นไม่ต้องทำงาน” การอธิบายเรื่องนี้มีความเชื่อที่เหมือนกับเป็นเจตจำนงของมนุษย์ที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งความเปลี่ยนแปลง “ความตั้งใจจริงที่จะทำประโยชน์ส่วนรวมแก่มนุษยชาติ ซึ่งพยายามนึกคิดอยู่เสมอๆนี้ ผลที่สุดมักจะมีโชคอำนวยโอกาสให้ครั้งหนึ่งเสมอที่จะให้กระทำการสมดังปณิธานปรารถนาอันดีแรงกล้า”¹¹⁹

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2475 คือ จุดเริ่มต้นแห่งความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร ดังมี พระราชบันทึกว่า

“ครั้นเมื่อข้าพเจ้ากลับขึ้นไปกรุงเทพฯ และได้เห็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่หลวงประดิษฐไต้ให้นำมาให้ข้าพเจ้าลงนาม ข้าพเจ้าก็รู้สึกทันทีว่าหลักการของผู้ก่อการกบฏหลักการของข้าพเจ้าไม่พ้องกันเสียแล้ว...ข้าพเจ้าเห็นว่าเวลานั้นเป็นเวลาฉุกเฉิน ข้าพเจ้าจึงได้ยอมผ่อนผันไปตามความประสงค์คณะผู้ก่อการในครั้งนั้น ทั้งที่ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับหลักการเหล่านั้นเลย...”

เป็นอันว่า ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในพระราชทัศนะ กับในทัศนะคณะราษฎรแตกต่างกัน และความแตกต่างนี้จะยิ่งมากขึ้นเรื่อย ๆ

อันที่จริง ไม่ใช่ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าจะไม่เห็นด้วยกับคณะราษฎรเสียทุกอย่าง หลายเรื่องปรากฏว่าทรงสนับสนุนคณะราษฎร อาทิ เมื่อพระยาพหลฯ กราบบังคมทูลว่าพระราชวงศ์หลายองค์มีรับสั่งทำนองปลุกปั่นราษฎรให้ต่อต้านคณะราษฎร ก็มีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ ผู้สำเร็จราชการพระราชวังให้ “.....พระราชวงศ์ ควรช่วยกันรักษาความสงบ โดยละม่อมละไม เพราะความมุ่งหมายของรัฐธรรมนูญก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งความดำรงของฉันทน์ ให้เจ้าคุณทูลพระบรมวงศานุวงศ์และชี้แจงแก่ผู้จงรักภักดีอย่าให้ทำการใดๆ ซึ่งไม่สงบราบคาบ แม้เพียงใช้กิริยาวาจาเสียสติก็มีบังควร”

อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มิได้มีผลในการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจรัฐกับประชาชน แต่เป็นการทำลายแหล่งอำนาจเก่า และป้องกันอำนาจกลับสู่อำนาจเก่า และป้องกันการสืบอำนาจของกลุ่มอำนาจเก่าเท่านั้น ในแง่ของการรักษาอำนาจทางการเมือง คณะราษฎรมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญต่อแหล่งอำนาจเก่า แต่เครื่องมือของคณะราษฎรที่ใช้เป็นหลักคือกองทัพ มิใช่การแสวงหาความสนับสนุนจากประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งเป็นธรรมดาอยู่เองที่บทบาทของกองทัพค่อยๆมีอำนาจมากขึ้นตามลำดับ เพราะเป็นกลไกหลักของรัฐบาลในการใช้ปราบปรามผู้ต่อต้านรัฐบาลนั่นเอง

¹¹⁸ พระยาทรงสุรเดช, “การปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475” ในเบื้องต้นประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500 (กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516), หน้า 99.

¹¹⁹ พันเอก (พิเศษ) สมพงษ์ พิศาลสารกิจ รวบรวมและเรียบเรียง **เปิดบันทึกพระประศาสน์พิทยายุทธ 1 ใน 4 ทหารเสือ ผู้วางแผนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475** หน้า 43-44.

พัฒนาการทางการเมืองไทยตั้งแต่พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า กองทัพกลายเป็นพลังที่ไม่สามารถจะควบคุมได้ การเลือกใช้อำนาจเป็นพลังหลักทางการเมืองนับเป็นอันตรายต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างมาก เริ่มจากการที่กลุ่มคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้สนใจอย่างจริงจังที่จะให้มีพัฒนาการทางการเมืองในแนวทางประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ต่างมุ่งหวังแสวงหาอำนาจทางการเมืองส่วนตน โดยมุ่งธำรงรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของตน โดยเข้าใจว่าความมั่นคงของกลุ่มตนคือ ความมั่นคงของประเทศชาติ จึงอาจจะกล่าวได้ว่ามีผลเสียต่อวิถีทางการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก

4.6 การปฏิวัติที่ไม่สมบูรณ์ : ความล้มเหลวบนความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แม้ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด มีสภาผู้แทนราษฎร แต่ในช่วงระยะเวลาที่คณะราษฎรผูกขาดอำนาจการปกครองไว้ได้นั้น ประเทศไทยเรามีการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบภายนอกเท่านั้น ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมในการปกครองอย่างแท้จริงเลย การเปลี่ยนแปลงทั้งหลายในวงการเมือง ล้วนมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในระหว่างผู้นำด้วยกันทั้งสิ้น¹²⁰ สามารถศึกษาจากความผิดพลาดและความขัดแย้งกันเองในหมู่คณะราษฎรในบทต่อไป

ข้อมูลบางส่วนมาจากคำสัมภาษณ์ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือน เมื่อปี พ.ศ. 2525 เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475¹²¹ ขณะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ลี้ภัยการเมืองไปพำนักอยู่ที่อองโตนี ซานกรุงปารีส โดย ดร. จริยวัฒน์ สันตะบุตร ซึ่งเป็นพนักงานนอกเวลาของสถานีโทรทัศน์บีบีซีภาคภาษาไทย ขณะนั้นเดินทางไปสัมภาษณ์ท่านที่ฝรั่งเศส มาเผยแพร่อีกครั้งเพื่อทบทวนความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่แท้จริงว่าควรมีหน้าตาเป็นอย่างไร

สำหรับสาระสำคัญในเนื้อหาการสัมภาษณ์ดังกล่าว นายปรีดี พนมยงค์ ได้อธิบายถึงความผิดพลาดและความขัดแย้งในหมู่ผู้นำของคณะราษฎร โดยความขัดแย้งได้สร้างผลกระทบต่อแผนการเดินหน้าสร้างประเทศให้เป็นประชาธิปไตยตามหลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่ได้ประกาศเอาไว้ และในช่วงท้ายของการให้สัมภาษณ์ท่านปรีดีเองได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาประเทศไทยโดยให้ความสำคัญต่อการสร้างความเป็นธรรมในเศรษฐกิจให้เป็น ‘เศรษฐกิจประชาธิปไตย’

นายปรีดี พนมยงค์ ยังกล่าวถึงความล้มเหลวของคณะราษฎรว่า ความผิดพลาดบกพร่องของคณะราษฎร คือ ความผิดพลาดบกพร่องที่เหมือนกับทุกๆ ขบวนการเมืองในความผิดพลาดของคณะราษฎร จุดอ่อนของคณะราษฎรโดยเฉพาะนั้นก็แบ่งออกได้เป็น 4 ประการด้วยกัน คือ

¹²⁰ วีณา มโนพิโมกษ์. “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520. หน้า 1.

¹²¹ การสัมภาษณ์ปรีดี พนมยงค์จาก BBC News เมื่อปีพ.ศ. 2525ในโอกาสครบรอบ 50 ปีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 http://www.bbc.co.uk/thai/highlights/story/2006/03/060309_pick_of_bbc_interview.shtml

ประการที่หนึ่ง ขาดการศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในขบวนการเมือง ยกตัวอย่างในประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้สมาชิกส่วนมากขาดความระมัดระวังต่อการที่สมาชิกจำนวนหนึ่งฟืนฟาด ทศนะเผด็จการชาติศักดินาซึ่งเป็นการโต้่อภิวัฒน์ หรือ counter-revolution ต่อการอภิวัฒน์ ซึ่งตนเองได้เคยพลีชีวิตร่วมกับคณะ

ประการที่สอง คณะราษฎรคิดแต่เพียงเอาชนะทางยุทธวิธีในการยึดอำนาจรัฐเป็นสำคัญ โดยไม่ได้คิดให้รอบคอบว่าจะรักษาชัยชนะไว้ได้อย่างไร จึงจะไม่ถูกการโต้่อภิวัฒน์ ซึ่งจะต้องทำให้ชาติเดินถอยหลังเข้าคลอง

ประการที่สาม นอกจากท่านหัวหน้าคณะราษฎร 3 ท่าน คือ พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ มีความรู้ความชำนาญการทหารสามารถนำคณะยึดอำนาจรัฐได้สำเร็จแล้ว ส่วนสมาชิกหลายคนแม้จะมีความรู้ทางทฤษฎีเกี่ยวกับการสถาปนาประเทศแต่ก็ขาด ความชำนาญในการปฏิบัติและขาดความชำนาญในการติดต่อกับราษฎรอย่างกว้างขวาง

ประการที่สี่ การเชิญท่านข้าราชการในระบอบเก่ามาร่วมบริหารประเทศนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในขบวนการอภิวัฒน์ ถึงกับมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และประกาศตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่¹²² ซึ่งมีการยึดอำนาจรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดาสำเร็จในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ด้วยความเรียบร้อย โดยมีพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นประธาน และหลวงพิบูลสงครามเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารบก

---

¹²² วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร และยุบคณะรัฐมนตรีโดยการตราพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ พร้อมกันนั้นก็มีการให้งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ซึ่งขัดกับพระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของกลุ่มสี่ทหารเสือ

เชื่อว่าใคร ๆ ก็ชอบดูหนังดูละครเพราะหนังและละครเป็นศิลปะซึ่งถูกสมมติหรือสร้างสรรค์ถ่ายทอดจำลอง บันทึกและสะท้อนภาพความเป็นไปในชีวิตจริงของมนุษย์เอาไว้ ด้วยเหตุนี้ชีวิตจึงมีเสน่ห์น่าหลงใหล นวนิยายเรื่อง ละครแห่งชีวิตพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิงจึงโลดแล่นออกมาในพ.ศ. 2472 ตามมาด้วยบทเพลงชื่อ โลกนี้คือละครในพ.ศ. 2497 ของครูไพบูลย์ บุตรขันอันเปี่ยมมนต์ขลัง เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในแต่ละยุคสมัย เมื่อสิ้นยุคแห่งสายลมแสงแดดของโลกวรรณกรรม การตระหนักถึงชีวิตจริงยิ่งกว่าละครก็ยังสามารถเรียกน้ำตาได้จากผู้ชมรายการโทรทัศน์ได้อย่างเออทันอาศัยหลักแห่งพระพุทธศาสนา

สภาวะของละครก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับสรรพสิ่งทั้งหลายซึ่งล้วนถูกสมมติขึ้นมาท่ามกลางวัฏจักรของการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ตามกฎแห่งไตรลักษณ์คือ อนิจจัง(ความไม่เที่ยง)ทุกขัง(ความเป็นทุกข์เวทนา) อนัตตา(ความไม่มีตัวตน)

ในทางการเมือง ผู้นำประเทศและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมืองต่างก็พากันมุ่งหน้ากอบโกยและแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน จนมิได้นึกถึงหลักทศพิธราชธรรมของผู้ปกครอง หลักวาจาสัตย์รวมถึงหลักทิริโอตัมปะอันหมายถึงความยำเกรงและความละอายต่อบาปแม้แต่น้อย

ย้อนหลังไปราว 88 ปี ในยุคแห่งการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น เคยมีนักการเมืองต้นแบบผู้หนึ่ง คือ พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เคยที่ได้รับการยกย่องเชิดชูว่าเป็นเป็นผู้ที่ดำรงตนด้วยความพอเพียง มักน้อย อ่อนน้อมถ่อมตน เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของชาติและประชาชน และยึดมั่นต่ออุดมการณ์ในระบอบประชาธิปไตย ผู้นำคณะราษฎรสายทหารที่รวมเรียกว่าสี่ทหารเสือ นำโดยนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้เป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการฯ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการวางแผนใช้กำลังทหารที่มีอยู่จำนวนไม่มากทำการยึดอำนาจได้สำเร็จ นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการหน่วยทหารปืนใหญ่อันเป็นกำลังหลักของทหารบกที่ใช้ในการยึดอำนาจ ในวันที่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ผู้นำกำลังทหารไปควบคุมสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่วังบางขุนพรหมได้สำเร็จ

ในสังคมไทยมี"ความผูกพัน" หมายถึงความผูกพันที่มีต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อันเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย ขุนนาง พ่อค้า คหบดีและราษฎรผ่านจารีตและประเพณี "ความเกี่ยวดอง"

หมายถึงความเกี่ยวดองทางเครือญาติทางการเมืองการสมรส ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง อันส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำด้านต่างๆในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมืองยังลามไปถึงกระบวนการยุติธรรมในระดับและองค์กรต่างๆอย่างทั่วถึงและปราศจากการยั้งคิด จนก่อให้เกิดความคับข้องใจ อันเป็นที่มาของสภาวะของ "การสูญเสียความอดทนอดกลั้นต่อกัน" อย่างเกือบจะสิ้นเชิง

ประเทศใดหรือดินแดนใดที่ประชาชนสูญเสียความรู้สึกอดทนต่อกันโดยสิ้นเชิง หายนะอาจจะเกิดขึ้นแก่พวกเขาจุดตั้งประวัติศาสตร์ของดินแดนปาเลสไตน์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และการเมืองนั้นมีโอกาสปฏิเสธได้เลยว่าประชาชนส่วนหนึ่งยอมรับว่า คณะราษฎรมีคุณูปการยิ่งใหญ่ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นต่างออกไป อย่างไรก็ตาม แม้กาลเวลาจะผันผ่านไปแล้วยังถึง 88 ปี แต่ระบอบประชาธิปไตยของไทยกลับมีพัฒนาการที่ต่างพร้อยและล้มลุกคลุกคลานเนื่องจากกฎหมายสูงสุดของประเทศถูกด้อยค่าด้วยกระบวนการฉีกรัฐธรรมนูญแล้วร่างขึ้นใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่าจนทำให้ทุกองคาพยพของสี่อมวลชนในสังคมไทยตกอยู่ในสภาพหวาดระแวงหวาดระแวงต่อการหลอกหลอนของปีศาจรัฐประหารมาทุกยุคทุกสมัยจนทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อการเรียกร้องประชาธิปไตยของเยาวชนนักเรียนและนักศึกษาปัจจุบันเพื่อให้การปฏิวัติ 2475 มีความสมบูรณ์ ในขณะที่คณะราษฎรเองก็ขาดความพร้อมจนยังมองไม่ออกว่า จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการเมืองของสยามไปสู่ทิศทางใด ดังนั้น จึงไม่เกิดเหตุการณ์สังหารหมู่และยึดทรัพย์สินของเจ้านายและฝ่ายศักดินาอย่างเด็ดขาด ดังเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศรัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีน อีกทั้งจากการที่แม้คณะราษฎรจะใช้กำลังทหารและอาวุธยึดอำนาจและจับจ้วงกล่าวหาราชสำนักอย่างรุนแรงแต่พระมหากษัตริย์กลับทรงยินยอมสละพระราชอำนาจและพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวไทยแต่โดยดี ทำให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขอย่างสันติ อย่างไรก็ตาม เราควรตระหนักว่าสังคมไทยสามารถเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างสงบสันติเพราะเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก คณะราษฎรและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีจุดมุ่งหมายร่วมกันคือต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เหมาะสมและมีความทันสมัย และประการที่สองทั้งสองฝ่ายต้องการรักษาชีวิตและเลือดเนื้อของคนในชาติ

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อนายปรีดี พนมยงค์เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ ซึ่งมีแนวทางโน้มเอียงไปสู่การเป็นสาธารณรัฐสังคมนิยม จึงถูกสมาชิกคณะราษฎรสายทหารต่อต้าน จึงเป็นที่มาของความแตกแยกทางด้านอุดมการณ์ระหว่างคณะราษฎรสายทหารและสายพลเรือน ซึ่งหากจะกล่าวโดยสังเขปนั้นก็มิชนวนมาจากที่ตั้งเป้ายึดทรัพย์สินของเจ้านายและชนชั้นสูงให้ตกเป็นของรัฐบาลคล้ายกับการดำเนินการของพรรคบอลเชวิคในรัสเซียอันจะส่งผลกระทบที่รุนแรงเกินกว่าที่ฝ่ายทหารจะยินยอมให้เกิดขึ้นได้

จากการศึกษาภูมิหลังของสี่ทหารเสือและนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามผู้วิจัยค้นพบว่าสมาชิกคณะราษฎรผู้เห็นด้วยกับเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ ส่วนใหญ่ถือกำเนิดมาจากครอบครัวที่อยู่

นอกระบบราชการและส่วนหนึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ขณะที่กลุ่มผู้เห็นไม่เห็นด้วยส่วนใหญ่ถือกำเนิดมาจากครอบครัวขุนนางซึ่งมีความผูกพันกับระบบราชการและส่วนหนึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ คือ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ ยกเว้น นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ที่จบการศึกษาในประเทศ

ความโดดเด่นประการหนึ่งของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คือ คำประกาศของคณะราษฎร หรือแถลงการณ์คณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งยึดถือกันว่าเป็นเจตนารมณ์สำคัญทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรอันกล่าวถึงหลัก 6 ประการ ได้แก่ เภรราช ความปลอดภัย เศรษฐกิจ เสมอภาค เสรีภาพ และการศึกษา และจากการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังทำให้ผู้วิจัยพบว่า ทั้งผู้ร่างแถลงการณ์ฉบับที่ 1 ของคณะราษฎรและผู้สถาปนาหลัก 6 ประการข้างต้น คือ นายปรีดี พนมยงค์ ภายใต้การเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกคณะราษฎรคนอื่น ๆ รวมทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ดังนั้นหลัก 6 ประการหรือเข็มทิศในการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 จึงมีพื้นฐานมาจากการกลั่นกรองแนวคิดทางการเมืองของหัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนเป็นหลัก มิได้เกิดจากแรงผลักดันด้านภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของคณะสี่ทหารเสือคณะราษฎรโดยตรงด้วยเหตุนี้เอง เมื่อผู้นำคณะราษฎรสายทหารกับผู้นำฝ่ายพลเรือนมีความคิดเห็นไม่ตรงกันในเวลาต่อมาเกี่ยวกับเค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์ จึงทำให้เกิดความแตกแยกกันในคณะราษฎรแล้วนำไปสู่ความเสื่อมถอยทางอำนาจและบทบาททางการเมืองในระยะเวลาเพียง 15 ปี โดยที่ยังไม่สามารถบรรลุถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์สมดังเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้

ภาระอันยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งของคณะราษฎรก็คือ ความอ่อนแออย่างโดดเด่นของภาคสังคมในสยามขณะนั้น เนื่องจากปัญหาอัตราการรู้หนังสือของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ จนกระทั่งแม้แต่ความหมายของและความสำคัญรัฐธรรมนูญก็ยังไม่เข้าใจชัดเจน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่มาประการสำคัญของสภาพล้มลุกคลุกคลานของระบอบประชาธิปไตยไทยในเวลาต่อมาตราบจนปัจจุบัน

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

กรุงเทพวารศัพท์ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ.กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม-ร. 7 ม.2-1/7 หนังสือลงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2468 ของนายภักดี และนายไทย กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร.เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม.-ร.7 รล. 19.2/10 หนังสือพิมพ์ตัด “ราษฎรตื่นแล้ว” ในนสพ.สยามรีวิว ฉบับวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2470

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ 7 หมายเลขไมโครฟิล์ม ม.-ร.7 รล.6/6เล่ม 1 เรื่องตั้งกรรมการรองคมนตรี (25 สิงหาคม พ.ศ. 2470-8 เมษายน พ.ศ.2474) ในหนังสือพิมพ์ นิวยอร์กไทมส์ (New York Times) เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2474

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต. 43.99/ 52 ความขัดแย้งกันระหว่างพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงปารีสกับ นายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2469

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม52.หน้า 1019.9 สุนทรพจน์ของนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีพูดทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อคืนวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2478 (2478, 1กรกฎาคม).

เอกสารชั้นรอง หนังสือและวิทยานิพนธ์

กรมศิลปากร. (2536)พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

กษิติศ อนันตนาธร. (2562) พระยาพหลพลพยุหเสนา : “อยู่ในที่เป็นผู้ใหญ่ ก็ตั้งใจจะไม่ให้ผู้มาทีหลัง เขาดูแคลน” The 101.World เผยแพร่ทางเว็บไซต์ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2562.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2547). ปฏิวัติ 2475, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูตร,(2518) เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477, กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

ชูศรี มณีพฤกษ์. (2550) นโยบายเศรษฐกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2546) ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475.พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : ฟ้าเดียวกัน.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์..(2553) **การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ :ฟ้าเดียวกัน.

นริศ จรัสจรรยาวงศ์. “อนุสรณ์งานศพสมาชิกคณะราษฎร”(2560) ในวารสาร **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ 38 ฉบับที่ 8 มิถุนายน 2560 .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มติชน.

นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2517) **ชำระความ,บันทึกพระยาทรงสุรเดชเมื่อวันปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475,พิมพ์ครั้งที่ 2** กรุงเทพฯ :แพรวพิทยา

นรนิติ เศรษฐบุตร. บทความ “สี่ทหารเสือ” ใน Wiki.kpi.ac.th. **เว็บไซต์ของสถาบันพระปกเกล้า**

----- “24 มิถุนายน พ.ศ. 2475” **ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า**

นันทเดช เมฆสวัสดิ์, พลท. (2562) **วิวัฒน์รัตนโกสินทร์** กรุงเทพฯ : ที่ปรึกษาด้านยุทธศาสตร์ ฟาเซ็ท, 2562.

บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ. (2549) **รัฐธรรมนูญสถาปนา : ชีวิตและชะตากรรมของประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทย** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.

พอพันธ์ อูยานนท์.(2558) **เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 : รักษาเสถียรภาพ ปูพื้นฐานการพัฒนา** กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาฯ,2558.

พฤทธิสาด ชุมพล ม.ร.ว. (2560) **ประชาธิปไตย ประชาธิปไตย**.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มยุรี นกยูงทอง. (2520) “ปัญหาเศรษฐกิจไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468-2477”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.

ราชกิจจานุเบกษา, พระบรมราชโองการ ประกาศพระราชทานยศจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ

(นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม) เล่ม 58 ตอน 0 ก, 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2484.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์.(ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง) “**รัฐบาลคณะราษฎร พ.ศ. 2476-2490**”

ในนิตยสาร ศิลปวัฒนธรรม ฉบับกุมภาพันธ์ 2561.

วีณา มโนพิโมกษ์, “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร” (2520) **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ส.พลายน้อย, (2555) **พระยาพหลายนายกรัฐมนตรีผู้ชื่อสัตย์** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

สรคัลย์ แห่งสภา. (2530)“นักเรียนนายร้อยเยอรมัน รุ่นโกเซอร์” ใน**ศิลปวัฒนธรรม** ฉบับพฤษภาคม 2530

สำรวจ กาญจนสิทธิ์. (2523) **ชีวิตพระยาทรงในต่างแดน** สำนักพิมพ์บงกช ,กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์เฟื่องอักษร

สมพงษ์ พิศาลสารกิจ, พันเอก (พิเศษ) เรียบเรียง.(2545) **เปิดบันทึกชีวิต...พระประศาสน์พิทยายุทธ**

กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.

เสฐ์ตัน ศุภโสภณ, **ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช**, (2535) กรุงเทพฯ: คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์

หนังสือโครงการ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย.

_____ **ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์** กรุงเทพฯ:วัชรินทร์ ,2514.

แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2469-2481”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2534.

สุรพันธ์ บุญมานพ (2521.), “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ. 2481” **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

พันเอก (พิเศษ) สมพงษ์ พิศาลสารกิจ รวบรวมและเรียบเรียง **เปิดบันทึกพระประศาสน์พิทยายุทธ 1 ใน 4 ทหารเสือ ผู้วางแผนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475.**

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, สิริพรรณ นกสวน, ม.ร.ว.พฤษิสาณ ชุมพล. (2550) **บรรณาธิการ, . คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย เล่ม1 (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (2510) ป.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 25 พฤษภาคม 2510, กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาพลพลพยุหเสนา “ชาติเสือต้องไ้ลาย ชาติชายต้องไ้ชื่อ” (2490) พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 17 เมษายน 2490.

ภาคผนวก 1

กรณีความขัดแย้งกันระหว่างพระองค์เจ้าจรัญศัคดีกฤตดากร ผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงปารีสกับ นายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2469 ¹²³

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทรงเป็นภาษาอังกฤษ)

ถึง พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์

พระที่นั่งอัมพร

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๙

ถึง ไตรทศ

ฉันมาคิดถึงที่ฉันพูดกับเธอเมื่อเช้านี้เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของนักเรียนว่า บางทีจรัญ ¹²⁴ (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศัคดี) อาจรู้สึกไม่ดีหากเราเพียงแต่สั่งให้เขาจ่ายเงินให้นักเรียนเป็นเงินปอนด์ ด้วยเหตุที่เรายังไม่ได้รับคำชี้แจงของเขา อีกประการหนึ่ง สิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นได้ก็คือ เขาจะบอกว่า “เออละ ฉันจะจ่ายเงินให้นักเรียนเป็นเงินปอนด์ และดำเนินการให้แลกเปลี่ยนเป็นเงินฟรังก์มีค่าเท่ากับที่นักเรียนเคยได้รับอยู่ก่อนหน้านี้”

สิ่งที่นักเรียนร้องเรียนก็คือไม่ได้มีการเพิ่มเงินตามสัดส่วนกับอัตราค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้น อาจจะมีการจัดการสถานการณ์นี้ได้ดีขึ้นโดยการให้โบนัสตามอัตราค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นหรือระบบอะไรคล้ายๆกัน ฉันเข้าใจว่านี่เป็นวิธีการที่ปฏิบัติอยู่ในกรณีการจ่ายเงินให้ข้าราชการสถานทูต

ข้าราชการสถานทูตที่ปารีสได้เงินเป็นเงินฟรังก์หรือเงินปอนด์?

บางทีวิธีที่ดีที่สุดน่าจะเป็นการขอให้จรัญส่ง **โทรเลข** อธิบายระบบของการจ่ายเงินค่าใช้จ่ายเงิน ค่าใช้จ่ายของนักเรียนที่เขาใช้อยู่ เราก็จะสามารถตัดสินใจได้ว่าควรทำเช่นใด จรัญอาจจะอธิบายว่าเขาจ่ายเงินค่าใช้จ่ายให้นักเรียนอย่างเพียงพอแก่การกินอยู่แล้ว และถ้าหากนักเรียนบางคนได้เงินมากกว่านี้ก็จะประพฤติตนเหลวไหล ฉันรู้ว่าเขาจะตอบมาเช่นนี้ เขาจะบอกว่าหากนักเรียนคนไหนประพฤติตนให้น่าไว้วางใจ เขาก็จะให้นักเรียนได้เงินมากกว่านักเรียนที่ไม่ควรไว้วางใจ อย่างนี้แตกต่างที่เดียวไปจากระบบที่ใช้กันอยู่ที่ลอนดอน ใน

---

¹²³ สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต. 43.99/ 52 ความขัดแย้งกันระหว่างพระองค์เจ้าจรัญศัคดีกฤตดากร ผู้ดูแลนักเรียนไทยในกรุงปารีสกับ นายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. 2469.

อังกฤษแบ่งนักเรียนออกเป็นประเภทๆตามอายุ จรูญก็คงจะบอกว่าระบบเช่นนั้นไม่ดี เพราะไม่ได้นำผลงาน และลักษณะนิสัยของนักเรียนมาพิจารณาด้วย คนที่เกียจคร้านได้รับเงินเท่ากับคนที่ขยันหมั่นศึกษา จรูญน่าจะบอกว่าวิธีการเดียวที่จะควบคุมนักเรียนได้ก็โดยควบคุมเงินในกระเป๋าของเขา ซึ่งก็รับฟังได้ที่เดียว หากแต่ว่าจรูญได้ใช้วิธีบีบนี้ถึงขนาดที่ได้ทำให้เกิดความไม่พอใจเป็นการทั่วไป (ในหมู่นักเรียน) เป็นที่น่าเสียดายที่มีระบบ 2 แบบในการจ่ายค่าใช้จ่ายให้นักเรียนในประเทศที่อยู่ใกล้กันมาก และแน่นอนย่อมจะมีการเปรียบเทียบเกิดขึ้นมา ฉันคิดว่าวิธีการที่ดีที่สุดคือให้นักเรียนทุกคนในยุโรปอยู่ภายใต้ **คนๆเดียว** ฉันไม่รู้ว่าคณะกรรมการของเธอได้คิดทำนองนี้ไว้หรือไม่ แต่ฉันอยากได้อย่างนี้มาก ผู้ที่จะควบคุมนักเรียนทั้งหมดในยุโรปเช่นนี้ไม่ควรเป็นทูตคนใดคนหนึ่ง แต่ควรเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ โดยให้เขามีสำนักงานกลาง อีกทั้งผู้ช่วยในแต่ละประเทศ

ถ้านักเรียนในยุโรปไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกัน ความไม่พึงพอใจก็จะมีอยู่ทั่วไป ไม่จบสิ้น ฉันไม่ได้คิดว่าจรูญจะยอมรับระบบการจ่ายกับแบบที่อังกฤษ เขาจะบอกว่า ถ้าเขาไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ระบบของเขาต่อไป ก็อย่าให้เขาต้องรับผิดชอบกับความประพฤติของนักเรียนก็แล้วกัน บางทีสิ่งเดียวที่เราจะขอให้จรูญทำได้สำเร็จ ก็คือ บอกเขาว่าเขาควรที่จะนำอัตราค่าครองชีพที่เพิ่มขึ้นมาพิจารณาด้วย และเพิ่มโบนัสให้นักเรียนตามอัตราเพิ่มขึ้น

ฉันเข้าใจว่าอัตราการเพิ่มค่าครองชีพเป็นเปอร์เซ็นต์ เป็นข้อมูลที่หาได้ทุกเมื่อเชื่อกันจากหนังสือพิมพ์ และก็จะสามารถสร้างระบบอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นบนพื้นฐานข้อมูลนั้น ช่วยสร้างโทรเลขที่เธอจะส่งให้จรูญให้ฉันก่อนที่จะส่งออกไปด้วย

ประชาธิปไตย

ภาคผนวก 2

สวนไกลกังวล หัวหิน

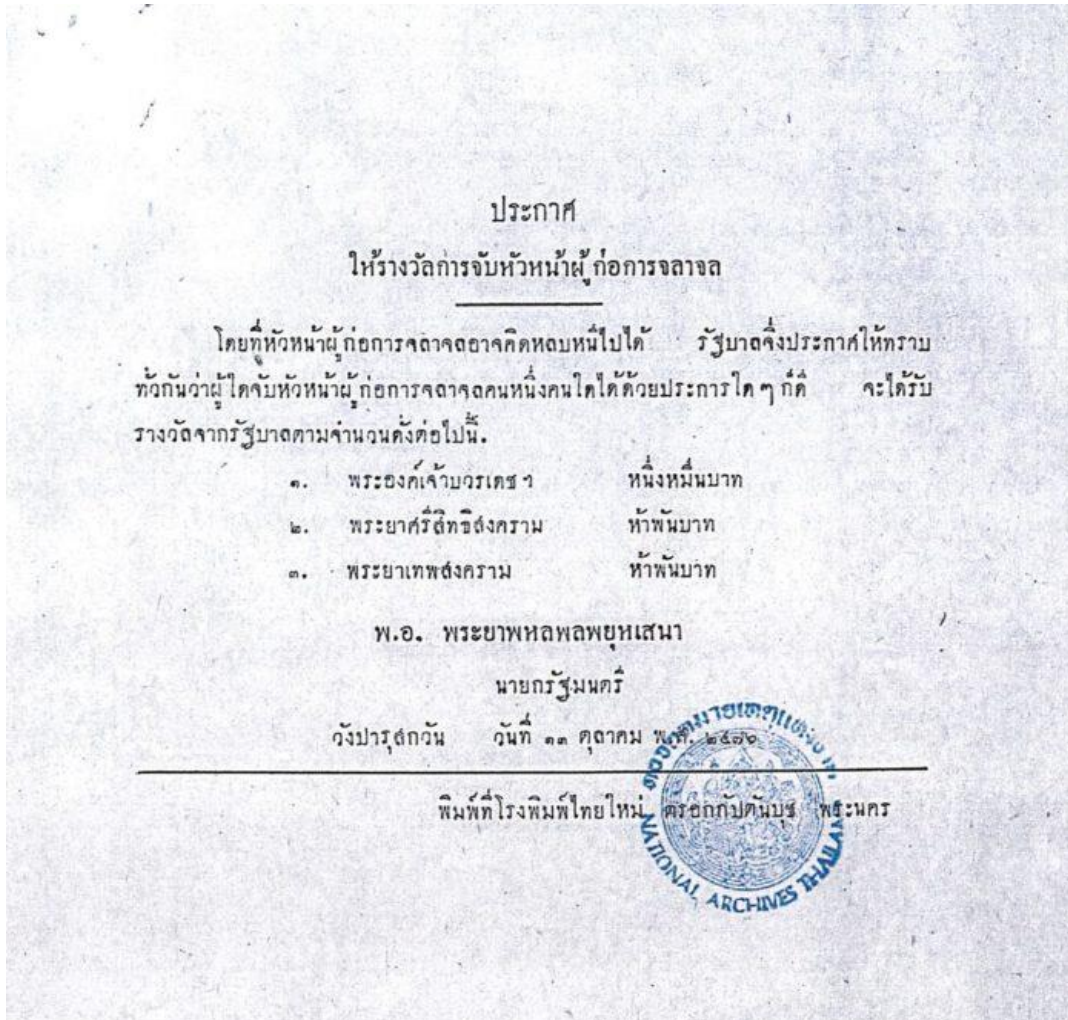
วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ถึง ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร

ด้วยได้ทราบความตามลำเนาหนังสือที่ส่งไปยังกระทรวงมรุธาธรรว่า คณะทหารมีความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนคร เป็นกษัตริย์อยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เกิดเลือดเนื้อกับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละไม ไม่ให้ขึ้นชื่อว่าจลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าคิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองโดยธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเซ็ด เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก เพราะว่าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นตัวเซ็ด นานาประเทศคงจะไม่รับรองรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่า มีอาการทุพพลภาพ และไม่มีลูกวงศ์สกุล และจะไม่ทนงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามักใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิ์ และความสามารถที่จะช่วยพุงชาติของเราให้เจริญเทียมหน้าเขาบ้าง ที่พูดมานี้ เป็นความจริงเสมอ

ประชาธิปไตย ป.ร.

ภาคผนวก 3

เอกสารประกาศให้รางวัลการจับหัวหน้าผู้ก่อการจลาจล เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ฝ่ายรัฐบาลคณะราษฎรมีประกาศให้รางวัลการจับหัวหน้าผู้ก่อการจลาจล จำนวน 3 คน ใครเป็นใคร และมีบทบาทอย่างไร ผู้เขียนได้สืบค้นมานำเสนอ ดังนี้

1. พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบรมเดชา อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ซึ่งใน พ.ศ. 2474 ทรงลาออกจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะไม่พอพระทัยที่มีการตัดงบประมาณของกองทัพ ได้นำทัพของกลุ่มของตนเองเรียกว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” จากหัวเมืองที่นครราชสีมา มาประชิดพระนครที่ทุ่งดอนเมือง เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 นับเป็นเหตุการณ์กบฏครั้งแรก ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งชื่อตามหัวหน้าผู้ก่อการ

2. พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม อดีตนายทหารบก ผู้เป็นแกนหลักในเหตุการณ์กบฏบวรเดชเมื่อปี พ.ศ. 2476 พระยาศรีสิทธิสงคราม มีชื่อเดิมว่า **ดิน ทหาราบ** เกิดในครอบครัวคหบดีชาวสวน ที่ตำบลท่าราบ อำเภอคลองกระแซง (ปัจจุบัน คือ อำเภอเมืองเพชรบุรี) จังหวัดเพชรบุรี จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ด้วยการสอบได้ที่ 1 จึงได้ทุนการศึกษาไปศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกเยอรมัน ร่วมรุ่นเดียวกับ พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) และพระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) โดยทั้ง 3 สนทนสนมกันมาก จนได้รับฉายาจากพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลองกัญ กรมหมื่นนอดิสรอุดมศักดิ์ ว่าเป็น "สามทหารเสือ" เช่นเดียวกับ สามทหารเสือ ในนวนิยายชื่อเดียวกันของอเล็กซ์แซงเดรอ ดูมาส์ นักเขียนชาวฝรั่งเศส

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อปี พ.ศ. 2475 นั้น พระยาศรีสิทธิสงครามได้ถูกชักชวนให้เข้าร่วมด้วย แต่พระยาศรีสิทธิสงครามไม่ขอเข้าร่วม เนื่องจากยึดมั่นในคำถวายสัตย์ แต่ก็ไม่ต่อต้าน โดยในวันที่ 24 มิถุนายน ปีเดียวกันนั้นที่เกิดเหตุการณ์พระยาศรีสิทธิสงครามก็ได้ซ่อนตัวอยู่ในบ้านพักของพระยาพหลพลพยุหเสนาทั้งวัน¹²⁵ เป็นนายทหารซึ่งถูกปลดออกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ต่อมา มีหนังสือให้พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาและคณะลาออก โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลไม่ได้ปฏิบัติตามนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ได้ประกาศไว้ แต่กลับสนับสนุนให้นายถวัติ ฤทธิเดช เลขานุการสมาคมกรรมกรธราทเป็นโจทก์ยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อสภาผู้แทนราษฎรว่าทรงหมิ่นประมาทผู้นำกรรมกรไว้ในพระราชวิจารณ์เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม¹²⁶ เสียชีวิตเมื่อ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ในเหตุการณ์กบฏบวรเดช

3. พันเอก พระยาเทพสงคราม (สิน อัครนิพัทธ์) อดีตนายทหารบก ผู้ซึ่งเคยร่วมตีมน้ำพิพัฒน์สัตยาสาบานว่าจะจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ เข้าร่วมกับกบฏบวรเดชด้วย เนื่องจากไม่พอใจที่มีการฟ้องร้องรัชกาลที่ 7 เมื่อคณะกู้บ้านกู้เมืองไม่ประสบผลสำเร็จก็หลบหนีไปเมืองไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม เช่นเดียวกับพระองค์เจ้าบวรเดช เสด็จลี้ภัยไปอินโดจีน

บทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องทรงเผชิญกับสภาวะสองแพร่ง¹²⁷ ซึ่งต่างฝ่ายก็ต้องการให้พระองค์เลือกสนับสนุนฝ่ายของตนเอง หลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชจบลง ในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสแนะนำฝ่ายรัฐบาลในสมัยนั้นว่า

¹²⁵ นรนิติ เศรษฐบุตร และชาลววิทย์ เกษตรศิริ บันทึกพระยาทรงสุรเดช (พ.ศ. 2524) หน้า 15.

¹²⁶ บรรเจิด อินทุจันทร์ยง (บรรณาธิการ) 2536. **ประมวลพระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : วชิรินทร์การพิมพ์, หน้า 311.

¹²⁷ พลฤทธิสาณ ชุมพล ม.ร.ว. **ประชาธิปไตย ประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ฯ, หน้า 195.

“เป็นการสมควรที่รัฐบาลจะประกาศอภัยโทษให้แก่ผู้ร่วมก่อการจลาจล ตลอดจนนายทหารและบุคคลที่ไม่ใช่หัวหน้าหรือคนสำคัญในการกระทำครั้งนี้เสียโดยเร็ว” แต่ฝ่ายรัฐบาลปฏิเสธโดยอ้างหลักการที่ว่า จะต้องดำเนินคดีให้ถึงที่สุดเสียก่อน จึงจะพิจารณาให้อภัยโทษได้”¹²⁸

อย่างไรก็ตาม แผนการของคณะกู้บ้านกู้เมืองนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงเห็นชอบด้วยเลย เพราะไม่มีพระราชประสงค์จะให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันในหมู่ของประชาชนคนไทยด้วยกันเอง การนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ปกครองประเทศสยามนั้นก็เพื่อเป็นพระราชประสงค์ในพระราชหฤทัยอยู่แล้วที่ต้องการเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ

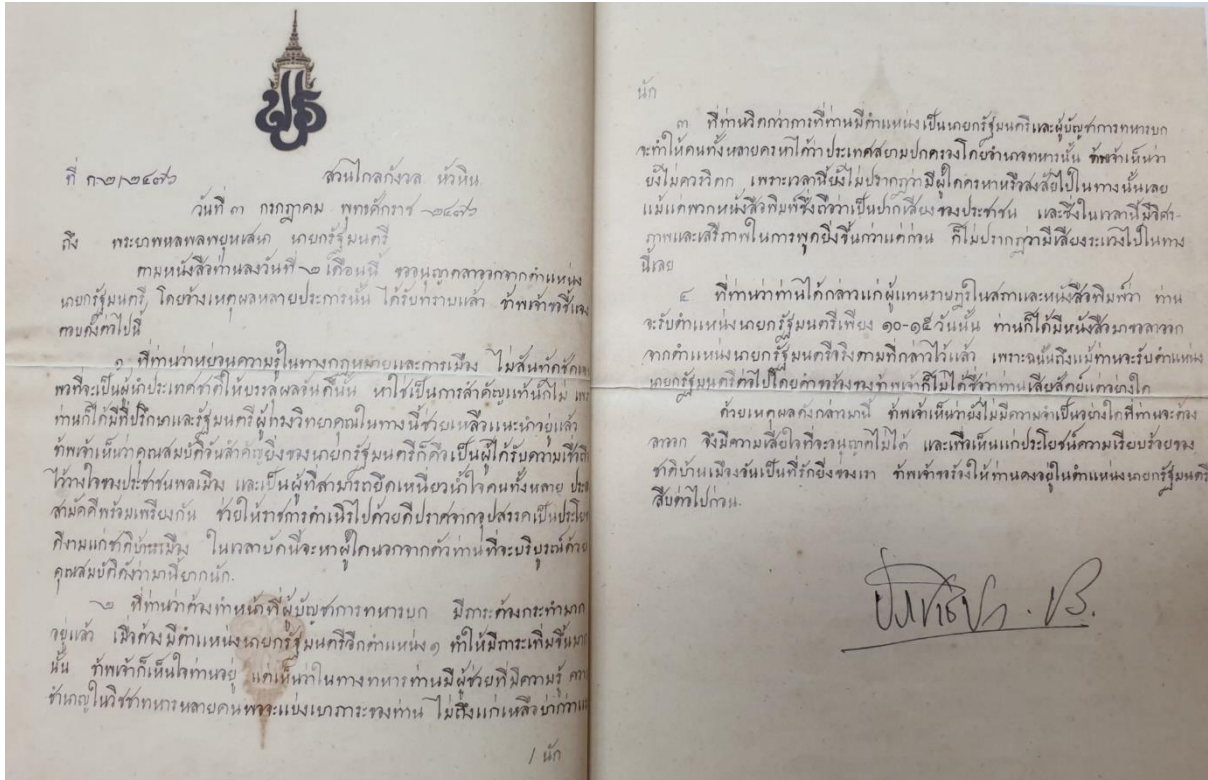
---

¹²⁸ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ .2546. ความคิด ความรู้ และอำนาจทางการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 . พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, หน้า 314.

ภาคผนวก 4

พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถึงพระยาพหลพลพยุหเสนา

ภาคผนวก 5

บทความเรื่อง “กรุงเทพฯ เกิดจลาจล”

ม.ร.ว.พฤทธิสาณ ชุมพล

“กรุงเทพฯ เกิดจลาจล ขอให้รักษาพระองค์ให้จงดี ลงท้ายว่า อภิบาล” เป็นข้อความโทรเลข “ขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวาย” ซึ่งบุรุษไปรษณีย์รับนำไปมอบแด่พระยาอิศรราชเสวี (เลื่อน บุนนาค) อธิบดีกรมมหาดเล็กหลวงที่สนามกอล์ฟหลวงหัวหิน เมื่อเช้าตรู่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ปรีดา วัชรางกูร ข้าราชการสำนักชั้นผู้น้อยแต่ถวายงาน “รับใช้ค่อนข้างใกล้ชิด” พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนไว้ในหนังสือ พระปกเกล้าฯ กับระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : หจก.การพิมพ์พระนคร, 2520) หน้า 102-103.

เขาเขียนไว้ต่อไปว่า เมื่อทรงทราบ พระองค์รับสั่งว่า “ฉันก็รู้เหมือนกันว่า จะมีผู้ก่อการจลาจล แต่ไม่นึกว่าจะเร็วอย่างนี้” พึงสังเกตว่าข้อความในโทรเลขไม่ได้ระบุว่า การจลาจลที่เกิดขึ้นเป็นเช่นใดกันแน่ แต่ข้อความที่ตามมาได้อำนวยให้ทรงทราบทันทีว่าเป็นอะไร นับว่าเป็นทักษะการปรุงข้อความของผู้ส่งโทรเลข

ใครเล่าคือ “อภิบาล” ปรีดาไม่ได้บอกไว้ อาจเพราะเห็นว่าเป็น “หญ้าปากคอก” และดูเหมือนว่านักประวัติศาสตร์สมัยหลังก็ไม่ได้ให้ความสนใจ แต่สำหรับผมแล้ว เป็นปริศนาในใจอยู่นาน จนเมื่อเร็วๆ นี้คิดว่าตน “ถึงบางอ้อ” แล้ว จึงเสนอว่า “อภิบาล” คือ พระยาอภิบาลราชไมตรี (ต่อม บุนนาค)

พระยาอภิบาลราชไมตรีเคยรับราชการเป็นผู้พิพากษา และในกรมราชเลขาในพระองค์ และย้ายไปสังกัดกระทรวงการต่างประเทศเมื่อพ.ศ. 2470 และในพ.ศ. 2475 ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมประกาศิต (พิธีการทูต) อยู่ ขณะนั้นพระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) เป็นปลัดทูลฉลอง (ปลัดกระทรวง) และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการทรงเป็นเสนาบดี

ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เมื่อคณะราษฎรยึดอำนาจการปกครองสำเร็จแล้ว คณะราษฎรได้เรียกเสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่างๆ ไปประชุมที่พระที่นั่งอนันตสมาคม หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนต้องการให้กระทรวงการต่างประเทศรีบแจ้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่สถานทูตต่างประเทศเพราะเป็นห่วงว่าต่างประเทศจะเข้าแทรกแซง และขอให้รัฐบาลต่างประเทศรับรองรัฐบาลใหม่ด้วย กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการรับสั่งว่า จะทำเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อมีพระราชกระแสจากองค์พระประมุขแล้วเท่านั้น ส่วนพระยาศรีวิศาลฯ กล่าวว่าถ้ารัฐบาลชั่วคราวได้จัดการระวางอย่างเต็มที่แล้ว การเข้าแทรกแซงจากต่างประเทศก็น่าจะมี

ต่อมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับที่จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบรัฐธรรมนูญ คณะราษฎรได้กำชับให้กระทรวงการต่างประเทศให้ดำเนินการดังกล่าวข้างต้นให้ดี และใน 2 วันต่อมาได้ให้พระยาศรีวิศาลฯ เป็นเสนาบดีแทนเสด็จฯ ในกรมฯ และเป็นหนึ่งใน “คณะกรรมการราษฎร” หรือคณะรัฐมนตรีที่มีอำนาจเหนือบรรดาเสนาบดีด้วย “อภิบาล” จึงเป็นปลัดกระทรวงต่างประเทศแทนพระยาศรีวิสารฯ และเป็นผู้ดำเนินการแจ้งต่างประเทศเกี่ยวกับเหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน 2475 แต่ภายใต้ระเบียบ

ใหม่นี้อำนาจไม่ได้อยู่กับคณะเสนาบดีแต่ไปอยู่ที่คณะกรรมการราษฎรหรือคณะรัฐมนตรีที่มีพระยามโนปกรณนิติธาดา

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ท่านทรงกล่าวถึงพระยาอภิบาลราชไมตรีว่า “เป็นคนซื่อตรงเที่ยงธรรมอย่างที่ท่านผู้ใดยิ่งไปกว่าได้ยาก” พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงไว้ว่ามีคุณสมบัติอันพึงมีในนักการทูต คือ มีปัญญา ฉลาดพูด เป็นนักปราชญ์ มีความทรงจำแม่นยำ กล่าวถ้อยคำเป็นหลักฐาน (อ้างในวิทยา เวชชาชีวะ : บัวบาน. กรุงเทพฯ : แพลนสารา จำกัด.2559,หน้า 498)

ประวัติผู้วิจัย

นางฉัตรบงกช ศรีวัฒนสาร นักวิชาการผู้ชำนาญการ

การศึกษา

พ.ศ. 2525 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนพิบูลวิทยาลัย (ศิลป์-ภาษาฝรั่งเศส) จ. ลพบุรี

พ.ศ. 2529 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. 2546 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร

การทำงาน

2546 -2547 อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

2548-2560 นักวิชาการประจำพิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สังกัดสถาบันพระปกเกล้า

2560-ปัจจุบัน นักวิชาการผู้ชำนาญการประจำพิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สังกัด สถาบันพระปกเกล้า

งานวิชาการและงานวิจัย

2549 งานวิจัยพิพิธภัณฑสถานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการมีส่วนร่วมกับชุมชน

2550 งานวิจัยตามรอยรัชกาลที่ 7 เสด็จเลียบมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพ พ.ศ. 2469

2555 งานวิจัยภาพล้อและการ์ตูนการเมืองในสังคมไทยพ.ศ. 2465-2475

2559 งานวิจัยการเสด็จอินโดจีนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2473

2560 งานวิจัยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ยุโรปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สี่ทหารเสือ นำโดยนายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ผู้เป็นหัวหน้าคณะผู้ก่อการฯ นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ และ นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ